DE STRIJD

OVER HET

VRIJE BEHEER

TE

SNEEK.

VERZAMELING VAN

Officiëele Bescheiden.

INGELEID DOOR

Mr. B. J. L. baron de GEER van JUTPHAAS
Hoogleeraar te Utrecht,

EN GEVOLGD VAN EEN SCHRIJVEN AAN

Ds. B. BOLLEMAN van der VEEN,
Predikant te Eernewoude.

DOOR

Dr. A. KUYPER.
Predikant te Utrecht.

GEDRUKT BIJ J. CAMPEN TE SNEEK. (1870)

KUYPER
BR
395
.N4
K89
1870

LIBRARY OF PRINCETON

MAY - 9 2008

THEOLOGICAL SEMINARY

KUYPER BR395.N4 K89 1870
Kuyper, Abraham.
Strijd over het Vrije Beheer
te Sneek, verzameling van
officikle bescheiden.

DE STRIJD

OVER HET

VRIJE BEHEER

TE

SNEEK.

VERZAMELING VAN

Officiëele Bescheiden.

INGELEID DOOR

Mr. B. J. L. baron de GEER van JUTPHAAS,
Hoogleeraar te Utrecht,

EN GEVOLGD VAN EEN SCHRIJVEN AAN

Ds. B. BOLLEMAN van der VEEN,
Predikant te Eernewoude.

DOOR

Dr. A. KUYPER.
Predikant te Utrecht.

LIBRARY OF PRINCETON
MAY - 9 2008
THEOLOGICAL SEMINARY

GEDRUKT BIJ J. CAMPEN TE SNEEK.

TER INLEIDING.

Gaarne voeg ik op de vriendelijke uitnoodiging van den heer Hekman *een enkel woord ter inleiding dezer verzameling, bij zijn woord aan den lezer. Het verheugt mij toch dat deze stukken bijeengevoegd en uitgegeven worden. Zij zijn eene belangrijke bijdrage tot de kennis van hetgeen bij de regeling van het beheer der kerkelijke fondsen in deze en zoovele gemeenten is voorgevallen. Het regt der gemeenten is miskend en eene regeling van onbevoegden uitgegaan, door onbevoegden aangenomen, haar opgelegd en opgedrongen met een overmoed en stoutheid, die alle grenzen te buiten gaat en alle vormen klein acht.*

Treurig verschijnsel, — en dan durft men nog van vrijwillig toetreden spreken!

Wat zal men moeten denken van een gezegde als hier op bl. 107 *wordt gelezen: „Op de eerste vergadering is met overgroote meerderheid van stemmen besloten, dat men zich zou laten welgevallen een toezigt, uit te oefenen door een Provinciaal Collegie en door een Algemeen Collegie." Waar ter wereld ontleenden Notabelen en Kerkvoogden de bevoegdheid om dit te beslissen?*

Wie is die „men", die zich dit toezigt zou laten welgevallen?

Toch wel de gemeente, de stemgeregtigde leden der Hervormde Gemeente, en sints wanneer en hoe hadden Notabelen en Kerkvoogden het regt uit te maken wat die „men" zich al of niet zou laten welgevallen? Waren daartoe de Notabelen gekozen?

Eilieve leest dan op bl. 31 *wat bij de verkiezing van Notabelen door de toenmalige Kerkvoogden werd verklaard:*

„Wij wenschen U geen juk op te leggen en daardoor onze magt te verzekeren."

„Wij verlangen van U geene onderwerping aan centralisatie."

Die Notabelen, die gekozen zijn onder de verzekering dat dit niet zou geschieden om de gemeente aan centralisatie te onderwerpen, — zij besluiten dat „men" zich wel toezigt zal laten welgevallen.

Dezelfde kerkvoogden die dit schreven staan nu onder het stuk, dat der Gemeente verkondigt, dat „men" het toezigt zich zal laten welgevallen op hun besluit.

En de stemgeregtigde leden, dien dit nieuws verkondigd wordt — moeten zwijgen en prijzen.

En dan nog hooren tot in 's Lands vergaderzaal, dat zij zich vrijwillig aan het toezigt onderworpen hebben.

Mij dunkt de stemgeregtigde leden der gemeente Sneek zijn nog al vreemd door hunne Notabelen en Kerkvoogden behandeld.

Of het elders ook zoo gegaan is? Ik vrees maar op al te veel plaatsen. Het beheer harer kerkelijke goederen was aan de gemeenten teruggegeven, het algemeen collegie gaf een ontwerp-besluit tot regeling, alleen de aanneming daarvan kon het ontwerp tot regel verheffen of wel een anderen regel stellen.

Wat gebeurde er? Kerkvoogden gaven uitvoering aan dit ontwerp-besluit alsof het al regel was en beslisten voor en in naam der gemeente, dat het regel wezen zou; smoorden elken tegenstand en iedere tegenspraak; legden de protesten ter zijde; sloten de oogen voor het regt der gemeente en misbruikten hunne stelling om — te besluiten dat „men" zich het toezigt zou laten welgevallen.

Is dit regt?

Is dit regt, zoo maar te besluiten alsof men bevoegd was voor de gemeente te handelen, om een toezigt te aanvaarden dat de gemeente niet wil, niet kent, dat nog niet eens geregeld is?

Is dit regt, zoo maar de gemeente onder voogdij te stellen van voogden, wier beheer niet eens door eenige wet of voorschrift gewaarborgd is, die alles kunnen omdat niets hen bindt, die zich zelf de regelen van hun toezigt zullen stellen?

En toch — zoo is het in zeer vele, misschien in de meeste gemeenten, gegaan; zóó is het beheer der kerkelijke goederen tot stand gebragt.

En toch — dit heeft de Synodale Commissie goedgekeurd, en in plaats van voor de regten der gemeenten te waken — is zij de zaak der collegiën van toezigt bij de regering gaan bepleiten.

Zij is medegaan werken om de gemeenten van hare regten te berooven en te onderdrukken.

Zij is landsgeld gaan vragen voor het algemeen collegie van toezigt, om het daardoor te sterken in zijne voogdij, ten nadeele van die gemeenten, die hare vrijheid behielden en handhaafden.

De synodale commissie deed nog meer.

Zij verkondigde de leer: dat voor het bestaan van afzonderlijke Hervormde gemeenten, als zoodanig, noch in het oude noch in het nieuwe kerkregt der Hervormden plaats is, en dat de regering geene gemeenten kent, maar de Hervormde kerk, zooals zij bestaat in haar geheel, volgens het vroeger bestaande en ook nu vigerend kerkregt.

Gevaarlijke leer voorzeker voor het regt der gemeenten op het beheer en het behoud harer goederen.

Nog één stap en de gemeenten hebben geene goederen meer, alles behoort aan de Ned. Herv. kerk en de Ned. Hervormde kerk zal ze gaan beheeren of doen beheeren door collegiën.

Is deze leer zuiver?

Ik geloof het niet. In onze kerk werden de goederen voor 1795 *beheerd als goederen van iedere afzonderlijke gemeente, door de plaatselijke overheid of onder hare medewerking, trouwens, staat en kerk waren niet gescheiden; maar een algemeen bestuur bestond niet.*

Sints 1795 *bleef het bestuur bij de plaatselijke gemeenten en in* 1808 *werd bepaald, dat iedere gemeente datgene als on-*

herroepelijk eigendom kon beschouwen, hetgeen haar was toegekend.

De gemeenten waren vrij in haar beheer tot het inrigten van het staatstoezigt door de regering van Koning Willem I.

Bij de opheffing van dat staatstoezigt is in het besluit van 9 *Februarij* 1866 *uitdrukkelijk gezegd, dat de provinciale reglementen op het beheer bij de* Hervormde Gemeenten *vervallen na drie jaren.*

Ook het besluit van 3 *Februrij* 1869 *spreekt van het toezigt van het beheer van de goederen der* gemeenten.

Ook het algemeen collegie van toezigt heeft zich op het standpunt geplaatst, dat de goederen behooren aan de gemeenten.

Het blijkt dus dat de kerkelijke goederen steeds hebben behoord en nog behooren aan de gemeenten.

Dat derhalve de gemeenten *alleen bevoegd zijn nu, na de opheffing van het staatstoezigt, over dat beheer te beslissen, dat iedere andere beslissing daarover, daarom ook onwettig is.*

Dus ook *die door Kerkvoogden en Notabelen.*

Dus ook *die welke de Synode of Synodale commissie zich zouden willen aanmatigen.*

Trouwens artikel 65 *van het algemeen reglement voor de Hervormde kerk kan niet gebruikt worden om de Synode tot het ontwerpen van eenige bepalingen te magtigen.*

Want de tweede reserve van het Koninklijk besluit van 23 *Maart* 1853 *bestaat nog.*

Zijn de gemeenten derhalve door het besluit van 9 *Februarij* 1866 *uitsluitend bevoegd geworden het beheer harer kerkegoederen te regelen, dan heeft iedere gemeente ook uitsluitend het regt door hare stembevoegden de wijze van dit beheer te bepalen.*

Dan is elke bepaling door eene andere autoriteit daaromtrent onwettig en verkorting en miskenning van het regt der gemeenten.

Dan is eene onderwerping aan het toezigt van wie ook, door anderen dan de stembevoegden uitgesproken, eene nietige daad, door onbevoegden gepleegd.

Vreemd is het dat zoo velen dezen stand der zaak niet willen inzien.

Of men berouw heeft over die verleende vrijheid bij het besluit van 9 Februarij 1866?

Het schijnt wel, als men ziet hoe de regering nu ijvert om het algemeen collegie van toezigt en de Provinciale collegien door staatsgeld te steunen, en om haar magt te bevestigen.

Als men opmerkt dat dit toezigt nu aanbevolen wordt als noodzakelijk om de kerkegoederen voor ondergang te bewaren en de staat te waarborgen tegen aanvragen om hulp, als de kerkegoederen zullen verkwist zijn.

Men schijnt dus niet veel vertrouwen in het gemeentelijk beheer te hebben. Waarlijk niet eervol voor de stemgeregtigde leden der gemeente.

Zij zullen mannen kiezen die de kerkegoederen verkwisten, die toezigt behoeven om niet te stelen of te verkwisten, die niet wijs genoeg zijn om zonder voogdij te blijven.

En de staat, zou hij gaarne helpen als eens de kerkegoederen verkwist waren? Ik geloof het niet, maar in ieder geval, het berouw komt te laat, de vrijheid is *verleend.*

Dit ziet de regering voorbij bij haar ondersteuning van het algemeen collegie, zij wordt onbillijk uit berouw en kiest partij voor een toezigt op een oogenblik, dat juist zij zich van partij kiezen moest onthouden, omdat de gemeenten vrij zijn in de regeling van haar beheer.

Zij kiest partij tegen die gemeenten die geen toezigt verlangden, door uit 's lands kas een collegie te bekostigen, dat zoo vele gemeenten niet verlangen en niet noodig achten, bij hetwelk zij geen belang hebben.

Ook de Synodale commissie schijnt spijt te hebben over de der gemeenten verleende vrijheid.

Zij neemt de zaak voor de collegiën van toezigt op, en dient verzoekschriften in om toch die collegiën te ondersteunen.

Ook de Synode en de provinciale kerkbesturen deden hun best om de collegiën van toezigt tot stand te brengen en, als sprak

het van zelfs dat deze hoogere kerkbesturen der hervormde kerk bevoegd en geroepen zijn tot alles mede te werken wat de vrijheid der gemeenten en van het gemeenteleven vernietigt en belemmert, zonden zij hunne afgevaardigden naar die commissiën.

Waarlijk de gemeenten mogen wel toezien dat de haar verleende vrijheid haar niet weder ontnomen of besnoeid worde.

Dat zij voor hare zelfstandigheid op het gebied des beheers waken.

Het ontwerp-reglement van het algemeen collegie van toezigt, nu verschenen, is eene krachtige, waarschuwende stem.

Het zal een naauw *toezigt zijn.*

Trouw heeft een goed deel der stemgeregtigden te Sneek *voor de vrijheid gestreden.*

Tegen het onregt is het regt altijd sterk.

Het regt wordt niet straffeloos geschonden.

Mogen ook zij dat ondervinden.

B. J. L. DE GEER VAN JUTPHAAS.

Een woord aan den lezer.

De volgende bladen behelzen eene verzameling van Courantartikelen, strooibilletten, protesten, correspondentiën enz., over den strijd, die in deze Gemeente reeds meer dan een jaar lang is gevoerd, over het beheer der kerkelijke goederen en fondsen bij de Herv. Gemeente.

Zonder de Gemeente te laten stemmen over de vraag, of zij eigen beheer en toezicht, *of onderwerping aan het zoogenaamd Algemeen College van Toezicht wenschte, was het niet onduidelijk de toeleg, gelijk dit op de meeste plaatsen het geval geweest is, om deze Gemeente, zoo stillekens mogelijk, aan de nieuwe organisatie te onderwerpen.*

Daarom werd zorgvuldig alles vermeden wat de Gemeente kon inlichten.

Op deze wijze zijn de meeste Herv. Gemeenten in ons vaderland, als 't ware, ingepakt en overrompeld, zonder recht te weten wat met haar gedaan werd.

Had er overal eene vrije stemming over de principëele vraag plaats gehad, ik ben verzekerd, dat genoemd College weinig Gemeenten bereid zou gevonden hebben, om zijne organisatie onvoorwaardelijk aan te nemen.

En, dat er allerwege zich niet meer tegenstand geopenbaard heeft tegen de bedekte wijze van invoering, is alleen te wijten aan de onbekendheid der meeste Gemeenteleden met genoemde organisatie.

Van daar ook de weinige belangstelling, welke er bij den aanvang voor betoond werd.

Nu is het anders. Van eene weinig bekende zaak, waarmede slechts enkelen zich bezig hielden, is het geworden een onderwerp, dat de algemeene aandacht trekt. En terecht.

Reeds nu is het eene politieke questie, terwijl het gemakkelijk kan gebeuren, dat, bij toeneming der belangstelling in zulke proportiën, als in de laatste weken het geval was, het behoud of verlies eener Ministeriëele portefeuille er van afhangt.

Immers, iedereen begrijpt dat de levendige discussiën, in de beide Kamers der Staten Generaal over dit onderwerp gevoerd, een dieperen grond heeft dan het al of niet toestaan der f 6,800, als subsidie uit 's lands kas, aan het Algemeen College en de Provinciale Collegiën van Toezicht.

Over zulk eene betrekkelijk geringe som zouden zooveel woorden niet zijn gewisseld.

Neen, er is een belangrijk beginsel mede gemoeid, terwijl die f 6,800 slechts de zichtbare vorm is, waarin zich de dieper liggende questie, als 't ware, belichaamt.

De gansche strijd loopt over de vraag:

Of er scheiding, volledige, eerlijke scheiding van staat en kerk wezen zal, dan of er eene zoogenaamde scheiding, *enkel in het belang en naar de wensch van* eene partij, *tusschen den staat en de Herv. Kerk zal tot stand komen?*

De Minister wil thans het laatste.

Van daar zijn ijveren voor het behoud der f 6,800, als toelage voor de genoemde Collegiën van Toezicht.

Van daar ook zijne belofte, in de Eerste Kamer gedaan, om, nu genoemde som terecht door de Tweede Kamer van de begrooting is geschrapt, bij eene speciale wet die toelage terug te bekomen.

En toch heeft het Algemeen College van Toezicht met den Staat niets gemeens.

Het is een geheel nieuw College, dat nu voor 't eerst optreedt en op Staatstoelage niet de minste aanspraak heeft.

Meent de Minister evenwel, dat de Staat aan de Hervorm-

de Kerk die ƒ 6,800 schuldig is, iets wat ik volstrekt niet betwijfel, welnu! laat die som dan verstrekt worden tot dekking der Classicale kosten, opdat ze alle Gemeenten ten goede kome, terwijl ze, aan het zoogenaamd Algemeen College van Toezicht verstrekt, slechts ten voordeele eener partij komt.

Dit laatste mag niet geschieden. De staat behoort onzijdig te blijven en mag zich geen partij stellen voor de eene richting tegenover de andere.

En toch zou dit het geval zijn, wanneer de Staat, door stoffelijke hulp en zedelijken invloed, het Algemeen College protegeert.

Immers, het is bekend dat een groot aantal Gemeenten niet van het voorstel van het Algemeen College wil zijn gediend; terwijl ook nog die Gemeenten, welke het als tot zijn voorstel toegetreden beschouwt, meestal in volslagen onbekendheid gehandeld hebben.

Denk hierbij slechts aan de Herv. Gemeente te dezer stede en gij hebt een voorbeeld van de vrijwillige (!!!) toetreding der meeste Gemeenten.

Mag nu de Staat voor zulk een College partij trekken en het door stoffelijke hulp en moreelen invloed handhaven?

Geenszins. Daarmede zou de Staat zijn neutraal karakter verloochenen en zou het eene voortzetting zijn van het onrecht, reeds sedert 1816 aan de Gereformeerde Gemeenten gepleegd!

Meer dus dan de Minister wellicht vermoedt, speelt hij, met de indiening der speciale wet, gevaarlijk spel.

Hij moest bedenken, dat scheiding van Kerk en Staat eene leus is der liberale partij, waarop zij roem draagt;

dat zij dit vaandel bij elke gelegenheid omhoog heft, terwijl het niet altijd gelukt, ter wille van tijdelijk partijbelang, de onverbiddelijke logica te verkrachten.

Voor de eerlijke voorstanders eener volledige scheiding van Kerk en Staat kan het niet anders dan zeer gewenscht zijn, dat de Minister zijn wets-ontwerp bij de Tweede Kamer indient. Daardoor ontstaat er gelegenheid om de questie der scheiding van Kerk en Staat te bespreken en de kolossale inconsequentie van vele zich noemende liberalen aan te toonen.

Voor de aanneming van het wets-ontwerp bestaat weinig kans.

Het is niet te verwachten dat de Tweede Kamer zulk eene verregaande inconsequentie begaan zal.

Maar dan lijdt de Minister eene gevoelige nederlaag. Het machtige woord, door Dr. Jonckbloed gesproken, „die de vrijheid liefheeft moet haar ook durven vertrouwen," zal wel zooveel invloed hebben in de Kamer, dat zij geen maatregelen bekrachtigen wil, welke de vrijheid bijna dooden zou.

Dit alles, en nog veel meer, moest de Minister in het oog houden.

Is er van de zijde der Synodale Commissie, van het Algemeen College van Toezicht en van sommige Kerkvoogdijen, een petitionnement op touw gezet om de f 6,800 te behouden; het valt gemakkelijk een contra petitionnement te organiseeren waarvoor het recht uit de kracht der argumentatie blijken zal.

Zoo kan uit deze zaak eene machtige beweging voortkomen en daardoor kan, hetgeen de Minister, ongetwijfeld ter goeder trouw en met de beste bedoeling, in het nadeel der vrijheid voor de Herv. Kerk denkt te doen, juist leiden tot slaking der onwaardige banden, waarmede zij tot hiertoe, door en tengevolge *het staatsgezag, is geboeid.*

Ook om deze reden kan wellicht de openbaarmaking dezer bladen eenig nut hebben. Zij leveren althans eene bijdrage tot kenschetsing van den strijd, die overal, in meerdere of mindere mate, in de Herv. Gemeenten tegen de organisatie van het Algemeen College van Toezicht is gevoerd.

Alles wat in deze Gemeente voor *en* tegen *de aansluiting aan genoemde organisatie gezegd werd, is hier, in chronologische orde, bijeengebracht.*

Toelichting is overbodig en wordt ook niet meer gegeven dan volstrekt noodzakelijk is. De stukken zullen elkander zelve ophelderen en daardoor een overzicht geven van den strijd in deze Gemeente gevoerd.

De onpartijdige lezer oordeele dan zelf, aan welke zijde het recht en de meeste waarheids- en vrijheidsliefde gevonden wordt.

Eene enkele opmerking slechts ga vooraf.

De aandachtige lezer zal ontwaren, dat in het eerst de Kerkeraad werd aangewezen als het College, dat, als wettige vertegenwoordiger der Gemeente, handelend moest optreden, terwijl later eene Commissie van Gemeenteleden het initiatief genomen heeft.

Dit is alleen een gevolg van den abnormalen toestand, waarin het Staatsgezag de Herv. Kerk gebracht heeft.

In gewone omstandigheden zou de Kerkeraad, ook in dit geval, de wettige vertegenwoordiger der Gemeente geweest zijn en handelend hebben moeten optreden; maar hieraan wordt, door No. 1 en 2 van de beruchte elf reserves, welke de Staat zich voorbehouden heeft bij de goedkeuring van het Algemeen Reglement voor de Herv. Kerk, een hinderpaal in den weg gelegd.

Deze elf reserves zijn als zoovele „koorden" (of wilt gij liever „ketenen"), waarmede de Staat het Herv. Kerkgenootschap gebonden houdt.

Aanvankelijk waren de meeste rechtsgeleerden dan ook van oordeel, dat de Kerkeraad het bevoegde College was, dat, bij het verstrijken van den termijn, waarop de Staat zijne oppervoogdij over het beheer der Kerkelijke goederen en fondsen neêrlegde, dit beheer, namens de Gemeente, voorloopig moest aanvaarden.

Zelfs nog op dit oogenblik zijn vele rechtsgeleerden dit gevoelen toegedaan en is dit ook zoo zeer de natuurlijke weg, dat ook ongetwijfeld die zou gevolgd zijn, ware het niet dat juist die beide reserves, bij mogelijke procedure voor den burgerlijken rechter, de gegronde vrees voor een eisch van niet ontvankelijkheid deed ontstaan.

Om dit incident nu te vermijden is het initiatief genomen door Gemeenteleden, als mede recht- en belanghebbenden der onderlinge maatschap.

Wat dus het gezond verstand op zich zelf niet vatten kan en wat in strijd is met gezonde en algemeen erkende rechtsbeginselen, wordt, tot op den huidigen dag, als een maatregel

door den Staat gehandhaafd en op de Herv. Kerk toegepast.

Aan zulk een onnatuurlijken en ongerijmden toestand moet *een einde komen.*

En voorzeker zal dit ook spoedig geschieden, indien slechts, door de publieke behandeling van dit onderwerp de aandacht er op gevestigd wordt en daardoor de algemeene belangstelling toeneemt.

Indien ook deze bladzijden het hare daartoe mogen bijdragen, zal ik mijne moeite ruimschoots beloond achten.

SNEEK, den 29 Januari 1870.

J. P. HEKMAN.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van 18 December 1868.)

WAT IS WENSCHELIJKER *Zelfstandigheid* EN *Vrijheid* DER GEMEENTEN, OF DAT ZIJ ONDER *Voogdij* BLIJVEN IN HET BEHEER HARER KERKELIJKE GOEDEREN?

Deze vraag is thans aan de orde.

Nu de Staat Zijne voogdij neêrlegt, bekomen de Gemeenten hare zelfstandigheid en het beheer over hare goederen terug, voor zooverre althans geen rechten van derden (floreenplichtigen) dit verhinderen.

Op den eersten April 1869 hebben alle reglementen, tot die zaak behoorende, kracht van wet verloren en zijn bijgevolg alle besturen, ingevolge die reglementen benoemd, van alle rechtsbevoegdheid verstoken.

Nu heeft er zich eene Commissie voorgedaan, die een voorloopig reglement ontworpen en dit ter lecture aan de bestaande Kerkvoogdijen en Kerkeraden gezonden heeft.

Die Commissie erkent zelve, dat zij volstrekt geen rechtsbevoegdheid bezit voor deze daad; maar heeft *zij* het niet, *anderen* hebben het evenmin.

Hare redeneering komt ongeveer hier op neêr: Indien Gij, Gemeenten, nu maar »ja" zegt en onze voorgestelde regeling aanneemt, dan is alles in orde. Wij zullen dan wel zorgen dat gij, met uw eigen hulp en medewerking, weer geschikte voogden bekomt, die het beheer uwer goederen op zich nemen.

Wat moeten nu de Gemeenten doen; het voorstel van die Commissie aannemen of niet?

Mijns inziens behooren de Gemeenten te zeggen: »Mijne Heeren! Wij zijn getroffen door uwe goedheid en zorg, maar kunnen van de vriendelijkheid geen gebruik maken, aangezien wij

de vrijheid liefhebben en prijs stellen op de regeling onzer eigene aangelegenheden."

Dat dit antwoord het beste is wensch ik te bewijzen:

a. Uit een godsdienstig-;

b. Uit een financiëel oogpunt.

De voogdij, door den Staat over de kerk uitgeoefend, heeft treurige gevolgen gehad. 't Was een knellende band, die alle groeikracht en ontwikkeling belemmerde. De onverschilligheid in kerkelijke aangelegenheden nam hand over hand toe.

Het kon niet anders; want de Gemeente verkeerde geheel in een staat van onmondigheid en had op de keuze harer voogden, die toch *haar* eigendom beheerden, niet den minsten invloed.

Alle andere Kerkgenootschappen waren vrij; alleen het Hervormde droeg een keten en zooverre was zij reeds door die slavernij verstompt, dat zij ter nauwernood meer hare onvrijheid gevoelde.

Is het wonder, dat het Godsdienstig en kerkelijk leven daaronder kwijnde?

Indien het waar is, en het is waar, dat, om gezond te zijn *beweging* een eerste vereischte is en het niet mogelijk is zich te bewegen wanneer men in boeijen is geklonken, dan zal het wel geen betoog behoeven, dat de Ned. Herv. Kerk in 't algemeen en elke Gemeente in het bijzonder, voor de gezonde ontwikkeling van haar Godsdienstig en Kerkelijk leven, in de eerste plaats *vrijheid* noodig heeft.

Is het dus uit een Godsdienstig oogpunt *noodzakelijk*, dat de Gemeente hare vrijheid behoudt; om financiëele redenen is het evenzeer *wenschelijk*. Immers, de onderscheidene Commissiën van Toezicht, die door de voorgestelde regeling in het leven geroepen zullen worden, *nemen* wel, maar *geven* geen enkelen cent.

En wat het *toezicht* van die commissiën betreft, och! ieder die in eenige commissie zitting gehad heeft, weet het; haar toezicht is meestal fictief.

Neen, als er sprake is van *toezicht*, dan zijn de belanghebbenden, d. i. hier de Gemeenten, het beste geschikt en bevoegd om contrôle te houden.

Laat de Gemeenten zelf de mannen kiezen aan wie zij het beheer harer goederen willen toevertrouwen en laten zij ook zelve contrôle uitoefenen; dan kan men verzekerd zijn, dat het goed gaat en, wat ook vooral in aanmerking behoort genomen te worden, is: *dat het niets kost.*

Zoorda de zaken niet op richtige wijze beheerd worden, zullen de Gemeenten andere mannen kiezen, terwijl er, behalve het toezicht der kerkbesturen, bij mogelijke fraude, de burgerlijke rechter is, om elk gepleegd onrecht te straffen.

Dewijl men aldus veel minder zekerheid van toezicht en bovendien nog financiëel verlies hebben zou, wanneer de voorgestelde regeling door de genoemde commissie wordt aangenomen, is het, ook uit een financiëel oogpunt, wenschelijk, dat de Gemeenten hare volkomene zelfstandigheid behouden.

Maar, welken weg moeten de Herv. Gemeenten in 't algemeen en met name de Herv. Gemeente te Sneek, daartoe inslaan?

Hierover eenige wenken te geven is het voorname doel van dit schrijven.

Wat deze Gemeente betreft (en dat geldt voor andere Gemeenten evenzeer) moeten kerkvoogden zoowel als kerkeraad zich onthouden van elken stap, om het voorgestelde reglement in werking te brengen. Men doe daaromtrent *niets*.

Zoodra mogelijk komen kerkvoogden en kerkeraad bijeen en nemen het volgende besluit:

Op 31 Maart 1869, geven HH. Kerkvoogden aan den Kerkeraad, als wettige vertegenwoordiger der Ned. Herv. Gemeente, hunne administratie over, terwijl op denzelfden tijd de Kerkeraad HH. Kerkvoogden volmacht geeft, om met de administratie voort te gaan.

Op deze wijze blijft de zelfstandigheid der Gemeente bewaard en gaat alles zonder schokken, moeite en kosten; terwijl het op den ouden voet blijft, tot tijd en wijle er op wettige wijze in zal zijn voorzien.

Een rechtsgeleerde van naam, wiens advies ik dezer dagen over deze zaak vroeg, schreef mij: »De gelegenheid, dat de Herv. Gemeenten hare zelfstandigheid bekomen kunnen, keert misschien nimmer weêr; haar thans niet te gebruiken zou *onverantwoordelijk* zijn." Daar alle partijen hierbij evenzeer belang hebben, is het te wenschen, en ook te verwachten, dat de meeste Gemeenten deze gelegenheid zullen aangrijpen om hare autonomie te bekomen en te *behouden*.

SNEEK, 17 Dec. 1868.

Een lidmaat der Gemeente die belang stelt in haren bloei.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van 30 December 1869.)

KERKELIJKE FONDSEN.

De tijd nadert, waarop de Herv. Gemeenten beslissing moeten nemen, of zij hare zelfstandigheid en het vrije beheer over hare goederen, met primo April 1869, *behouden* willen, dan of zij zich vrijwillig onder voogdij willen begeven.

Daar het eene zaak is van het grootste belang, en wellicht het meerendeel der Gemeenteleden niet genoegzaam op de hoogte is om haar te kunnen begrijpen, is eenige toelichting noodzakelijk, opdat ieder, wien het aangaat, in dezen met volkomene zelfbewustheid kan handelen.

Ik stel voorop dat het volstrekt geen partijzaak is; orthodox, noch liberaal of modern komt hier te pas, maar alle partijen hebben in dezen het zelfde belang.

In een vroeger artikel, over dit onderwerp, is reeds medegedeeld, dat er zich eene commissie voorgedaan heeft, die een voorloopig reglement heeft ontworpen, en werd het wenschelijke, op de daarvoor bijgebrachte gronden, betoogd, dat de Gemeenten die voorgestelde regeling niet aannamen.

Dit thans nog duidelijker aan te toonen is het voorname doel van dit schrijven, en wel door beantwoording van de volgende vragen:

Welke regeling stelt de genoemde Commissie voor?

Wat zijn de mogelijke gevolgen van onderwerping aan die regeling?

Welken weg moet de Herv. Gemeente te *Sneek* inslaan om hare autonomie te behouden?

Het voorstel van de Commissie, die hoegenaamd geen recht heeft om te gebieden, dat hare regeling aangenomen *moet* worden, en dit ook volstrekt niet doet, is bijgevolg slechts van voorloopigen aard en komt hierop neer:

De stemgerechtigde manslidmaten kiezen voor deze Gemeente 12 Notabelen.

Die Notabelen benoemen 7 Kerkvoogden en 2 afgevaardigden †) voor het Provinciaal College; terwijl, nadat het Provinciaal Kerkbestuur er eenige leden bijgevoegd heeft; door deze vergadering een Algemeen College benoemd wordt. Dan voegt de Synode er weer eenige leden bij, en aan deze, op zoo zonderlinge wijze samengestelde, vergadering, wordt het dan opgedragen, om een definitief reglement vast te stellen.

De Gemeente heeft dus tot niets anders medegewerkt, dan alleen hiertoe (en dit was onvermijdelijk omdat anders de rechtsgrond ontbreken zou) dat er een College in het leven wordt geroepen, met onbeperkte volmacht bekleed, om de zaken naar zijn eigen goedvinden te regelen.

Wil nu die vergadering een reglement vaststellen, waarbij aan de Gemeente het stemrecht weer ontnomen wordt, hetgeen meer dan waarschijnlijk is, of andere belemmerende bepalingen maken, er is niets meer aan te doen. Door vrijwillige onderwerping heeft de Gemeente afstand gedaan van haar recht, en is zij voor goed onder voogdij.

Deze treurige gevolgen zijn echter gemakkelijk te voorkomen, indien er slechts samenwerking tusschen HH. Kerkvoogden en Kerkeraad bestaat. Men bedanke eenvoudig de Haagsche Commissie voor hare moeite, en Kerkvoogden, Notabelen en Kerkeraad, komen spoedig bijeen en ontwerpen zelf een reglement.

Natuurlijk is voor deze Collegiën de eenige rechtsgrond gelegen in de uitvoering van Art. 23 van het Synodaal reglement voor de Herv. Kerk.

Men late de Gemeente zelve de mannen kiezen, aan wie zij het beheer harer uitwendige belangen wil toevertrouwen, en late haar ook eene Commissie benoemen, waaraan zij het *toezicht* over dat beheer opdraagt.

Op deze wijze blijft de zelfstandigheid der Gemeente bewaard

---

†) In het oorspronkelijke Courant-artikel staat abusivelijk »een afgevaardigde."

en wordt de onvoorzichtigheid vermeden, dat de Gemeente zich reeds onvoorwaardelijk en onherroepelijk onderwerpt aan eene regeling, die nog gemaakt moet worden en waarvan men bijgevolg de bepalingen nog niet kent.

Maar indien nu HH. Kerkvoogden tot samenwerking ongezind zijn, hoe dan?

Vooralsnog kan ik dit niet gelooven en wel om de volgende redenen:

Als men aan ieder der heeren van dit College de vraag deed, of zij zich, wat het beheer hunner *private* eigendommen betreft, wel onvoorwaardelijk en onherroepelijk wilden onderwerpen aan nog te maken bepalingen, waarvan doel en strekking hun ten eenenmale onbekend was; ik ben verzekerd dat niemand hunner hieraan zijne toestemming geven zou. En wat men voor zich zelf verwerpelijk acht zou men voor de Gemeente wel verlangen?

Dit zou onbegrijpelijk zijn. Immers, ook de Gemeente is de private eigenares.

Het is *haar* kerkgebouw, waarin zij samenkomt; het zijn *hare* goederen, die er meer aanwezig zijn. Het is *hare* belangstelling, waardoor zij in het onderhoud harer eeredienst voorziet en zou zij dan ook zelve niet het beheer over haar eigendom mogen uitoefenen?

Waarom zou zij zich dan onderwerpen aan eene regeling, welker bepalingen zij nog niet kent, en die haar, ook in het beste geval dat zich denken laat, wel *last* en *schade*, maar nimmer *genoegen* en *voordeel* kan aanbrengen?

Neen, ik kan niet gelooven dat Heeren Kerkvoogden hiertoe zouden willen medewerken.

Maar indien dit ongelooflijke dan toch plaats heeft?

't Zou onbegrijpelijk jammer zijn; maar gelukkig is er ook dan nog een uitweg, waardoor deze ramp van de Gemeente kan worden gekeerd.

Dan moet de Kerkeraad, als wettige vertegenwoordiger der Gemeente, protest aanteekenen tegen deze handeling, want, zonder *zijne* toestemming, mist elke handeling in deze zaak, haren wettigen grond Zoo noodig, zou hij zich in dezen kunnen laten steunen door allen in de Gemeente, die de onderwerping aan eene onbekende regeling afkeuren, en ik geloof dat dit getal niet gering wezen zal.

Van harte wensch ik, indien dit geval zich onverhoopt mocht

voorloen, dat de Kerkeraad den moed hebbe, om pal te staan voor de rechten der Gemeente, en zorg drage, dat de Gemeente niet, aan handen en voeten gebonden, overgeleverd worde aan eene macht, waarmede zij niets te maken heeft. Ik ben volkomen overtuigd, dat het hem van de zijde der Gemeente, onverschillig van welke richting, aan ondersteuning en sympathie niet ontbreken zal.

SNEEK, 28 Dec. 1868. *Een lidmaat dezer Gemeente.*

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 9 Januari 1869.)

DE KERKERAAD EN HET BEHEER DER KERKELIJKE FONDSEN.

In de *Sneeker Courant* van 30 Dec. jl. komt voor een artikel van »een lidmaat dezer gemeente," waarin de toekomstige regeling van het beheer der kerkelijke fondsen wordt besproken. De voorstelling, daar gegeven, van de zaak in kwestie, komt mij voor onjuist, de raad, daar gegeven, verkeerd te wezen.

Het komt hierop neêr. Met den 1° April e. k. neemt de bestaande regeling van het beheer der kerkel. fondsen een einde. De Herv. Kerk wordt alsdan bedreigd met heerloosheid. Nu heeft zich eene commissie opgeworpen om die zaak voorloopig te regelen. Door die voorloopige regeling wordt eene magt in het leven geroepen, die haar in het vervolg definitief zal regelen. Reeds bij voorraad moet zich dus de gemeente indien zij zich naar de voorschriften dier commissie gedraagt, onderwerpen aan een reglement, dat nog niet bestaat, dat haar hare zelfstandigheid kan ontnemen enz. Maar men behoeft zich niet naar de voorschriften dier commissie te gedragen. Er bestaat wel eene wettige magt, die bepaalt, hoe en door wie zij de kerkefondsen wil bestuurd hebben, ja, die met volle regt 1 April terstond dat bestuur in handen neemt. Die magt is — *de Gemeente*, vertegenwoordigd door den *Kerkeraad.* Dus de Kerkeraad kome spoedig bijeen met Kerkvoogden en Notabelen, ontwerpe een reglement, en late de Gemeente Kerkvoogden en daarna ook eene Commissie van Toezicht kiezen. Zoo is men zijn eigen heer en meester, en hangt van niemands willekeur af.

In dit artikel wordt dus al wat water in den wijn gedaan. Immers in een vroeger artikel werd beweerd, dat Kerkvoogden hunne administratie 31 Maart e. k. aan den Kerkeraad moesten overgeven, terwijl deze dan weder aan Kerkvoogden volmagt gaf om met hunne administratie voort te gaan.

Zoo kort mogelijk wenschen wij enkele aanmerkingen hierop, en enkele bezwaren hier tegen mede te deelen.

1°. Het Alg. Coll. van Toezigt heeft zich niet opgeworpen, maar is benoemd volgens besluit van Z. M. den Koning van 9 Febr. 1866, in het belang der scheiding van Kerk en Staat. Dat het optrad met de bekende »voorloopige organisatie," deed het niet willekeurig, maar gesteund door een Ministeriëel schrijven van 22 Junij 1866, en geen anderen uitweg ziende om eene volslagene heerloosheid der kerkel. goederen te voorkomen. En hoe het geheel en al gehandeld wil hebben in den geest van art. 23 van het Syn. Regl. voor de H. K, blijkt uit de zamenstelling van zijn collegiën van Beheer en Toezigt.

2°. Onjuist is de voorstelling, als zoude de kerkeraad als vertegenwoordiger van de gemeente bevoegd zijn zich de regeling van dat beheer aan te matigen. De kerkeraad toch vertegenwoordigt wel de gemeente, maar alleen in zoover het hare godsdienstige, niet in zoover het hare stoffelijke belangen betreft. De behartiging der stoffelijke belangen heeft de gemeente niet opgedragen aan de leden van den Kerkeraad. Wil de Kerkeraad de regeling van het beheer daarover aan zich trekken, *dan overschrijdt hij de grenzen van het mandaat, hem door de gemeente gegeven*, en gaat hij buiten het regt hem door de Syn. Reglementen toegekend.

3°. Niets is willekeuriger dan dat Kerkeraad en Kerkvoogden en Notabelen te zamen de regeling van het beheer op zich zouden nemen. Één van tweeën: de kerkeraad heeft het regt er toe, of niet. Heeft hij dat regt, waarom dat dan niet aan zich zelven gehouden, en waarom het met anderen gedeeld? Heeft hij dat regt niet, waarom zich zelf dan opgedrongen? En wat de Kerkvoogden betreft, deze bestaan van af 1 April als zoodanig niet meer. Zij zijn dan als van zelf ontslagen. Tot 1 April zijn zij wettige beheerders der kerkel. fondsen, en niets verpligt hen tot overleg dienaangaande met den kerkeraad; na 1 April hebben zij opgehouden te bestaan volgens de tot dus ver vigeerende bepalingen, en hebben handelingen, door hen in

kwaliteit van kerkvoogden gedaan, geen verbindende kracht meer. Eene gemeenschappelijke regeling van het beheer der fondsen van kerkeraad en kerkvoogden zoude in allen gevalle onwettig zijn.

4°. De wijze, waarop het Alg. Coll. v. Toezigt voorloopig eene administratie der kerkel. fondsen in het leven zoekt te roepen, en eene vertegenwoordiging met reglementeerende bevoegdheid zoekt te verkrijgen, bewijst, dat het uitgaat van het beginsel, dat de *gemeente* het regt heeft hare fondsen te beheeren, daar de stemgerechtigde leden der gemeente zelve de Notabelen kiezen, en aan deze het mandaat verleenen om kerkvoogden te benoemen. Uit dit gecombineerde collegie gaan voor onze gemeente *twee* afgevaardigden ter Prov. vergadering, die het Prov. Collegie van Toez. benoemen. De voorstelling: *de Notabelen benoemen een afgevaardigde voor het Prov. Coll.* is dus ten eenenmale *onjuist*. De *stemgeregtigde leden der gemeente* nemen derhalve in dezen het initiatief.

5°. De verschillende Collegiën, voortvloeijende uit de aanstaande verkiezing door de stemgeregtigde leden der gemeente, aan welker oordeel het concept-reglement wordt onderworpen voor dat het tot wet wordt verheven, leveren voldoende waarborgen op, dat de regten der gemeente ten volle zullen worden geëerbiedigd. Men behoeft dus volstrekt niet te vreezen voor eene verkorting daarvan, en niet met minachting te spreken van *een vrijwillig zich onder voogdij begeven*. Het beheer der kerkel. goederen moge voogdij genoemd worden, er is geen spraak van eene voogdij, waaronder beheerders er van zouden komen, of dat de gemeente zich onder voogdij zou begeven met opoffering van hare zelfstandigheid en vrij beheer. Het aldus te doen voorkomen, en te zeggen *dat meer dan waarschijnlijk het stemregt* DAN *wel weder aan de gemeente ontnomen zal worden* is dus niets anders dan *verdachtmaking*.

6°. Kerkvoogden zijn in hun regt, als zij stemgeregtigden oproepen, ten einde 12 Notabelen te kiezen. Teekent de kerkeraad daartegen protest aan, dan kan dat geen kracht hebben, dewijl (zie onder 2°.) de Kerkeraad *in deze geen wettige vertegenwoordiger is van de gemeente*, en zich het beheer en toezigt wil *aanmatigen* over zaken, waartoe de gemeente hem niet heeft geroepen, de Syn. Regl. hem geen regt geven, en hij derhalve *onbevoegd* is. Bovendien zoude door zulk een protest de verdeeld-

heid in de gemeente slechts grooter worden, en ook van deze zaak eene partijzaak gemaakt worden, indien zij het reeds niet is. De herhaalde verzekeringen toch dat het geen partijzaak is, doen haast het tegendeel gelooven; *qui s'excuse, s'accuse.*

Schrijver dezes eindigt met de wensch:

dat stemgeregtigden door artt. als bovengenoemd zich niet op een dwaalspoor zullen laten brengen en verontrusten, alsof kerkvoogden het belang en welzijn der gemeente niet begrijpen —(immers het is bekend, dat reeds begin van uitvoering werd gegeven aan »de voorloopige organisatie"—) en maar onnoozel genoeg zijn om dat prijs te geven;

dat stemgeregtigden, door hen opgeroepen ter stembus, mannen zullen verkiezen, op wier regtschapenheid, eerlijkheid en doorzigt men zich kan verlaten;

en dat de kerkeraad den moed moge hebben, waar dat noodig is, pal te staan voor de regten der gemeente, maar dat de kerkeraad ook de wijsheid moge bezitten *zich niet te bemoeijen met zaken, die buiten zijne bevoegdheid zijn,* en zijn werkzaamheid te bepalen tot het hem door het Syn. Regl. aangewezen terrein.

SNEEK, 6 Januari 1869. X.

EXTRACT UIT DE NOTULEN DES ALGEMEENEN KERKERAADS DER HERV. GEMEENTE TE SNEEK, DATO 28 DEC. 1868.

Hekman zegt, dat hij van deze gelegenheid gebruik maakt om ter sprake te brengen de vraag: Of de Kerkeraad zich goedwillig zal onderwerpen aan de bepalingen van het Algemeen College van Toezicht, dat zijns bedunkens in de rechten der Gemeente treedt? — Hij wil de autonomie der Gemeente bewaren.

Rechtsgeleerde adviezen heeft hij daarover ingewonnen. Hij wil dat de Kerkeraad een Reglement ontwerpe, waarnaar voorts de geldmiddelen der Gemeente beheerd zullen worden.

Men zou in overleg kunnen treden met de tegenwoordige Kerkvoogden over de meest geschikte en billijke wijze om deze zaak op een geregelden voet te brengen.

Jaarsma is van oordeel, dat voor alle dingen de vraag moet worden uitgemaakt, of de Kerkeraad in de voorgenomen Regeling zal berusten?

Hekman wil eene Commisie benoemen om over deze zaak met HH. Kerkvoogden in overleg te treden.

Na eene levendige discussie, waaraan deelnamen *Ds. Kolff*, *Niemeijer*, *Rademaker*, *Jaarsma*, *Hekman* en *Miedema*, wordt er, op voorstel van *Ds Rademaker*, besloten, dat de

Kerkeraad zal uitspreken, dat hij voorloopig in de door HH. Kerkvoogden genomen maatregelen niet berust.

Twee stemmen verklaren zich hier tegen.

Nu wordt er eene Commissie benoemd, die in eene volgende vergadering daarover verslag zal uitbrengen. Door stemming worden hiervoor aangewezen: *Jaarsma*, *Hekman* en *Miedema*.

EXTRACT UIT DE NOTULEN DER VERGADERING VAN DEN 14 JANUARI 1869, VAN DEN ALGEMEENEN KERKERAAD DER HERV. GEMEENTE TE SNEEK.

Er wordt verslag uitgebracht door de Commissie, in de vorige vergadering benoemd, met het doel om met HH. Kerkvoogden in overleg te treden over de uitvoering van het Ontwerp op het beheer der Kerkelijke goederen en fondsen.

Br. Jaarsma doet zulks, door het voorlezen van een brief,†) waarin HH. Kerkvoogden verklaren, dat zij, daar zij vermeenen alleen recht te hebben tot de uitvoering, in geene samenspreking met die Commissie kunnen treden.

Na eene belangrijke discusie, doet *Hekman* het volgende voorstel:

„De Kerkeraad der Hervormde Gemeente te *Sneek*, de autonomie der Gemeente wenschelijk achtende, besluit zich

†) Deze brief, na het voorlezen, door *Br. Jaarsma* aan den Voorzitter des Kerkeraad ter hand gesteld, is te zoek geraakt.

niet te vereenigen met het voorstel, door het Algemeen College van Toezicht gedaan, tot voorloopige organisatie van het beheer der Kerkelijke goederen en fondsen, bij de Gemeenten der Ned. Herv. Kerk, bij besluit van den 12 Oct. 1868, en stelt zich voor gebruik te maken van het recht, hem bij de wet, als vertegenwoordiger der Gemeente, verleend, zich daartegen te verzetten op zoodanige wijze en met die middelen, welke hem ten dienste staan, en van dit besluit onverwijld kennis te geven aan HH. Kerkvoogden der Herv. Gemeente te *Sneek* en het Algemeen College van Toezicht."

Op voorstel van *Br. Boersma*, besluit de vergadering de woorden: „en stelt zich voor gebruik te maken van het recht, hem bij de wet als vertegenwoordiger der Gemeente verleend, zich daartegen te verzetten op zoodanige wijze en met die middelen, welke hem ten dienste staan," weg te laten.

Het voorstel van *Br. Hekman*, aldus gewijzigd, wordt in omvraag gebracht en met groote meerderheid van stemmen aangenomen.

Van de twee tegenstemmers verzocht *Ds. Niemeijer* daarvan aanteekenig in de Notulen.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 16 Januari 1869.)

BEHEER DER KERKELIJKE FONDSEN.

Antwoord aan X.

Mijne vorige artikelen schreef ik met een tweeledig doel:

a. Om de aandacht der Gemeente op de zaak te vestigen, omdat het scheen, dat men, zoo stillekens mogelijk, de nieuwe organisatie (juister gezegd centralisatie) wilde invoeren; en

b. Om eene gewenschte overeenstemming tusschen Heeren Kerkvoogden en Kerkeraad tot stand te brengen in het belang van de autonomie der Gemeente, overtuigd als ik was, dat alle partijen hierin konden samenwerken.

Van deze illusie ben ik echter volkomen genezen.

Het blijkt mij thans duidelijk, *dat het een partijzaak is.*

Vooral ben ik hiervan overtuigd geworden door het lezen van een paar artikels in de *Prov. Groninger Cour.* en door de beslste weigering van Heeren Kerkvoogden dezer Gemeente, om met eene commissie uit den Kerkeraad hierover te spreken.

Intusschen is het duidelijk, dat het nooit eene partijzaak wezen kan voor hen, die ijveren voor de zelfstandigheid der Gemeente, omdat in dit geval altijd de stemgerechtigde manslidmaten beslissen; maar wel voor die partij in de Herv. Kerk, die het met leede oogen aanziet, dat het stemrecht aan de lidmaten verleend is, en die daarom gaarne de opheffing van Art. 23. zou bewerkstelligen. Deze partij nu is druk in de weer om de Gemeenten aan de voorgestelde regeling te onderwerpen, omdat zij liever het centraal gezag in handen van

eenige personen ziet, dan dat de Gemeenten vrij en onbelemmerd kiezen. En, daar het haar aan gegronde motieven ontbreekt en er toch iets wezen moet om die regeling aan te bevelen, laat zij steeds het schrikbeeld »heerloosheid" opdagen en doet zij het voorkomen, dat, als de voorgestelde regeling niet aangenomen wordt, dit grijnzend gedrocht met al zijne ellende over de Gemeenten komen zal.

Intusschen is het een beeld der fantasie, waaraan werkelijkheid ontbreekt; niet ongelijk aan den »boeman," waarmede onhandige opvoeders kinderen trachten te verschrikken.

Immers het toezicht, uitgeoefend door personen in de Gemeente woonachtig en door haar verkozen, is, uit den aard der zaak, beter en zekerder, dan het toezicht eener commissie in den Haag; terwijl beide, bij ontdekking van fraude in het beheer, zich op den burgerlijken rechter beroepen moeten, om herstelling van grieven te bekomen, omdat bij beide rechtsprekende macht ontbreekt.

Bij dergelijken toestand is volledige voorlichting der Gemeente onmisbaar.

Immers, *het belang der Gemeente mag niet aan partijbelang worden ten offer gebracht.*

Daarom wensch ik met korte woorden de bezwaren van X te wederleggen en aan te toonen, op welke wijze de autonomie der Gemeente kan bewaard worden.

1°. Het beweren van X is onwaar, dat het Algemeen College, voor de taak, die het thans op zich heeft genomen, het Koninklijk mandaat heeft. Evenmin wordt het daarin gesteund door het Ministeriëel schrijven van 22 Juni 1868. Het heeft geen andere volmacht ontvangen, dan het beheer der kerkegoederen, namens den Staat, provisioneel drie jaren lang te besturen, en is bijgevolg onbevoegd een Reglement te maken, dat verbindende kracht heeft, op het beheer der goederen na 1 April 1869.

Evenmin bevatte het Ministeriëel schrijven eene opdracht, zelfs geen verzoek, om zich met het verder beheer te belasten, maar is slechts eene eenvoudige kennisgeving, dat de staat niet genegen was, om langer dan den gestelden termijn (1 April 1869) als Oppervoogd te continueeren. Bij gevolg was de taak zijner Commissie op dat tijdstip afgedaan.

2°. De kerkeraad is de wettige vertegenwoordiger der Gemeente; wat hare godsdienstige belangen betreft, ingevolge het Syn.

Reglement, en voor het stoffelijke, ingevolge de Nederlandsche Staatswet op de zedelijke lichamen; terwijl hij bovendien, naar de tegenwoordige regeling, insgelijks de grondvergadering is, waaraan Notabelen en Kerkvoogden hun ontstaan te danken hebben.

Nu echter alle Reglementen, tot deze zaak behoorende, op 1 April rechtsbestaan verliezen en alle Besturen, ingevolge die Reglementen benoemd, op dit tijdstip ophouden als zoodanig te bestaan, blijft natuurlijk de Kerkeraad als eenig bevoegde macht over, die de toekomstige regeling op zich nemen kan.

't Is echter niet wenschelijk, dat de kerkeraad de behartiging der stoffelijke belangen op zich neemt. Het zou integendeel zeer wenschelijk zijn, indien er tusschen Kerkvoogden en Kerkeraad de gewenschte overeenstemming bestond, om nog vóór 1 April een Reglement te ontwerpen en dit aan het oordeel der Gemeente te onderwerpen, ten einde op genoemd tijdstip door de Gemeente nieuwe Kerkvoogden en eene Commissie van Toezicht konden worden benoemd.

3°. De wijze, waarop het Algemeen College van Toezicht de genoemde regeling in het leven zoekt te roepen, gaat niet uit van het recht der Gemeente, maar bewijst duidelijk den toeleg om het beheer aan zich te trekken, en later de Gemeente daarin niet te erkennen. Dit is geene »verdachtmaking" maar het staat met ronde woorden te lezen in de Memorie van Toelichting, door genoemd college bij zijn voorloopig reglement gevoegd.

Schrijver dezes eindigt met de wensch, dat stemgerechtigden door artikelen als van X zich niet op het dwaalspoor laten brengen, maar vooraf ernstig overwegen, wat zij doen; — opdat, wanneer het later blijkt, dat de toekomstige regeling, waaraan men nu reeds bij voorbaat onderwerping vraagt, haar niet bevalt, — het naberouw niet kome, wanneer het *te laat* is.

Hij herhaalt: Samenwerking is wenschelijk, ter bevordering van den vrede der Gemeente. Blijkt dit echter onmogelijk te zijn: — welnu, ook dan nog wenscht hij, dat de Kerkeraad den moed hebbe, van zijn *goed recht* gebruik te maken, opdat de Gemeente niet onder voogdij worde gebracht.

De mogelijke verdeeldheid, welke daaruit zou kunnen ontstaan, kan nimmer den Kerkeraad geweten worden. Zij komt voor rekening van hen, die geweigerd hebben naar billijke voorstellen tot samenwerking te luisteren.

SNEEK, 15 Januari 1869. *Een lidmaat dezer Gemeente.*

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 20 Januari 1869.)

WEEST OP UW HOEDE!

Aanstaande Vrijdag worden de stemgeregtigde leden der Herv. Gemeente alhier opgeroepen ter verkiezing van *Twaalf Notabelen.* Daar deze wederom Kerkvoogden zullen moeten benoemen en het toezigt houden op de kerkelijke administratie, is het van groot belang, dat men mannen kieze, die met administratie bekend zijn, *eerlijke, zelfstandige en bekwame* mannen, op wie men staat kan maken; en werden deze vroeger gekozen uit de voornaamste leden der gemeente, wij gelooven dat dat ook nu zaak is, en men zich door partijschap het spoor niet bijster moet laten maken.

Stemgeregtigden! laat u geen zand in de oogen strooijen door een artikel als in het voorgaand N°. der *Sneeker Caurant* voorkomt. Die eenigzins met de zaak bekend is, moet ons toestemmen, dat het vroeger schrijven van X daardoor volstrekt niet wederlegd wordt. Kerkvoogden willen ook de gemeente volstrekt niet verkorten in hare regten. Roepen zij niet *stemgeregtigden* op, opdat *deze* Notabelen verkiezen? Men wil de gemeente misleiden, door hetgeen Kerkvoogden doen verdacht te maken, door te spelen met groote woorden, door bang te maken met het spooksel, dat de autonomie der gemeente verloren zal gaan en zij zich onder voogdij zal stellen; terwijl men er juist op bedacht is de gemeente onder voogdij te brengen van den kerkeraad — een kerkeraad zoo eenzijdig zamengesteld, dat partijbelang alles schijnt te regeren, (getuige de laatste verkiezing van Notabelen), zoodat van hem nooit te verwachten is: eerbiediging van de regten van allen.

Welaan: ziet dan toe, *dat* gij kiest, en *wie* gij kiest. Ziet toe dat ge de bezittingen der gemeente, waarmede haar welzijn zoo naauw verbonden is, niet op het spel zet. Dat doet gij,

wanneer gij mannen kiest, die de noodige administratieve bekwaamheden missen, of op wie gij niet aankunt.

Verzekert u een verstandig en goed beheer uwer kerkelijke goederen en fondsen, opdat gij u later niet te beklagen hebt, dat die gevaar loopen, en niet in het wezenlijk belang der gemeente worden bestuurd.

SNEEK, 19 Januarij 1869. *Eenige stemgeregtigden.*

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 20 Januari 1869.)

Mijnheer de Redacteur!

Waartoe worden de lidmaten der Herv. Gemeente Vrijdag opgeroepen:

Van wien komt die oproeping?

Hoedanig is het mandaat der commissie?

Bestaat er een reglement en heeft dit verbindende kracht?

Geeft de Hervormde Gemeente door de uitgeschreven stemming op a. st. Vrijdag de gekozene Notabelen geheele volmagt om voor haar op te treden inzake het beheer harer goederen, fondsen en betrekkingen, desgevorderd ook in regten?

Is het raadzaam zijne stem Vrijdag uit te brengen?

Ziedaar eenige vragen, wilt ge, twijfelingen of bezwaren, die bij mij bestaan tegen de a. s. verkiezing op kerkelijk gebied. Zij bewijzen dat de zaak bij mij niet tot klaarheid is, en bij diegenen welke ik er over geraadpleegd heb evenmin. Wij worden opgeroepen tot het kiezen van Notabelen, door de tegenwoordige kerkvoogden, krachtens eene aanschrijving der Algemeene Commissie voor de zaken der H. K., tijdelijk als overgangs bestuur in het leven geroepen, die met ultimo Maart, tegelijk met alles wat naar kerkbestuur zweemt, ophoudt te bestaan.

De commissie, hoewel van geheel tijdelijken aard, met het schrikbeeld »heerloosheid" in 't verschiet, acht zich, en teregt, niet verantwoord, wanneer harerzijds, nu ze nog aan het hoofd staat, geene pogingen worden aangewend, om dat gevaar af te wenden. Daartoe geeft zij een »voorloopig" Reglement bij wijze van concept, om daarna, als het de goedkeuring der Gemeenten kan wegdragen, het beheer der kerkelijke goederen enz. te regelen. Het doel van dat reglement wordt dan: den gemeenteleden in kennis te stellen dat met April a. s. hunne kerkelij-

ke goederen en bezittingen zonder beheer zijn, en als zoodanig door de regterlijke magt, als *onbeheerde nalatenschap* worden in beslag genomen, tenzij de gemeente zelve vóór dien termijn, orde op zaken stelt. In zoo ver zijn wij der Commissie allezins dank verschuldigd voor hare bemoeijingen. Om nu echter dat voorloopig of liever concept-reglement, zonder dat het door de Gemeenteleden zelve goedgekeurd, gewijzigd of veranderd is, als grondslag eener definitive benoeming van bestuurders aan te nemen, is mijns bedunkens onzin.

Waarmede bewijst zoodanig bestuur de wettigheid zijner benoeming, wanneer er protesten komen of welligt aanklagten van het aanvaarden van iets, dat niet te aanvaarden is, omdat de vermeende regthebbenden zich niet behoorlijk geconstitueerd hebben, immers geen wettig vastgesteld Reglement kunnen toonen.

Men vraagt ook, wat wij te maken hebben of wat nut er gelegen is, in provinciale en hoogere commissien van toezigt over de bezittingen en stoffelijke belangen eener eigene gemeente? Indien die gemeente hare administratieve zaken zelve alleen wil beheeren op de wijze, zooals haar goeddunkt volgens den wil harer meerderheid, waarom zal ze dat niet mogen?

Is het dus wel raadzaam zijne stem uit te brengen a. s. Vrijdag?

Ik geloof dit niet, tenzij men geacht wordt, er door te kennen te geven, dat men instemt met de beginselen van dat concept-reglement, of liever nog het als verbindend beschouwt; wie echter zich van stemmen onthoudt bewaart zijn regt van verzet tegen eene regeling van beheer, welke niet steunt op een wettig vastgesteld reglement.

SNEEK, 18 Jan. 1869. (get.) J. SCHIJFSMA Jr.

Aan de stemgerechtigde lidmaten der Hervormde Gemeente te Sneek.

Geachte Medekiezers!

Tegen Vrijdag den 22 dezer zijt gij opgeroepen tot verkiezing van 12 Notabelen voor deze Gemeente.

't Is een gewichtig werk:

Het geldt de beantwoording der vragen:

Zal de Gemeente hare vrijheid behouden in het voeren harer eigene administratie en het toezicht daarover; of:

zal zij zich door deze stemming onderwerpen aan het voorstel der Haagsche Commissie en zich reeds bij voorbaat overgeven aan eene regeling die nog gemaakt moet worden, en die wellicht een kostbaar en knellend juk voor haar worden zal?

Vergun ons deze vragen voor u te beantwoorden.

Wilt Ge het eerste? Welnu! Kiest dan de door onze Vereeniging aanbevolen Candidaten. Wij hebben de verzekering dat niemand hunner er aan denkt, om de Gemeente onder het juk te brengen, of haar op eenige wijze in hare rechten te verkorten. Worden zij gekozen, dan ontwerpen zij een reglement en onderwerpen dit aan het oordeel der Gemeente. Daarbij wordt de voortduring der verkiezing door de Stemgerechtigde manslidmaten verzekerd en worden verder zoodanige bepalingen opgenomen, als de Gemeente wenschelijk acht.

Dit, door de Gemeente goedgekeurde Reglement, treedt in werking op den 1sten April 1869, terwijl dan de nu benoemde Notabelen en de door hen benoemde Kerkvoogden weer af-

treden en de Gemeente andermaal wordt opgeroepen, om ingevolge het nieuwe Reglement, Notabelen te kiezen. Op deze wijze komt men op zuiveren rechtsbodem, en is de zelfstandigheid der Gemeente verzekerd.

Wilt Ge het laatste? — Maar neen! dit kunnen we niet veronderstellen. Enkelen in de Gemeente mogen dit willen, om daardoor hunne macht te verzekeren; — voor de groote meerderheid der Gemeente, onverschillig van welke richting, zou zelfs deze veronderstelling eene beleediging zijn.

Die regeling vindt dan ook volstrekt geen bijval, en heeft hoegenaamd geen kans om ergens aangenomen te worden. Door bekwame rechtsgeleerden wordt zij als geheel *onwettig* en *zeer onaannemelijk* voor de Gemeenten, bestreden; terwijl zelfs een zeer geacht lid der Algemeene Commissie hare aanneming der Gemeenten ontraadt.

»De Commissie heeft geen recht voor de taak die zij aanvaard heeft."

»Zij dreigt een onlijdelijk juk op de Gemeenten te leggen."

»Zij zal, door het aanstellen van een vasten loontrekkenden Secretaris en verdere bureaulisten zeer kostbaar voor de Gemeenten worden." Bovendien moet het afvaardigen ter Provinciale en Algemeene Collegiën door de Gemeenten worden bekostigd, zoodat, voor groote Gemeenten, de jaarlijksche uitgaven op 3000 Gulden worden begroot."

»Zij zal bovendien alle belemmeringen in het beheer te weeg brengen."

»De Commissie doet het uit eigenbelang," enz. enz.

Ziedaar bezwaren, in tal van brochures, door achtenswaardige mannen tegen die regeling ingebracht, en die door niemand zijn weêrlegd.

Moet men nu niet verbaasd staan, dat »eenige stemgerechtigde leden" in de Courant van gisteren die regeling durven aanbevelen?

Maar zulk een artikel, waarin op tastbare wijze grove onkunde en partijdigheid doorstraalt, is de eer der wederlegging niet waard.

Blijkbaar heeft de heer J. Schijfsma Jr. beter over de zaak nagedacht; ZEd. zal, naar wij vertrouwen, in deze regelen eene beantwoording zijner vragen vinden.

Medekiezers! laat ons de handen ineenslaan om onze vrijheid en zelfstandigheid te behouden!

Vrijheid wekt leven en belangstelling!

Zoo zal de tijd spoedig aanbreken, dat, door toenemende belangstelling en medewerking der Gemeente, ons Kerkgebouw naar de eischen en behoeften des tijds zal worden ingericht, waaraan zoo dringend behoefte bestaat.

Medekiezers, ondersteunt onze pogingen! Het zijn geene godsdienstige kwestiën, waarover de strijd loopt. Met korte woorden komt hij hierop neêr:

Vrijheid en zelfstandigheid der Gemeente in het beheer harer goederen, of:

Onderwerping aan Centralisatie in den Haag.

Kiest dan op Vrijdag den 22 dezer de onderstaande Heeren:

WIETZE BOERSMA.
JELLE DOUWES BOUMA.
GERBEN N. BOUMA.
ELPRIG BOUWMEESTER.
JACOB CAMPEN.
WILLEM ROELS DIJKSTRA.
JOHANNES COENRAAD EGER.
W. v. EICK v. HESLINGA.
HEIJE J. JAARSMA.
KORNELIS A. JONGBLOED.
A. STAM VAN LANKHORST.
AREND MIEDEMA.

Het bestuur der Vereeniging »Reformatie":
J. P. HEKMAN, Pres.
J. POSTMUS, L. Secr.

De verkiezing heeft plaats in de Kosterij, Vrijdag e. k. van 10--3 uur, waar, zoo noodig, nog stembilletten moeten worden afgegeven.

Antwoord op het vorenstaande Strooibillet, des avonds voor de verkiezing verspreid.

MEDELEDEN DEZER GEMEENTE!

Naar het ons voorkomt, wordt van vele zijden de stemming van 12 Notabelen op morgen in een verkeerd daglicht geplaatst.

De zaak is eenvoudig deze:

Op 1 April e. k. is er geen wettig bestuur meer op uwe Kerkefondsen en Kerkegoederen.

Daarin moet worden voorzien.

Daartoe moet dienen het stemmen van 12 Notabelen, die dan later 7 Kerkvoogden benoemen, opdat er met 1 April een door U gekozen wettig bestuur besta.

Hoe die 19 personen dan willen handelen, òf buiten ieder ander toezigt zelven de verantwoordelijkheid van het beheer uwer fondsen op zich nemen, òf wel zich onderwerpen aan hooger toezigt, dat is eene zaak door hen, maar niet door ons uit te maken.

Wij begeeren u geen juk op te leggen, om daardoor onze macht te verzekeren.

Wij verlangen van U geene onderwerping aan centralisatie.

Maar wat we willen, dat is, dat ge U door slecht ingelichte leidslieden op geen dwaalweg laat voeren, dat ge weet wat U te doen staat; kiest vrij en zelfstandig vrije en zelfstandige beheerders uwer goederen — personen, die ge vertrouwt, aan wie ge het ook kunt overlaten, of hooger toezigt op het beheer Uwer goederen U nuttig is of niet.

Kerkvoogden der Hervormde Gemeente,
(get.) J. TER HORST Gez. Pres.
(get.) N. J. WOUDA, L. Secr.

SNEEK, 21 Januarij 1869.

Bij de verkiezing van 12 Notabelen op den 22 Januari 1869, waren de stembilletten een paar dagen te voren bij de stemgerechtigde leden bezorgd. Ook mij was er een ter hand gesteld.

Op verzoek had ik het mijne aan iemand gegeven, die het zeide noodig te hebben, vertrouwende dat ik op den dag der verkiezing wel een stembriefje aan 't bureau bekomen kon.

Hierin bedroog ik mij zeer.

Ik moest een streng examen ondergaan, door den president van 't stembureau, den heer J. TER HORST GHz., over mijn stembriefje, en, omdat ik niet kon opgeven waar mijn briefje gebleven was (ik kende den naam van den man niet) weigerde men mij een nieuw billet te doen toekomen, niettegenstaande er nog een groote stapel blanco briefjes op tafel lag.

Verontwaardigd over zulk eene onbeleefde handelwijs, leverde ik den volgenden brief in, die bij het procesverbaal der stemming is gevoegd:

Aan HH. Kerkvoogden en verdere leden en medehelpers van 't Stembureau enz.

MIJNE HEEREN!

Daar gij, te oordeelen naar het mij heden morgen afgenomen examen, groot belang schijnt te stellen in de biografie der stembilletten, kan ik U thans het genoegen doen, die van het mijne volledig mede te deelen, waartoe ik straks, tot mijn leedwezen, niet in staat was.

Ik heb mijn billet gegeven aan FRANS TUINSTRA, die het vroeg voor KLAAS JELLEMA, wonende in de zoogenaamde »korte vreugde", bij wien geen billlet was bezorgd.

Daar ik nu, tengevolge Uwe weigering om mij een nieuw exemplaar te geven, genoodzaakt was, wilde ik aan de stemming

deelnemen, elders rond te zien, heb ik eindelijk een stembriefje bekomen bij den heer J. VAN DIJK, die door ongesteldheid verhinderd wordt aan de stemming deel te nemen,

Daar ik Uwe handelwijze nu niet alleen zeer onbeleefd, maar evenzeer in strijd vind met alle usantiën, bij stemmingen gevolgd, geef ik u hiervan kennis, mij het recht voorbehoudende van deze zaak zoodanig gebruik te maken als ik later noodig zal oordeelen.

Intusschen heb ik de eer te zijn,

MIJNE HEEREN!
Uw Dv. Dienaar:
(get.) J. P. HEKMAN.

SNEEK, 22 Januari 1869.

Aan de Kerkvoogden der Hervormde Gemeente te Sneek.

Geven te kennen:

de Ondergeteekenden, allen stemgeregtigde lidmaten dezer Gemeente.

dat — Aangezien zij de op heden plaats hebbende stemming van 12 Notabelen, als voorbarig en onwettig beschouwen.

Aangezien toch volgens hunne meening noch den Kerkeraad

geen Kerkvoogden tot het nemen van dezen maatregel bevoegd zijn en zij dan ook aan ieder Collegie welken naam dan zoodanig Collegie ook moge dragen, dat regt ontzeggen.

Aangezien, op ultimo Maart e. k. Kerkvoogden ophouden te zijn Administratoren der finantiële zaken de Gemeente betreffende, en alzoo vóór dien datum daarin op nieuw moet worden voorzien.

Aangezien het nu wel voor geen redelijke tegenspraak zal vatbaar zijn, dat die voorziening alleen kan geschieden door de wettige eigenaren van het te beheeren goed, in dezen de stemgeregtigde lidmaten, zonder eenige uitzondering.

Aangezien, om daartoe te geraken, ondergeteekenden slechts een wettigen en ook regten weg kennen, namelijk dat alle de stemgeregtigden worden opgeroepen ten einde:

1°. Zich te verklaren op welke wijze en onder welken vorm zij voortaan wenschen dat hunne Kerk worde geadministreerd.

2°. Uit hun midden eene Commissie te benoemen welke zich belast met de redactie van een concept-reglement van beheer.

3°. Dat zoodanig reglement zal bevatten de wijze van benoeming van Kerkvoogden, het tijdvak hunner functie, hunne al of niet herkiesbaarheid, de contrôle hunner administratie, hunne verantwoordelijkheid, hunne verhouding tegenover Kerkenraad, Notabelen en Gemeente, de bevoegdheid der Notabelen, enz. enz.

4°. Dat het alzoo in concept gebragt reglement daarna weder aan de beoordeeling der Gemeente zal worden onderworpen, en met of zonder wijziging goedgekeurd.

Aangezien, nu door de op heden plaats hebbende stemming van Notabelen, zonder eenige voorafgaande zamenspreking met de Gemeente, zonder eenig reglement waaruit Notabelen hunne bevoegdheid kunnen ontleenen of waardoor aan de Gemeente de grens hunner bevoegdheid duidelijk wordt, de Gemeente niet weet welk mandaat zij aan de te benoemen Notabelen verleent, en door deze handelwijze in hare regten wordt gekrenkt.

Zij mitsdien, op hier boven vermelde gronden, bij dezen protesteren tegen de op heden plaats hebbende stemming van 12 Notabelen hunner Gemeente, en met te kennen geven, dat zij door het uitbrengen hunner stemmen, niet willen geacht worden de wettigheid dier stemming te hebben erkend, maar zich alle hunne regten ongeschonden willen reserveren, terwijl zij

voorts met vernietiging dezer stemming alsnog verlangen, dat de Kerkvoogden daartoe het initatief nemende, alsnog de stemgeregtigde lidmaten oproepen ten fine als hiervoren is vermeld.

(Get.) J. J. VAN AKKEREN.

SNEEK den 22 Januari 1869.

PS. Een bijna gelijkluidend protest is ook nog ingediend door den heer G. J. KROL, waarop door het Provinciaal College een gelijkluidend antwoord gegeven is.

Kortheidshalve dus kunnen beide achterwege blijven.

L. S.[2].

Het provinciaal Collegie van toezigt over de kerkelijke administratie bij de Herv. in *Friesland.*

Ontvangen hebbende eene missieve van N. J. WOUDA, loco secretaris bij het collegie van kerkvoogden der hervormde gemeente te *Sneek*, van den 24 Januarij 1869, waarbij aan dat collegie wordt ingezonden:

1. afschrift van het procesverbaal van inlevering der stembilletten, ter benoeming van twaalf notabelen bij de hervormde gemeente te *Sneek* op vrijdag den 22 Januarij 1869.

2. afschrift van het procesverbaal van de opening der stembilletten, die den 22 Januarij 1869 zijn ingeleverd ter benoeming van gezegde twaalf notabelen.

3. een aan kerkvoogden voornoemd gerigt adres van J. J. VAN AKKEREN c. s., stemgeregtigde lidmaten te *Sneek*, d. d. 22 Januarij 1869, houdende, op de daarin aangevoerde gronden protest tegen de plaats gehad hebbende stemming van twaalf notabelen hunner gemeente.

4. een aan voornoemde kerkvoogden gerigt adres van G. J. KROL, lid der hervormde gemeente te *Sneek*, van den 22 Januarij 1869, houdende gelijk protest als voren.

5. een aan kerkvoogden voormeld en verdere leden of medehelpers van het stembureau, bij de stemming van voornoemde notabelen gerigt schrijven van J. P. HEKMAN, betrekking hebbende tot beweerde weigering om aan hem een nieuw billet te geven, ten einde deel te nemen aan de stemming ter benoeming van gemelde notabelen.

Gelet hebbende op art. 28 van het besluit tot voorloopige organisatie van de nederlandsche hervormde kerk, aangaande het beheer der kerkelijke goederen en fondsen bij hare gemeenten en het toezigt daarop, vastgesteld door het algemeen collegie van toezigt op het beheer dier goederen den twaalf October 1868, naar aanleiding van en krachtens welk besluit de voormelde verkiezing van notabelen heeft plaats gehad.

In aanmerking nemende ten aanzien der protesten van J. J. VAN AKKEREN c. s. en G. J. KROL, bij het eerste waarvan bepaald de vernietiging wordt gevraagd der gehouden stemming, dat de gronden in deze stukken aangevoerd, niet zijn ontleend aan eenige beweerde veronachtzaming der bepalingen van gezegde voorloopige organisatie, welke aanleiding zoude moeten geven, tot het uitspreken der verlangde nietigheid, maar gelegen zijn in de door protestanten gestelde onwettigheid en onverbindbaarheid van het geheele besluit tot die organisatie.

Overwegende dat het provinciaal collegie van toezigt naar den aard van zijnen werkkring niet geroepen en daardoor eveneens niet bevoegd is, om uit laatst gemeld oogpunt bij hunne bezwaren stil te staan, veel min op grond daarvan vernietiging der stemming te verklaren.

Overwegende dat het bij deze beschouwing overbodig mag worden geacht mede stil te staan bij de verklaring van de pro-

testanten VAN AKKEREN c. s. dat zij door het uitbrengen hunner stemmen niet willen geacht worden de wettigheid der stemming te hebben erkend, en alzoo uittemaken of, voor het geval hunnerzijds werkelijk mede deel is genomen aan de stemming door deze eigene medewerkende handeling niet reeds op zich zelf alle vermeend bezwaar zij te beschouwen als vervallen.

Overwegende, wat het schrijven betreft van J. P. HEKMAN, dat de inhoud daarvan geene aanleiding behoeft te geven, tot eenige beraadslaging of besluit, vermits dat schrijven bloot betrekkelijk tot de verlangde verkrijging van een nieuw of nader stembillet, geen bezwaar tegen de stemming zelve behelst en alzoo ook geenerlei hiertoe betrekkelijk geschil daarstelt.

Heeft besloten en besluit, te beslissen zoo als geschiedt bij deze.

1. dat er geene termen bestaan om op grond van de in de protesten van VAN AKKEREN c. s. en KROL voormeld aangevoerde bezwaren, de gehoudene stemming te vernietigen.

2. dat mitsdien die stemming, als wel en wettig geschied, behoort te worden gehandhaafd, zoo als die gehandhaafd wordt bij deze.

En zal afschrift dezer beslissing, met de stukken worden toegezonden aan de kerkvoogden der hervormde gemeente te *Sneek*, tot kennisgeving en verdere uitvoering, zoomede aan de protestanten voornoemd tot informatie.

LEEUWARDEN den 28 Januarij 1869.

Het Provinciaal collegie van toezigt voornoemd:
VAN DER KOOI Voorzitter.
W. E. ENGELEN, Lid en L. Secr.

Heden den twintigsten Februarij 1800 negen en zestig, heb ik ANNE HERINGA, deurwaarder bij de Arrondissements-Regtbank te *Sneek*, en aldaar woonachtig, ten verzoeke en tevens op *uitdrukkelijk verlangen* van den heer TJEPKE VAN DER WEERDT, koopman, wonende te *Sneek*, in relatie van Lidmaat der Hervormde Gemeente aldaar, voor zoo veel noodig domicilie kiezende ten zijnen woonhuize,

Geinsinueerd

aan HEEREN KERKVOOGDEN bij de Nederlandsche Hervormde Gemeente te *Sneek* mijn exploit doende aan den President Kerkvoogd, den heer JAN TER HORST GHz., koopman, wonende te *Sneek*, en sprekende aldaar met ZijnEdele in persoon; dat, aangezien de Geinsinueerden in hunne opgenoemde hoedanigheid hebben goedgevonden de stemgeregtigde lidmaten der Nederlandsche Hervormde Gemeente te *Sneek*, op te roepen, tot benoeming van twaalf Notabelen in gezegde Kerklijke Gemeente, en wel primitief tegen Vrijdag den tweeentwintigsten Januarij 1800 negen en zestig, en bij herstemming den tienden Februarij daaraanvolgende; aangezien volgens art. 11 van het Koninklijk Besluit van den negenden Februarij 1866 (Staatsbl. N°. 10), houdende bepalingen betreffende het toezigt op het kerkelijk beheer bij de Hervormden, welk besluit den eersten April 1800 zes en zestig in werking is getreden, met hetzelve na verloop van drie jaren, van regtswege vervallen »de provinciale reglementen op de administratie der kerkelijke fondsen en op de kosten van eeredienst bij de Hervormde Gemeenten en alle andere op dat beheer betrekking hebbende besluiten en reglementen, welke bij de afkondiging van dat besluit van kracht waren,"

aangezien daarvan het onvermijdelijk gevolg is, dat aan de tegenwoordige stembevoegden en alle Collegien van beheer en toezigt en dus ook aan de Geinsinueerden met den eersten April eerstkomende de grond van hun wettig bestaan ontzinkt, daarmede alle regtsbevoegdheid is ontnomen en de regeling van het

tot dus ver door hen gevoerde beheer en toezigt alsdan overgaat aan de belang- en tevens regthebbenden der bedoelde goederen en fondsen;

aangezien die belang- en regthebbenden zijn al de stemgeregtigde lidmaten der Hervormde Gemeente te *Sneek* wat de goederen aangaan tot die Gemeente behoorende en dezen dan ook eenig en alleen geregtigd zijn om de wijze te bepalen waarop in het beheer dier goederen en in het toezigt daarop, zal worden voorzien;

aangezien derhalve de geinsinueerden onbevoegd waren tot de door hen gepleegde handeling als elke qualiteit daartoe missende en dus de door hen gedane uitnoodiging en medewerking tot benoeming der bedoelde twaalf Notabelen is een ingrijpen in de regten der stemgeregtigde Lidmaten der Hervormde Gemeente te *Sneek*, in het algemeen en van elk hunner in het bijzonder;

Zoo protesteert mijn requirant in zijne opgemelde relatie tegen de wettigheid van voorschreven benoeming van twaalf Notabelen bij de Nederlandsche Hervormde Gemeente te *Sneek*, met alle de gevolgen van dien; wordende tevens de geinsinueerden uitdrukkelijk aansprakelijk gesteld voor al de nadeelen welke daarvan voor de Nederlandsche Hervormde Kerk in het algemeen, of voor den requirant in het bijzonder, mogten voortvloeijen.

Afschrift dezes heb ik deurwaarder ten behoeve der geinsinueerden gelaten, exploit doende en sprekende als voren.

De kosten zijn *f* 5.92^5. A. HERINGA.

Geregistreerd te *Sneek*, den vier en twintigsten Februarij 1800 negen en zestig deel 31 folio 127 verso vak 2 een blad een renvooi. Ontvangen voor regt *f* 0.80 voor 38 opcenten *f* 0.30^5 te zamen een gulden tien een tweede cent.

f 1.10^5. *De Ontvanger*,
J. HAGA.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Couranten* van 27 Februari en 10 Maart 1869.)

AAN DE LEDEN DER NED. HERV. KERK TE SNEEK.

De verkiezing van 12 Notabelen in de Herv. gemeente alhier, op 22 Januari en 10 Februri jl. gehouden, is afgeloopen.

Of werkelijk die verkiezing eenig resultaat zal opleveren, vermeent schrijver dezes te moeten betwijfelen; te meer daar er wederom 6 maanden tijd is gegeven, om de banden, die de kerk in haar financiëel beheer aan den staat verbindt, los te maken, en die verlengingen zeer zekerlijk zullen aanhouden, wanneer het voor de regeering noodzakelijk mocht wezen, den steun der kerkelijken te blijven genieten.

Doch vooral is van wege het onwettig karakter der verkiezingen zelve, eene bestendiging daarvan haast ondenkbaar.

Tot hiertoe ontleenden kerkvoogden hunne benoeming in den grond aan de kerkeraden der onderscheidene gemeenten, behalve daar waar het floreenstelsel nog heerschende was.

Immers werden Notabelen door den kerkeraad benoemd, en deze verkozen kerkvoogden, zoodat, in den diepsten grond, eigenlijk de kerkeraad benoemer was, welken grond met invoering van het bekende Art. 23 aan de gemeente is overgegaan.

Met het opheffen der staatsbanden zouden de goederen der gemeenten aan heerloosheid zijn overgegeven, wanneer zulks plotseling ware geschied; doch van hetgeen de staat voornemens was te doen, is reeds in 1866 kennis gegeven; dus 3 jaren tijd om zich voor te bereiden.

Deze tijd is schromelijk verwaarloosd door de bevoegde machten in de onderscheidene gemeenten, en bovenal door de algemeene commissie van toezicht, totdat op het laatste oogenblik de commissie met een voorloopig reglement te voorschijn treedt zulks aan de kerkvoogden en kerkeraden toezendt en daarbij zich zelven onbevoegd verklaart, maar toch de zaak zoo inkleedt, dat zij als wetgeefster optreedt en de gemeenten zich zelven zouden binden.

Doch er is meer. Bij dat voorgelegde ontwerp-reglement, worden de rechten van duizende gemeenteleden verkort, zoodat 500,000 leden worden vertegenwoordigd door veertien stemmen en 1,400,000 door 10 stemmen in het te formeeren hoofdbestuur! zie art. 18 tot 24 van het voorloopig Reglement.

Deze gaping, hoe onschuldig misschien in hare wording, zal niet nalaten hare wrange vruchten voor de gemeenten af te werpen, namelijk, wanneer men zich zonder voorbehoud gaat onderwerpen aan het voorloopig reglement.

Daarom zij het der gemeenten in het algemeen ernstig toegeroepen: Ziet toe wat gij doet; want het eenmaal vrijwillig aangetrokken dwangbuis, zal te pijnlijker knellen, wanneer het tijdstip zal aanbreken, waarop men zich van hetzelve zou wilontdoen, en het als dan zal blijken dat men zulks niet meer vermag.

Wat echter bevreemding verwekt en tot nadenken stemt, is het terughouden van het voorloopig reglement aan de leden der gemeente, zoodat verreweg het meerendeel geheel onbekend is met datgene wat de commissie wil, dat door de gemeente zal worden betracht.

De eenige weg om uit deze Chaöstische verwarring te geraken is naar mijne meening het navolgende:

De kerkeraad, die toch volgens de bestaande wetten alleen de rechte vertegenwoordiger is der gemeente, roepe de leden der gemeente op en trachte bij stemming uit te maken wat men verkiest; of men wil buigen voor het voorloopig reglement, of dat men een eigen beheer als het beste en geschiktste voor de gemeente oordeelt.

In het eerste geval heeft men verder niets te doen dan lijdelijk te wachten; in het andere doe men het volgende:

Men benoeme eene commissie uit den boezem der gemeente, voor de samenstelling van een nieuw reglement.

Na goedkeuring van hetzelve door de gemeente, wordt er overgegaan tot de samenstelling van zulk een bestuur, als door het reglement wordt bedoeld.

Dit bestuur zij rekenplichtig aan de gemeente, en is in alle algemeene zaken openbaarheid wenschelijk, zeer zeker zal dit ook wel van toepassing zijn op de administratie der kerkelijke goederen en fondsen, welke jaarlijks ook in deze gemeente over zulk een aanzienlijk bedrag loopt.

Bij het voorloopig regl. was der gemeente alle inzage afgesloten, en naar mijne overtuiging heeft men ook niets beters te verwachten; want wat de hoogste kerkbesturen willen valt niet moeijelijk te gissen.

De verkiezingen, zoo als die alhier hebben plaats gevonden, zijn zonder grondslag, geheel onwettig en onverbindend voor de toekomst, als de gemeente haar niet nader goedkeurt. Nimmer zal zulk een bestuur, gelijk het thans gekozene, tot eenige handeling in rechten kunnen optreden, en zal de kerkeraad, als vertegenwoordigende de gemeente, het eenige collegie zijn dat tot zulke handelingen bevoegd zal zijn. En dat zal toch wel niet de wil der gemeente zijn.

Daarom ga er dan eene stem op uit deze gemeente, om hare dankbaarheid te betuigen aan de algemeene commissie voor de genomen moeite, met kennisgeving dat men van af 1 October een eigen beheer wenscht te hebben. Ik geloof dat wanneer zulks algemeen werd gedaan de commissie uit eene pijnlijke onzekerheid werd gered.

Het is hier niet de vraag welke richting wordt vertegenwoordigd, maar wel of datgene wat geschied is, den toets eener grondige beschouwing kan doorstaan.

Alleen hetgeen *waar* is zal uit den strijd der meeningen beproefd te voorschijn treden en geloof ik dat, wanneer op het voorschreven gebied de vrijheid zal zijn verkregen, het nageslacht zulks dankbaar zal erkennen.

SNEEK, Februari 1869.

Na het schrijven van vorenstaande las ik eene missive van den Minister van Bosse, aan sommige gemeenten in Zuid-Holland.

Aan intimidatie bij den Heer van Bosse te denken is haast

niet doenlijk voor mij, en toch als men die missieve leest, dan kan men niet anders daaruit begrijpen dan dat die Heer zich op eene onverantwoordelijke wijze heeft uitgelaten over zaken waarmede de regering niets heeft te maken.

Wenschelijk zal het daarom zijn wanneer de publieke opinie zich in dezen nader komt te verklaren.

Naar mijne bepaalde meening zullen de gemeenten, bij niet opvolgen van des Ministers raad, niets verliezen, terwijl bij het al opvolgen de autonomie der gemeenten zeer zeker zal worden vernietigd.

Een ieder bedenke zich daarom vooraf ernstig, voor hij in dezen eene keuze doet.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 29 Mei 1869.)

Mijnheer de Redacteur!

Voor 't onderstaande heb ik gaarne een plaatsje in uw geacht blad.

De geleerde schrijver, hoogleeraar in de rechten, heeft het gezonden aan het »*Kerkelijk Weekblad*", waar het ook is opgenomen met de bekende initialen D. G,

Zoo als U bekend is hebben van de 324 Kerkelijke Gemeenten in deze Provincie, slechts 49 Gemeenten zich onderworpen aan het besluit der Algemeene Commissie van Toezicht.

Onder deze laatsten behoort, helaas! ook de Hervormde Gemeente te Sneek.

Hier bestaat dus het voornemen om ons en ons nageslacht voor immer te onderwerpen aan eene regeling die nog onbekend is. Dit is, op zijn zachtst uitgedrukt, zeer onvoorzichtig.

Er bestaat geen enkele gegronde reden waarom men niet zou wachten met toetreding tot dit besluit, nadat men eerst met aard en strekking er van bekend was.

't Is dus te wenschen dat de raad van den geachten schrijver worde gevolgd en de Gemeente de handen ineen sla, om de onberaden en willekeurige handelwijze, door de Notabelen en Kerkvoogden dezer Gemeente gepleegd, te neutraliseeren.

Een lidmaat der Gemeente.

KERKELIJKE GOEDEREN.

»Het algemeen collegie van toezicht hecht blijkbaar groote waarde aan de aanneming van zijn ontwerp-besluit tot regeling van het beheer der goederen van de Herv. gemeenten. Het toont dit nu weder door zijne verspreide en in de dagbladen opgenomen circulaire, waarbij het vooral zijne goede bedoelingen betoogt en allen gerust wil stellen over den omvang en aard van het toezicht, dat zij te wachten hebben, die zich nu door het kiezen van afgevaardigden voor de verkiezing van de nieuwe collegiën van toezicht aan dat ontwerp-besluit aansluiten.

Die circulaire klinkt fraai en aanlokkelijk, jammer maar, dat dit algemeen collegie het toezigt niet zal regelen, maar dit zal moeten plaats vinden door een geheel ander, nog te verkiezen collegie, dat er nu wel eens geheel anders over denken kon en wat minder vrijgevig zijn dan het tegenwoordig collegie verzekert. Ik dacht bij die circulaire aan het gezegde van een ouden dichter omtrent den vogelaar, die liefelijk fluit, om de vogels in het net te lokken.

Het verwondert mij echter niet dat het algemeen collegie met zijn eigene organisatie is ingenomen. Maar wat mij *wel* verwondert is, dat het het zich niet schijnt te bekommeren om de vraag, *hoe* zijn ontwerp-besluit verbindende kracht zal krijgen. Dit kan toch immers niet geschieden door eene enkele uitvoering, hetzij door de thans fungeerende, hetzij door de straks zullende optreden nieuwe kerkvoogden en notabelen, of zelfs door eene meerderheid van deze, zonder dat de gemeen-

te zich door hare stembevoegde leden heeft verklaard? Wie van deze heeft wetgevende macht op dit gebied? Het algemeen collegie heeft erkend die niet te hebben; het gaf slechts een ontwerp. Kerkvoogden en notabelen, fungeerenden en nieuwbenoemden, hebben die macht evenmin, en waar ter wereld kan een voorschrift verbindende kracht erlangen omdat enkelen misbruik van hunne positie maken om dit uit te voeren?

Nu kan het algemeen collegie wel zeggen, als gij afgevaardigden kiest dan neemt gij het ontwerp aan. maar dit zeggen beteekent niets, om de eenvoudige reden dat zij, die de afgevaardigden kiezen, noch tot aannemen, noch tot verwerpen *bevoegd* zijn, en zij voor de gemeente niet kunnen beslissen.

Wat echter zullen de gevolgen zijn? Wat kunnen zij doen, kerkeraden en gemeenteleden die nu met *die* aanneming, zoo buiten hen om door onbevoegden gedaan, geen genoegen nemen?

Zij kunnen protesteren, maar ik vrees, dat men die protesten niet veel zal achten. Wij weten het nu bij ondervinding, men gaat door en hoopt door voorbijgaan en voortgaan den tegenstand te smoren. Maar er is een beter middel. Men late door een deurwaarder de thans fungeerende kerkvoogden aanzeggen, dat zij het beheer der kerkegoederen met 1 October a. s. niet aan de nieuw benoemde kerkvoogden mogen overgeven, vóór dat de stembevoegde leden der gemeente hunne meening omtrent de wijze van beheer hebben geuit, en dagvaarde die kerkvoogden voor de rechtbank om een curator over die goederen te kunnen benoemen en zich te hooren veroordeelen tot het doen van rekening en verantwoording aan dien curator, opdat deze het beheer van die goederen, als zijnde onbeheerd, voere, totdat er een wettig beheer door de gemeente is gesteld en eene regeling wettig tot stand gekomen is. Op die wijze zal de rechterlijke macht kunnen beoordeelen of het ontwerp-besluit door uitvoering wet kan worden, en op die wijze de rechten der gemeente mogen worden verkort. Wij twijfelen ot de rechterlijke macht zulk eene invoering als eene wettige zal beschouwen van een in zich zelf krachteloos en onwettig ontwerp.

Zoowel de kerkeraad, die, naar de kerkelijke wet, de wettige vertegenwoordiger der gemeente is, als de stembevoegde leden zelve, die in hunne rechten verkort zijn, zijn bevoegd dit te doen, en op die wijze de zaak aan de kennisneming der rechterlijke macht te onderwerpen.

Is dit een goed gevolg? Is dit wenschelijk? De onberaden en slinksche wijze van invoering, door de algemeene commissie voorgestaan en gewild, zal er de oorzaak van zijn en alleen daaraan zal de twist en oneenigheid, de verdeeldheid te wijten zijn, die ook deze vraag van beheer alom zal doen ontstaan.

D. G.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van 7 Augustus 1869.)

Mijnheer de Redacteur!

Met zekerheid kan ik mededeelen, dat de heeren *J. D. Bouma Sr.*, *G. N. Bouma*, *H. J. Jaarsma*, *W. D. Boersma en J. C. Eger*, hun mandaat als Notabelen der Herv. Gemeente alhier hebben nedergelegd, terwijl, zoo als bekend is, de heer *A. Stam van Lankhorst* het reeds vroeger heeft gedaan.

De reden, welke genoemde heeren bewogen heeft tot het nemen van hun ontslag, is daarin gelegen, dat zij zich volstrekt niet kunnen vereenigen met de door de meerderheid der Notabelen en Kerkvoogden gevolgde handelwijs, om de Gemeente te onderwerpen aan een College, dat nog geboren moet worden en aan eene, nog onbekende, regeling, *zonder dat de Gemeente daaromtrent vooraf is gehoord.*

Hun besluit verdient dus alleszins toejuiching, omdat zij toonen, dat hun de vrijheid der Gemeente ter harte gaat, en zij niet medeplichtig willen zijn aan eene daad, die, hoewel misschien uit overtuiging en met goede bedoeling gedaan, toch niet anders gequalificeerd kan worden, *dan als verregaande aanmatiging en miskenning van het recht der Gemeente.*

Nu blijven de belangrijke vragen over:

Wat zal het overblijvend College Notabelen en Kerkvoogden

nu doen? Zoo, onvoltallig als het is, maar voortgaan, of de Gemeente andermaal oproepen ter stemming, om de ontbrekende leden weêr aan te vullen?

Of zal men nu eindelijk overgaan, om de Gemeente te laten stemmen over de vraag, of zij onderwerping aan het Algemeen College van Toezicht, of een eigen en zelfstandig beheer verlangt?

Het laatste zou verreweg het beste zijn, want daardoor zou, ook dit kan ik er gerust bijvoegen, veel moeite en onaangenaamheden worden voorkomen.

SNEEK 3 Aug. 1869. *Een lidmaat der Gemeente.*

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 11 Aug. 1869.)

Mijnheer de Redacteur!

In het vorig nummer der *Sneeker Courant* komt een ingezonden stuk voor, geteekend door een lidmaat der Hervormde Gemeente, naar aanleiding van het bedanken van eenige heeren Notabelen.

Het zij mij vergund openlijk eene daarin voorkomende scheeve voorstelling te bestrijden. U verzoekende daartoe dit schrijven in uw blad op te nemen en onder de oogen der lezers te brengen.

Op elk gebied de vrijzinnige richting toegedaan, zullen mijne opmerkingen wel niet beschouwd worden als eene verdediging der orthodoxe partij in dezen. Evenmin ben ik met hh. Notabelen bekend en brengt mijne liberale overtuiging mede, dat ik, schoon lidmaat zijnde, mij nooit met kerkelijke aangelegenheden inlaat.

Waar echter in bedoeld stuk eene bepaalde onwaarheid wordt

verkondigd, vermeen ik tot beter verstand mijne opmerkingen niet te mogen terughouden.

Hoedanig de verhouding tusschen de Notabelen zij, is mij onbekend en doet niets ter zake; evenmin staat aan mij de beoordeeling van het al of niet nuttige en noodige van het algemeen bedanken van genoemde heeren, die zich in beginsel niet kunnen vereenigen met het besluit van de rest van het Collegie.

Mijn bezwaar betreft het slot van het artikel waar schrijver de vraag uit, wat in dit geval te doen zij: of men eindelijk de gemeente zal läten beslissen of zij *eigen beheer en toezicht* verkiest boven een Algemeen Collegie.

Er is hier in geenen deele sprake van eigen *beheer*. Het Koninklijk besluit, waarbij met Oktober a. s. de tegenwoordige regeling der kerkelijke goederen en fondsen wordt opgeheven, geeft duidelijk te kennen, — zij het dan ook in andere termen: — *Het beheer der kerkelijke goederen blijft bij de gemeente*; het nieuw te benoemen Algemeen Collegie van Toezicht zal, even als tot nu geschiedde slechts *het toezicht houden over dat beheer*. Vroeger werd dat Collegie bij koninklijk besluit benoemd, bij de nieuwe regeling zal het worden gekozen *uit* en *door* de *afgevaardigden van elke gemeente*, die tot die regeling toetreedt.

Ook in andere gemeenten, waar schrijver dezes bekend is, heeft zich hetzelfde geval voorgedaan.

Willens of onwetens heeft men de goede gemeente zand in de oogen gestrooid, door haar de vraag voor te leggen: Wilt gij uwe kerkelijke goederen zelf blijven *beheeren* of niet? met andere woorden: Wilt gij onder voogdij staan? — En natuurlijk, zoowel liberalen als orthodoxen en middenmannen, allen die de vraag op zoodanig verdraaide wijze wordt voorgehouden, moeten uit zucht tot zelfbehoud, strevende naar zelfstandigheid, antwoorden: wij willen eigen *beheer*.

Maar het koninklijk besluit en het nieuw te benoemen Collegie van Toezicht wil en kan ook niets anders; en daarom, Mijnheer de Redacteur, betreur ik, dat men den minder met deze zaken bekende, zulks wil doen gelooven. Waarlijk, ofschoon ik vertrouw dat de inzender van bedoeld stuk uit overtuiging, ten minste niet beter wetend, deze regelen heeft nedergeschreven, doet het mij leed, dat zulks is geschied.

Dat men de gemeente vrage wat zij wil, *eigen toezicht* of niet, mij wel; toch vermeen ik voor eene kleine gemeente als deze

een algemeen toezicht boven een eigen te moeten préfereren; vooral om de verdeeldheid die tusschen de kerkelijke partijen in de plaats onzer inwoning reeds in erge mate heerscht, niet nog hooger te voeren en ondragelijk te maken. Want indien het toezicht bij de Gemeente bleef, zou er op nieuw een Collegie moeten worden benoemd om de handelingen van Heeren Kerkvóogden en Notabelen te beoordeelen; — en wanneer, (wat niet te wenschen ware), dat Collegie in orthodoxen zin uitviel, wie geeft ons, liberale leden der Gemeente, dan de zekerheid dat de kerkelijke fondsen niet zullen worden aangewend tot het oprichten van Christelijke Nationale scholen en dergelijke?

Bij een algemeen toezicht behoeft men daarvoor niet te vreezen en immers dat algemeen Collegie wordt samengesteld uit afgevaardigden, die de Gemeente zelve ter provinciale Vergadering en deze naar de Algemeene zendt!

Vrijheid van denken, vrijheid van spreken, vrijheid van handelen, ik ben er een vriend van en wensch niets liever, maar waar het algemeen belang samenwerking eischt, offert eene ware liberaliteit hare zelfstandigheid op.

Overigens geef ik mijne overtuiging voor beter.

Ontvang, mijnheer de Redacteur! bij voorbaat mijne erkentelijkheid voor de opname dezer regelen.

SNEEK 9 Aug. 1869. M. B.

Aan den heer M. B.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van 14 Augustus 1869.)

Mijnheer!

Uwe aanmerkingen op mijn schrijven zijn mij welkom. Daardoor toch opent zich de gelegenheid om de discussie over het beheer der kerkelijke goederen en fondsen voort te zetten. Dit is op zich zelf reeds eene zaak van groot belang, omdat daardoor de aandacht er op gevestigd wordt en wellicht de belangstelling verkregen, die deze gewichtige zaak ten volle verdient. Gij zegt: »op elk gebied de vrijzinnige richting toegedaan te zijn." Dit verblijdt mij; indien ik ten minste dit zonderlinge woord aldus mag opvatten, dat gij *zin voor vrijheid* hebt. Dan zullen wij het spoedig eens worden, want het is alleen uit *vrijheidszin*, dat ik mij tegen de handelwijze van de meerderheid der Notabelen en Kerkvoogden alhier, zoowel als tegen de pogingen van het Algemeen College van Toezicht, meen te moeten verzetten.

Naar uwe meening echter heb ik mij schuldig gemaakt aan »eene scheeve voorstelling", welke gij U verplicht vindt te bestrijden.

Dit is op zich zelf zeer prijzenswaard.

Het is dit te meer, omdat dezelfde dwaling, waarin ik vervallen ben, ook anderen aankleeft, want, naar uwe mededeeling heeft »ook in andere Gemeenten, waar gij bekend zijt, zich »hetzelfde geval voorgedaan. Willens of onwetens heeft men de »goede gemeente zand in de oogen gestrooid, door haar de »vraag voor te leggen: Wilt gij Uwe kerkelijke goederen zelf »blijven *beheeren*, of niet?" Volgens U komt die vraag niet te pas, omdat er geen sprake kan zijn van *beheer*, maar slechts van *toezicht* op het beheer.

Op mijne beurt Mijnheer M. B., zal ik trachten aan te too-

nen, dat gij U vergist, en in erge mate bezig zijt om, »wil-»lens of onwetens, de goede Gemeente zand in de oogen te »strooien."

Naar Uwe voorstelling toch reduceert zich deze questie tot eene zaak van weinig beteekenis, die eigenlijk slechts loopt over de vraag, of er *toezicht* van wege *de Gemeente*, of door een *Algemeen College* zal plaats hebben.

Uwe goede trouw is bij mij boven alle bedenking verheven, maar ik meen den sleutel gevonden te hebben van de oorzaak waaruit Uwe vergissing ontstaat, uit de verklaring, die gij zelf aflegt.

Gij zegt toch »dat Uwe liberale overtuiging medebrengt, dat »gij, ofschoon lidmaat zijnde, U nooit met kerkelijke aangelegen-»heden inlaat." Nu zult gij mij toestemmen, dat, om eene zaak te beoordeelen men haar dient te kennen, terwijl kennis er van niet anders verkregen kan worden dan door ernstig en grondig onderzoek. Dit nu hebt gij blijkbaar nagelaten en daaraan schrijf ik het dan ook toe, dat Uw oordeel zoo oppervlakkig en uitermate »scheef" is.

Vergun mij U dit te bewijzen:

Gij schrijft: »Er is geen sprake van eigen *beheer*." »Het »Koninklijk Besluit, waarbij met Oktober a. s. de tegenwoordige »regeling der kerkelijke fondsen en goederen wordt opgeheven, »geeft duidelijk te kennen, — zij het dan ook in andere ter-»men — *Het beheer der kerkelijke goederen blijft bij de Gemeente*; »het nieuw te benoemen Algemeen College van Toezicht zal, »even als tot nu toe geschiedde, *slechts het toezicht houden over dat beheer*."

Deze geheele redeneering heeft met de zaak, welke ons thans bezig houdt, niets te maken, om de eenvoudige reden, dat het Kon. Besluit, door U bedoeld, met Oktober ophoudt te bestaan en zijne bepalingen bijgevolg niets meer afdoen. Op de rege-ling, zoo als die nu door het Algemeen College van Toezicht wordt voorgesteld, heeft genoemd besluit niet den minsten in-vloed of kracht.

Hoewel het eigenlijk overbodig moest zijn, zal ik dit toch nog nader aantoonen, opdat ieder het begrijpen kan.

De Herv. Gemeenten stonden, wat het *beheer* harer goederen betreft, onder *voogdij van den Staat*.

Uit eigen beweging echter kwam de Regering tot inzicht, dat

de uitoefening van dit gezag haar niet toekwam. Van daar het Kon. Besluit van 9 Febr. 1866. De aanhef van dit Besluit luidt als volgt: »Wij Willem enz. . . . . op voordracht van on»zen Minister . . . . aan het Herv. Kerkgenootschap, dezelfde »rechten willende verzekeren, die ook andere gezindheden bezitten; Besluiten enz. . . ."

Bij dit Besluit werden op 1 April 1866, alle Reglementen, op die zaak betrekking hebbende, van rechtswege vervallen verklaard. Opdat er echter geene verwarring ontstaan zou, tengevolge van het plotseling opheffen van elken rechtsgrond waarop alle Kerkvoogdijen en Provinciale Collegiën berusten en waaraan zij haar bestaan ontleend hadden, werd bij datzelfde Besluit een Algemeen College in 't leven geroepen, dat het *toezicht* zou uitoefenen, in gevolge de *bestaande* reglementen tot den 1 April 1869; dus voor een tijdvak van 3 jaren. Dit College had dus, en dit dient men wel in het oog te houden, *geene wetgevende macht.* Van dezen tusschentijd konden dan de Herv. Gemeenten gebruik maken om hare eigene belangen te regelen, een reglement ontwerpen en alle zoodanige bepalingen te maken als vereischt werden, om op 1 April 1869, het vrij en zelfstandig *beheer* over hare eigendomen te aanvaarden.

In plaats echter dat het Algemeen College de Gemeenten voorlichtte, en ze waarschuwde om tegen dien tijd daarmede gereed te zijn, gelijk het had *behooren* te doen, deed het niets van dien aard, maar handelde veeleer als of de 1 April 1869 nimmer zoude aanbreken en het immer met het oppertoezicht zou blijven belast.

Niet onwaarschijnlijk redeneerde het aldus:

»Ministeriëele zetels zijn wankel. Het besluit door dit Mini»sterie genomen, kan gemakkelijk weer ingetrokken worden, »wanneer er slechts kabinetsverandering plaats heeft." —

Het toeval wilde echter daartoe niet gunstig zijn, want juist kreeg de heer VAN BOSSE, onder wiens Ministerie het besluit van 9 Febr. 1866 genomen en toen door den toenmaligen Minister van Justitie Pické gecontrasigneerd was, weer zitting in het kabinet van 1868 niet alleen, maar werd zelfs *ad interim* belast met de portefeuille van Herv. Eeredienst. Dadelijk bij zijn optreden geinterpelleerd, of aan meergenoemd Kon. Besluit uitvoering zou worden gegeven, dan of de Regeering genegen was tot wijziging of althans tot verlenging van den termijn, werd door den Mi-

nister geantwoord, dat de Regering tot geen van beide maatregelen gezind was, maar onherroepelijk had besloten aan genoemd Besluit uitvoering te geven.

(Later is toch, op herhaalden aandrang en jammerklachten van het Algemeen College, de termijn met 6 maanden, dus tot 1 October e. k. verlengd. Een later verzoek, nogmaals om verlenging, werd gewezen van de hand.)

Nu was goede raad duur. De tijd, tot regeling van de opgedragene taak vergund, was spoedig verstreken en er was niet alleen niets geregeld, er was zelfs niets voorbereid.

Hierop verscheen, in het laatst des vorigen jaars, het bekende »besluit van het Algemeen College van Toezicht op het *beheer en Toezicht* der kerkelijke goederen en fondsen der Herv. Gemeenten d.d. 12 October 1868."

Met dit *zoogenaamd* »Besluit" nu hebben wij het alleen te doen, wat de toekomstige regeling van het *beheer* en *toezicht* over alle goederen der Herv. Gemeenten betreft.

Dit besluit nu is in mijn oog zeer afkeurenswaard; en wel:
Om de bedekte wijze waarop men het tracht in te voeren;
Omdat het de Gemeenten aan banden legt en een ondragelijk juk dreigt te scheppen;
Omdat het een lastige en kostbare centralisatie in 't leven roept, en ten slotte:
Omdat het nog veel minder zekerheid geeft voor een goed beheer van de goederen en fondsen der Herv. Gemeenten, dan op andere wijze kan verkregen worden.

Daar echter dit artikel reeds lang genoeg is, hoop ik dit aan te toonen in het eerstvolgend nummer dezer Courant.

SNEEK, 13 Augustus 1869. *Een lidmaat der Gemeente.*

Aan den heer M. B.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 18 Aug. 1869.)

Mijnheer!

Mijn vorig opstel eindigde met de opgaaf der redenen, waarop mijne afkeuring van het Besluit van het Algemeen College van Toezicht berustte. Deze redenen ga ik nu nader ontwikkelen.

In de eerste plaats hindert mij de *bedekte wijze*, waarop genoemd College zijn besluit tracht in te voeren. Het treedt op met eene autoriteit, alsof het recht hadde te gebieden, dat zijn besluit in alles uitgevoerd worde. De waarheid echter is, dat het Algemeen College evenmin eene opdracht heeft voor de taak, die het thans op zich neemt, als gij of ik, en dat iedereen met hetzelfde recht zoodanig besluit had kunnen nemen als het Algemeen College; — aan welk besluit zich dan ook niemand heeft te storen.

In plaats echter van dit eerlijk en rond te bekennen en de Gemeenten daaromtrent in te lichten, werd er blijkbaar gespeculeerd op de onbekendheid der Gemeenteleden met genoemd besluit.

Menige kerkvoogdij gaf dan ook uitvoering aan het Besluit, in de meening, dat er geen anderen weg open stond dan te gehoorzamen. Zoo werd er *pressie* uitgeoefend waar *vrijheid* had moeten bestaan en de Gemeenleden verkozen nieuwe Notabelen, zonder te weten, welke gevolgen daaruit zouden voortspruiten, voor de toekomstige regeling van het beheer harer kerkelijke goederen en fondsen.

Zulk eene handelwijze nu heeft veel overeenkomst met een guetapens en verwekt daarom reeds argwaan.

Waren nu echter de bepalingen van genoemd Besluit van dien aard, dat zij zonder gevaar voor de vrijheid en zelfstandig-

heid der gemeenten konden opgevolgd worden; — welnu, men zou het Algemeen College zijn misstap in dezen kunnen vergeven en zijn besluit opvolgen; maar dit is het geval niet.

Integendeel: *De vrijheid der Gemeenten wordt veeleer weggenomen en een ondragelijk juk haar opgelegd.*

Laat ons nagaan wat van de opvolging der voorschriften van het Algemeen College het noodzakelijk gevolg is, en daarbij de Herv. Gemeente te Sneek tot punt van uitgang nemen. Deze Gemeente kiest 12 Notabelen. Die Notabelen benoemen 7 Kerkvoogden. Dit aldus samengestelde College verkiest 2 afgevaardigden voor de Provinciale Vergadering. Op deze Provinciale Vergadering, die gevormd wordt door de afgevaardigden uit elke Gemeente in de provincie Friesland, waar het besluit van het Algemeen College is opgevolgd, wordt het Provinciaal College gekozen. Dit Provinciaal College nu wordt van wege het Provinciaal Kerkbestuur met 3 leden versterkt. Evenzoo geschiedt het ook in de overige Provinciën des Rijks. Door deze Provinciale Collegiën nu wordt de constituante gevormd, waaraan het recht van reglementeren wordt toegekend en die dus geheel oppermachtig over al de Gemeenten kan beschikken. Volgens art. 24 van meergenoemd besluit, zal deze constituante bestaan uit 30 leden; te benoemen door de Synode 6, door de Commissie voor de Waalsche kerken 2 en door elke Provincie insgelijks 2 leden.

Hier nu springt de grootste onrechtvaardigheid in het oog; want Limburg met nog geen 4000 protestanten, heeft evenveel stemmen als Zuid-Holland, dat 450,000 protestanten telt. De *minderheid* stelt dus de wet aan de *meerderheid*; want, telt men Limburg, Noord-Brabant, Drenthe, Utrecht, Zeeland, Overijssel en de Waalsche Gemeenten bij elkander, dan vertegenwoordigen die slechts een getal van 520.000 zielen, welke 14 stemmen kunnen uitbrengen; terwijl Zuid-Holland, Noord-Holland, Gelderland, Friesland en Groningen met 1,400,000 zielen slechts over 10 stemmen te beschikken hebben.

Voegt men hier nu nog bij dat de samenstelling der Synode ook *Provinciaal* is en zij voor deze vergadering een zestal leden benoemt, dan wordt voorzeker de verhouding tusschen *minderheid* en *meerderheid* nog sterker.

Zulk eene vergadering nu geeft men den naam van vertegenwoordigster der Gemeenten!!!

En zulk een juk wordt vrijwillig aanvaard, (dit zal men ten minste later zeggen ook aan hen, die in volslagen onbekendheid gehandeld hebben) door alle Gemeenten, die het besluit van het Algemeen College opvolgen. Uit den aard der zaak, moet het product, door zulk eene vergadering voortgebracht, een *centraliseerend alvermogen* zijn, omdat anders de uniformiteit, waarnaar het streeft, niet kan worden bereikt. Een tal van lastige bepalingen zal worden opgelegd, terwijl de kerkvoogdijen, tot »poppen en marionetten" verlaagd, slechts datgene mogen doen wat het Algemeen College zal permitteren.

Nu moge zulk eene centralisatie, waarbij alle *Gemeentelijke* vrijheid en zelfstandigheid te loor gaat, naar den smaak zijn der grillige fransche madame *Liberté*; de eerzame nederl. juffrouw *Vrijheid* houdt er niet van, en ik geloof dat zij gelijk heeft ook.

Zij heeft dit niet alleen in beginsel, omdat zij zulk een dwangjuk niet gaarne draagt, maar ook met het oog op de onvermijdelijke onkosten, welke zulk een centraliserend albeheer noodwendig met zich voert.

Bij zulk een College toch, dat alles beheeren en reglementeeren moet, is veel werk en de aanstelling van een vasten, loontrekkenden Secretaris en tal van Bureaulisten, een noodzakelijk vereischte. Voeg daarbij de reis- en verblijfkosten van het Algemeen College in den Haag; de vergaderingen der Provinciale collegiën, de afvaardiging uit elke Provincie naar den Haag, enz. enz. enz., en gij hebt een klein denkbeeld van het bedrag der uitgaven, die zullen worden vereischt. En wie zal dat betalen?

Zal nu ook, gelijk bij de samenstelling der constituante plaats heeft, de verdeeling der onkosten provinciaal zijn? O neen! nu zal men een billijker maatstat nemen.

De arme Gemeenten in Limburg *kunnen* niet, en in N.-Braband zijn ze ook niet rijkelijk bedeeld. Zal men dan de schapen scheren, naar dat zij wol hebben en bij gevolg de rijke Gemeenten het meest doen betalen?

Maar — dit springt al te veel in 't oog; bovendien zijn de rijke Gemeenten meestal zoo voorzichtig geweest om het voorstel van het Algemeen College niet aan te nemen.

Er blijft dus niets anders over dan den regel te volgen, die bij de samenstelling der constituante geheel uit het oog verloren is, n.l, om de betaling der onkosten pondspondsgewijze te

heffen. — Dat nu de Herv. Gemeente te Sneek een belangrijk contingent hiervoor zal moeten leveren valt gemakkelijk te begrijpen. Maar zou nu de *zekerheid*, die men op deze wijze erlangt voor het goede beheer der goederen en fondsen van de Herv. Gemeenten van dien aard zijn, dat het alle die ongemakken en kosten waard is? Och neen, ook dit kan op andere wijze veel beter verkregen worden. Het toezicht, door een College in den Haag uitgeoefend, kan, al laat het zich ook voorlichten door Provinciale Collegiën, uit den aard der zaak niet zoo zeker zijn dan het toezicht dat rechtstreeks door de Gemeente wordt uitgeoefend, om de eenvoudige reden, dat de laatste beter met den waren toestand bekend is. Ik zou dit door tal van voorbeelden kunnen ophelderen, maar wil mij daarvan liever onthouden, dewijl ik dan plaatselijke toestanden zou moeten bespreken en bovendien dit stuk ook reeds uitgebreid genoeg wordt.

En nu, mijnheer M. B., moet ik nog terug komen op eene uitdrukking, aan het slot van uw schrijven, welke moeielijk overeen te brengen is met Uwe betuiging, dat gij een vriend zijt van vrijheid in *denken*, *spreken* en *handelen*, ten minste als gij bedoelt deze vrijheid aan ieder te gunnen, gelijk gij die voor U zelf verlangt. Gij geeft toch niet onduidelijk te kennen, dat het goed is dat de Gemeente onder hooger toezicht staat. Gij vindt het zelfs bijzonder liberaal dat eigen zelfstandigheid worde ten offer gebracht. En waartoe? Opdat, indien eenmaal de meerderheid der Gemeente orthodox mocht worden, zij gehouden zou zijn geene kerkelijke fondsen aan te wenden tot het oprichten van Christelijk Nationale scholen!

Inderdaad mijnheer M. B., zulk een meten met tweederlei maat doet mij pijnlijk aan en had ik niet van U verwacht. Duizenden guldens van kerkelijke fondsen te besteden voor het zoogenaamd openbaar onderwijs gelijk thans geschiedt, dat mag *wel*; maar deze fondsen aan te wenden voor een onderwijs, door haar zelve verlangd; — dit mag *niet*.

Dus vrijheid van handelen voor ieder, behalve voor hen die anders denken dan gij.

Ik dacht dat het schoone woord van den liberalen hoogleeraar Buijs meer door zijne geestverwanten werd betracht: »*Een liberaal dwingt niemand, ook niet tot datgene wat hij wenschelijk acht.*"

Maar bovendien, Uwe vrees is ongegrond. Als er sprake is van een vrij en zelfstandig beheer, dan geschiedt dit niet naar willekeur, maar ingevolge een reglement, door de Gemeente zelve goedgekeurd.

Alles wat men noodzakelijk acht, kan dus in dit reglement worden opgenomen, terwijl veranderingen daarin niet anders gemaakt kunnen worden, dan met toestemming der Gemeente.

Altijd wordt dus *haar* recht geëerbiedigd; en dat dit zoo behoort, zal door niemand, die rechts- en billijkheidsgevoel bezit, worden ontkend.

SNEEK, 17, 8, 69. *Een lidmaat der Gemeente.*

Aan „een lidmaat der Hervormde Gemeente."

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 25 Aug 1869.)

Mijnheer!

Verschillende bezigheden hebben mij verhinderd Uw schrijven, naar aanleiding mijner opmerkingen, betreffende het beheer der kerkelijke goederen, eerder te beantwoorden. Met groot genoegen las ik uw antwoord, want zoowel de uitvoerigheid en grondigheid waarmeê, als de humane wijze waarop Gij de zaak behandelt, kan niet dan een gunstigen indruk te weeg brengen

bij elk gemeentelid, dat die artikelen met belangstelling heeft gelezen.

Ik wil bekennen, dat Gij, wat de geschiedenis der verschillende besluiten betreft, beter zijt ingelicht dan ik vóór de lezing van uw stuk was; doch moet U tevens onder het oog brengen, dat de gevolgtrekking welke Gij maakt uit mijne woorden: dat mijne liberale overtuiging medebrengt dat ik mij nooit met kerkelijke aangelegenheden inlaat, te ver gaat. Met die woorden toch geef ik geenzins te kennen dat ik mij niet zooveel mogelijk op de hoogte dier aangelegenheden tracht te stellen, of er onverschillig voor ben, maar slechts in het openbaar nooit dergelijke zaken behandel of beoordeel, noch tot nu toe op kerkelijk terrein hoegenaamd de minste betrekking heb waargenomen.

Met U verheug ik mij, dat mijn vroeger schrijven aanleiding heeft gegeven deze zaak meer *au fond* te behandelen; eensdeels wijl ik Uwe inlichtingen ten hoogste waardeer en ten anderen, wijl later de Herv. Gemeente van Sneek zich nooit hebbe te beklagen, onwetende in dezen te hebben gehandeld.

Dat mijne opmerkingen uit overtuiging zijn nedergeschreven, zal nietnader door mij bevestigd behoeven te worden; die overtuiging is dan ook na de lezing uwer artikelen nog geenszins geschokt, maar blijf ik volhouden dat een Algemeen College van toezicht te verkiezen is boven een gemeentelijk.

De gelegenheid heeft mij ontbroken kennis te maken met het Besluit van het Algemeen College van 12 October 1868. Nu Gij mij echter verzekert dat daarin wel degelijk sprake is van *beheer*, moet ik mij gewonnen geven, al blijf ik ook volhouden dat het *rechtstreeks beheer* bepaald in de Gemeente blijft en de werkzaamheden van het Algem. Coll. slechts in toezien bestaan. Voor deze bewering pleit de circulaire in de maand Mei ll. door genoemd College verzonden en o. a. voorkomende in het Bijvoegsel der Leeuwarder Courant van den 4den Mei. Het zij mij vergund daaruit een paar zinsneden aan te halen.

Wij lezen: »Het Algemeen Collegie van Toezicht op het beheer der goederen van de Hervormde Gemeenten acht zich verplicht, met het oog op de velerlei misvattingen, welke omtrent den inhoud en de strekking van het Besluit van 12 October jl. no. 40, schijnen te bestaan, en zonder in eene beoordeeling te treden van al wat er van ver-

schillende kanten tegen dat besluit is aangevoerd, het volgende onder de aandacht der belanghebbenden te brengen.

Het kon volstrekt niet liggen in de bedoeling van het Besluit, om verandering te maken omtrent het *bezit*, of de gemeenten in eenig opzicht te belemmeren in het *beheer* van hare goederen. Werkelijk is dat ook zoo niet. Het beheer blijft, volgens dat besluit, voortdurend opgedragen aan Kerkvoogden, onder medewerking van Notabelen en Floreenplichtigen, door de stemgerechtigde leden der gemeente benoemd. De Provinciale Collegiën worden geroepen om op het beheer toe te zien, misbruiken te keer te gaan en elke gemeente in het ongestoord genot harer goederen te handhaven."

Tot zoo verre. Deze missive was gedateerd den 22 April 1869 te 's Gravenhage en geteekend door het Algemeen College van Toezicht.

In hoe verre Gij nu gelijk hebt met uwe beweering dat er *pressie* wordt uitgeoefend, waar *vrijheid* had moeten bestaan; of de Gemeente *een ondragelijk juk wordt opgelegd* bij de aanneming van dat Besluit, moge ieder verstandig mensch voor zich zelve uitmaken na de lezing van bovenstaande regelen. Ik heb gemeend ze hier niet achterwege te mogen laten, om U te bewijzen dat ik wel degelijk recht had, toen ik beweerde dat de hoofdkwestie in dezen het *beheer* geldt, al wordt zulks door u ook ontkend en als van minder beteekenis in uw artikel op den achtergrond gesteld.

Daar gelaten de door U gegispte rechtsaanmatiging van het Algemeen College van Toezicht en de bedekte wijze, waarop het zijn besluit tracht in te voeren, (ofschoon ik van het laatste nog niet overtuigd ben, wanneer ik zie op boven aangehaalde missive); daargelaten de terecht door U ongunstig genoemde verhouding, waarin de gemeenten zullen worden vertegenwoordigd op de Algemeene vergadering en zullen contribuëren, (het laatste is slechts nog maar eene veronderstelling van U en geenszins vastgesteld); — daargelaten dat alles, blijf ik mijne overtuiging vasthouden, dat de Gemeenten, die bij de nieuwe regeling zich aansluiten, ieder voor zich zelve volkomen vrijheid zullen genieten.

Het Algemeen College van Toezicht uit de Afgevaardigden der verschillende Gemeenten, na toevoeging van die uit de Sy-

node, op de door U beschreven wijze samengesteld, zal een reglement voor het beheer en toezicht der kerkelijke goederen en fondsen in het leven roepen, dat *voor* de vaststelling aan de Gemeenten ter beoordeeling zal worden voorgelegd, waarbij ieder de bevoegdheid heeft zijne bezwaren in te brengen, welke alsdan aan een nader onderzoek zullen worden onderworpen, (zie de meergemelde missive). Het aldus gewijzigde en goedgekeurde reglement kan alsnu nimmer bepalingen bevatten, die belemmerend zijn voor de vrijheid der verschillende Gemeenten, noch — en hierin bestaat juist de grootste vrees — de rijkere gemeenten de verplichting opleggen hare minder goed bedeelde zusters te ondersteunen, Er zal geen gemeenschap van goederen, maar wel gelijkheid (en dus orde, regel en éénheid) uit voortspruiten.

Ten slotte, mijnheer! veroorloof, mij U te doen opmerken, dat gij mij bepaaldelijk verkeerd hebt begrepen, waar gij aan het einde van uw artikel het doet voorkomen, alsof ik wilde dat »indien eenmaal de meerderheid der gemeente orthodox zou worden, zij gehouden zou zijn geene kerkelijke fondsen aan te wenden tot het oprichten van Christelijk nationale scholen."

Ik heb niet gesproken van een tijd, *waarin de meerderheid orthodox zal zijn* (wat ik trouwens geloof dat nooit zal gebeuren); dàn toch zou niets wenschelijker en billijker zijn; maar ik had het oog op de Gemeente zoo als zij thans is, voor het meerendeel — de laatste verkiezing voor leden van het kiescollege heeft het bewezen — uit liberaalgezinden, of wilt gij liever, modernen, bestaande; en deze meerderheid zou bepaald niet gediend zijn met een reglement, een beheer of een toezicht van orthodoxen, evenmin als de orthodoxen het tegenovergestelde zouden begeeren.

En dat die toestand in het leven werd geroepen, zou lichtelijk het geval kunnen zijn. Wij weten beide, mijnheer! hoeveel één stem bij verkiezingen soms kan afdoen om in een college eene meerderheid in eene minderheid (of het omgekeerde) te doen verkeeren. Daarvoor behoeft bij een Algemeen College van Toezicht geene vrees te bestaan.

Eindelijk; is het wel zoo zeker dat het reglement, dat door het uit de gemeente gekozen college zal worden samengesteld, aan deze ter beoordeeling zal worden voorgelegd? Het zou kunnen gebeuren, dat dit College de meening koesterde: de ge-

meente heeft vertrouwen in ons gesteld door ons te kiezen, derhalve is aan ons de bevoegdheid te handelen naar eigen oordeel. En indien de redenering doorging, wie kan dan de gevolgen berekenen?

Wat uwe bedoeling is met de woorden: »Duizende guldens van kerkelijke fondsen te besteden voor het zoogenaamd openbaar onderwijs zoo als thans geschiedt" enz., verklaar ik in betrekking tot onze gemeente niet te begrijpen. Gaarne zag ik hierop Uw antwoord te gemoet.

Ik vertrouw, mijnheer! dat van mijn kant de zaak hiermede is afgeloopen, en vermeen voorloopig mijn laatste woord te hebben gezegd.

Hoogachtend verblijf ik:

M. B.

Aan den heer M. B.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 28 Augustus 1869.)

Mijnheer!

Uw vriendelijk antwoord lokt mij uit om nogmaals de pen op te vatten, ten einde datgene, wat voor U nog minder duidelijk schijnt te zijn, nader toe te lichten.

Eene behandeling van publieke aangelegenheden, op de wijze zoo als thans tusschen ons geschiedt, heeft altijd nut. Ook al gelukt het niet elkanderen te overtuigen, dan heeft het toch dit voordeel, dat men elkanders gevoelen leert waarderen, ook al blijft het verschil van inzicht bestaan.

Evenwel dient men de gronden te kennen waarop onze overtuiging berust. Gebrekkige kennis of misverstand doet een scheef oordeel geboren worden. Dit nu is in vele opzichten, maar bovenal in de questie welke ons thans bezig houdt, het geval. Van verreweg de meeste Gemeente-leden kan gezegd worden: »zij weten niet wat zij doen." Van daar ook de weinige belangstelling, welke zich in deze gewichtige aangelegenheid openbaart. Dit moet zoo niet zijn. Wat de Gemeente doet, moet ze doen met klare zelfbewustheid. Daarom is het mij, met U, aangenaam, dat onze polemiek aanleiding geeft tot nadere uiteenzetting en toelichting van wat er gaande is.

Misschien wekt het belangstelling en dan is onze geringe moeite wel beloond.

Ook gij, Mijnheer M. B., behoort onder de leden, die, hetzij met bescheidenheid gezegd, de zaak in questie niet grondig genoeg onderzocht hebben en daarom ook niet juist oordeelen.

Het is blijkbaar uit het artikel, dat ik thans voor mij heb. Vergun mij het U te bewijzen:

Om aan te toonen dat er geen *pressie* uitgeoefend en de Gemeenten geen *ondragelijk juk* opgelegd wordt, beroept gij U op eene circulaire van het Algemeen College van Toezicht, geplaatst in de *Leeuwarder Courant* van 4 Mei jl..

Maar, Mijnheer! met deze circulaire hebben wij *niets* te maken. Wij hebben het niet te doen met een courant-artikel dat verdwijnt, even als het thans fungeerend Algemeen College, waarvan het afkomstig is, met primo October e. k. ophoudt te bestaan, maar met het bekende *Besluit* van 12 October 1868.

Dit Besluit bevat, met zijne *fatale* Artt. 19, 20 en 24, de grondbepalingen waarnaar te toekomstige regeling zal plaats hebben.

En, daar het eene eeuwige wet is »dat ieder zaad vrucht »voortbrengt naar zijnen aard", *kan* het niet anders of een ontwerp, uit zulke grondgedachten geboren, *moet* voor de vrijheid en zelfstandigheid der Gemeenten *doodend* zijn. Bovendien moeten wij letten op de *aanleiding*, tengevolge waarvan de door U aangehaalde circulaire in de wereld kwam. Dit is inderdaad karak-

terestiek. Let vooral op de datums der onderteekening van beide stukken. Het Besluit is geteekend 12 October 1868 en de circulaire 22 April 1869; dus een verschil van ruim 6 maanden. Wat was het geval? dit: Het Algemeen College had zijn Besluit aan alle kerkvoogdijen gezonden, terwijl de Synode der Herv. Kerk het aan alle kerkeraden had gedaan, nog van een begeleidend schrijven voorzien.

Zoo als ik in mijn vorig art. schreet, gebeurde dit met eene autoriteit, als of er voor de Kerkvoogdijen, Kerkeraden en Gemeenten, geen anderen weg openstond dan te gehoorzamen.

Bij de afkondiging van den kansel werd er meestal bijgevoegd: »De Commissie door Z. M. den Koning benoemd!!!

Ongelukkig echter voor het Algemeen College, *maar zeer gelukkig voor de vrijheid der Gemeenten*, zijn er altijd enkele menschen die de oogen open hebben en wakende zijn, ook terwijl de meesten slapen.

Zoo ging het ook hier. Spoedig verschenen er onderscheidene brochures.

De hoogleeraar in de rechten, B. J. L. DE GEER en Dr. A. KUIPER van *Utrecht*, benevens »een voormalig lid der Synode" vielen het Algemeen College aan en stelden zijne bedoelingen in het ware licht.

Hier in *Friesland* kwam de heer J. VAN LOON Jz., (naar ik meen lid der Gedeputeerde Staten) er insgelijks tegen op; terwijl andere personen, in dagbladen en particuliere correspondentiën, de Gemeenten de aanname van meergemeld Besluit ontrieden.

Dit hielp. Van de 336 kerkelijke gemeenten in deze Provincie, volgden slechts 49 het Besluit op. Hierop schreef het Algemeen College de door U aangehaalde circulaire. Met welke bedoeling is duidelijk. Van daar ook den zoetsappigen toon. Onwillekeurig kwam mij ten minste, bij de lezing er van, het bekende versje te binnen.

»*De vogelaar met zoet gefluit*, enz.

En toch, daargelaten dat dit stuk in geen geval iets afdoet, beteekent de inhoud er van ook nog letterlijk niets. Laat ons dit nagaan.

Het begint: »Zonder in eene beoordeeling te treden, van al wat er van verschillende kanten tegen dat besluit is aangevoerd."

— (Mij dunkt hierop kwam het juist aan; die bezwaren hadden weggenomen moeten worden).

En dan volgt er, om de rijke Gemeenten gerust te stellen, »dat er geene verandering in het *bezit* der goederen zal gebracht »worden", dat wil zeggen: dat men de rijke Gemeenten niet berooven zal, om het te geven aan de Gemeenten die gebrek hebben. (Dit zou toch ook wel wat erg communistisch zijn.) En verder heet het, »dat het beheer voortdurend blijft opge»drागen aan Kerkvoogden, onder medewerking van Notabelen »en Floreenplichtigen, door de stemgerechtigde leden der Ge»meente benoemd." ('t Spreekt van zelf, het Algemeen College moet hulp hebben; het kan elke Gemeente toch niet persoonlijk uit den Haag regeeren!)

Deze verklaringen nu, Mijnheer M. B., houdt gij voor voldoende en meent, dat, op grond hiervan, de rechten en vrijheden der Gemeenten geen gevaar loopen van te zullen worden verkort. Weet gij wat door U voorbijgezien wordt? Dit: Het Algemeen College behoudt het recht om te *reglementeeren*. Nu weet gij even goed als ik, dat iemand die het recht heeft om voorschriften te geven *meester* is, en dat *zij*, die de voorschriften moeten opvolgen, slechts *Onderdanige dienaren* zijn.

Ook wordt het Reglement, dat ontworpen zal worden, niet, zoo als gij schrijft, »eerst aan de Gemeenten ter goedkeuring aan»geboden." Integendeel: Het wordt aan *niemand* aangeboden; alleen zullen de Provinciale Collegiën »*worden gehoord*."

De constituante kan van die aanmerkingen gebruik maken, maar zij kan het ook nalaten. Zij moet ze »*hooren*; dit is voorgeschreven; maar of zij ze *betrachten* wil, dat is eene andere zaak.

Ik begrijp dan ook niet, Mijnheer, hoe gij er bijkomt om te schrijven, »dat het reglement vóór de vaststelling, aan de Ge»meenten ter beoordeeling zal worden voorgelegd, waarbij *ieder* »(lid of Gemeente, wat bedoelt gij?) de bevoegdheid heeft zijne »bezwaren in te brengen, welke alsdan aan een nader onderzoek »zullen worden onderworpen, enz."

Uw billijkheids gevoel zegt U, dat het zoo *behoort*, — maar dat het zoo *gaan zal*, dat is eene bepaalde *onwaarheid*.

Het is trouwens ook in zich zelf onmogelijk, want hoe ter wereld zou men dan op 1 October gereed kunnen zijn?

Neen, Mijnheer! Elke Gemeente, die het Besluit van het Algemeen College aanneemt, teekent eene volmacht *in blanco*, en

onderwerpt zich *onherroepelijk* aan de bepalingen, welke de te vormen Constituante zal goedvinden er boven te schrijven. Dit heb ik reeds ten vorigen jare op zijn zachtst uitgedrukt, *zeer onvoorzichtig* genoemd.

In *een* opzicht wil ik U gelijk geven. Gij zegt, dat er, door algemeene opvolging van het besluit, *orde*, *regelmaat* en *eenheid* ontstaat. Dit is zoo. Er komt niet alleen *eenheid*, er komt zelfs *eenerleiheid*.

Maar acht gij dit wenschelijk? — ik niet.

Voor mij staat zulk een streven veeleer gelijk met het oprichten van *een vunzigen kerker*, waarin *vrijheidszin* en *organisch leven* dreigen te verstikken.

Van al het geschrevene in mijn vorig art. neem ik dan ook geen woord terug.

Over de mogelijkheid of onmogelijkheid van het orthodox worden der meerderheid van de leden dezer Gemeente, behoeven wij niet te twisten. De uitkomst zal het toonen en het doet tot de zaak in questie niets af.

Overigens ben ik verheugd dat gij volmondig erkent, dat eene Gemeente waar de meerderheid orthodox is en de fondsen het toelaten, zij de vrijheid hebben moet om daarmede scholen op te richten of te ondersteunen, zoo als zij ze wenschelijk acht.

Aan zulk een billijk oordeel zijn we bijna ontwend. Evenwel Mijnheer, welk eene gunstige uitzondering gij ook op den algemeenen regel maakt, toch zijt gij nog in erge mate met *orthodoxophobie* behebt, waaraan gij U maar niet schijnt te kunnen ontrukken.

Laat mij toe dat ik het U aanwijze:

Gij schrijft: »de liberaal gezinden of Modernen zouden niet ge»diend zijn met een reglement, beheer en toezicht der orthoxen, »evenmin als" (naar uwe meening) »de orthodoxen het tegenover »gestelde zouden begeeren."

Ik kan U de verzekering geven Mijnheer! dat hierover door de Orthodoxen niet gedacht wordt.

Ook begrijp ik niet hoe dit er bij te pas komt.

Vrij en zelfstandig beheer, ingevolge een *eigen* reglement, door de Gemeente zelve goedgekeurd; *of* onderwerping aan het Algemeen College? dat is de vraag waarover de strijd loopt.

Het overige regelt zich van zelf.

In orthodoxe Gemeenten worden orthodoxe Notabelen en Kerk-

voogden benoemd, en in liberale Gemeenten heeft het tegenovergestelde plaats, terwijl in eene Gemeente als de onze, waar de beide partijen in getalsterkte gelijk staan, wellicht van beide richtingen benoemd worden.

Ik zie ook niet in dat dit iets afdoet, want tusschen orthodoxe en moderne *cijfers* is geen verschil. Dat het beheer goed en met zaakkennis geschiedt, *daarop* komt het aan, en ik vertrouw dat dit door beide partijen even goed gedaan kan worden. En toch, indien ik mijne meening ronduit zeggen mag, geloof ik dat de *orthodoxophobie* eene groote rol in deze aangelegenheid speelt. Ware men slechts overtuigd geweest, dat de meerderheid voortdurend liberaal of modern bleef, dan zou men een zelfstandig beheer gekozen hebben; — maar, dewijl dit niet zeker is, wel, nu moet tot elken prijs de mogelijke heerschappij der orthodoxen worden belet. Sommigen spreken deze meening vrij uit.

Acht gij nu zulk een verschijnsel niet met mij bedroevend? Wat toch is de vrees? »Zij is geen werktuig, geen wapen, zij »kan enkel schaden" — Het wordt tijd dat deze dwaze en belachelijke vrees ophoude. Niet zoo zeer in het belang der orthodoxen, maar om het belang van waarheid en recht, en het welzijn van Kerk, Staat en Maatschappij. Men moet met onbevangenheid kunnen oordeelen en dit gaat niet aan, wanneer door vrees voor de orthodoxen het brein is beneveld.

Na dit uitstapje keer ik weer tot uw schrijven terug.

Wanneer men een *toezicht buiten de Gemeente* noodig acht, welnu! ik heb er niet tegen, dat de Gemeenten zich rings- of classicaalsgewijze vereenigen en een zoodanig toezicht benoemen; mits daaraan niet het recht van reglementeeren worde opgedragen, maar bij wijze van *arbitrage*. Het recht om een reglement te maken moet bij de Gemeenten blijven, omdat het *haar eigendom* is, dat beheerd wordt.

Wat mijne bedoeling was met de woorden, dat duizende guldens van kerkelijke fondsen aan het openbaar of staatsonderwijs besteed worden; het spreekt van zelf, dat ik daarmede niet onze Gemeente bedoelde.

Hier toch zijn de kerkelijke fondsen zoo ruim niet, dat daaraan kan worden gedacht. Het kerkgebouw zelve heeft dringende behoefte aan verandering en verbetering en daarvoor wordt nog al wat geld vereischt.

Overigens mijnheer M. B. *gebeurt* juist in *deze* Gemeente waar-

voor gij vreest dat geschieden zou, bij aldien het Besluit van het Algemeen College niet werd opgevolgd. Metterdaad redeneert hier de meerderheid der Notabelen en Kerkvoogden aldus: »De Gemeente heeft vertrouwen in ons gesteld door ons te kie»zen, *derhalve* is aan ons de bevoegdheid te handelen naar eigen »oordeel." Van daar ook dat de Gemeente niet is opgeroepen om te stemmen over de principieele vraag, maar dat die Heeren het maar op eigen gezag beslissen. Dit is ook de reden geweest waarom zes der Notabelen bedankt hebben, omdat zij zich met zulk een willekeurige handelwijze niet konden vereenigen.

Van daar ook de zonderlinge manier welke nu nog gevolgd wordt.

Het College is onvoltallig en toch wordt de Gemeente niet opgeroepen om het weer aan te vullen. 't Komt er ook eigenlijk niet op aan of dertien het te weten hebben of negentien. In beide gevallen is het een miskennen van het recht der Gemeente. En, wat zullen de gevolgen zijn? Deze: Er zal ontevredenheid in de Gemeente ontstaan; de inkomsten zullen verminderen en de belangstelling evenzeer; en als eenmaal de Kerkvoogden moeten of willen overgaan tot het heffen van een hoofdelijken omslag, zullen zij op onoverkomelijke bezwaren en bepaalden onwil der Gemeenteleden stuiten. Ook missen de Kerkvoogden den rechtsgrond voor hun bestaan, want elke maatregel welke de Gemeente wordt opgedrongen, *zonder dat zij zelve uitspraak heeft gedaan*, is onhoudbaar.

Het zou dus zeer wenschelijk zijn, dat Heeren Kerkvoogden en Notabelen nu nog besloten, om de Gemeente te laten stemmen over de vraag, of zij een beheer ingevolge een *eigen* reglement verlangt, dan of zij zich wil onderwerpen aan het Algemeen College?

Hierdoor kan nog veel moeite voorkomen worden.

Geschiedt deze oproeping niet, dan zult gij spoedig iets anders hooren.

Hoogachtend heb ik de eer mij te noemen,

SNEEK, 26 Augustus 1869. *Een lidmaat der Gemeente.*

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van 4 September 1869.)

Mijnheer de Redacteur!

Voor 't onderstaand bericht, voor welks waarheid ik insta, verzoek ik opname in uwe Courant.

Te Woudsend heeft Maandag den 30 Aug. de stemming plaats gehad, door de manslidmaten der Hervormde Gemeente, over de vraag of zij *eigen* beheer, *of* onderwerping aan het Besluit van het Algemeen College van Toezicht verlangden.

Even als hier was de Gemeente daarover nog niet gehoord, maar had zij Notabelen gekozen en waren door deze Kerkvoogden benoemd, terwijl dit College op zijne beurt, een afgevaardigde gekozen had voor de Provinciale vergadering.

Men kwam echter tot de overtuiging, dat zulk eene wijze van hadelen niet recht was. De Gemeente diende zelve te worden gehoord, omdat zij de belanghebbende is.

Gedachtig aan de spreuk: »Het is beter ten halve gekeerd dan ten heele gedwaald", riepen zij de Gemeente ter stemming op en de uitslag was, dat met bijna algemeene stemmen (slechts 5 waren er tegen) werd aangenomen, om het beheer ingevolge een eigen reglement te doen plaats hebben.

Zulk eene manier van handelen is loijaal en verdient openlijk te worden vermeld.

Immers, wanneer H.H. Kerkvoogden en Notabelen zulk een besluit niet genomen hadden, zou aan de Gemeente te *Woudsend* een wijze van beheer en toezicht op hare Kerkelijke goederen, opgedrongen zijn, waarvan zij, zoo als uit de stemming gebleken is, afkeerig was.

Het is zoo, de Gemeente had het niet *behoeven* te dulden, dat haar eene organisatie tegen haar zin opgedrongen werd en had dus zelve het initiatief kunnen nemen, — maar, men weet wel hoe dit veelal gaat.

Onze volksaard is afkeerig van moeite, en om des lieven vredes wille, (beter zou men het *lafheid* kunnen noemen) geeft men toe en laat zich veel onrecht welgevallen.

Wat zal nu het overgebleven College Notabelen en Kerkvoogden hier te *Sneek* doen?

Het voorbeeld van *Woudsend* navolgen en ook hier de Gemeente ter stemming over de pricipieele vraag oproepen?

Of, zoo dit niet geschiedt, zal dan de Kerkeraad, of zullen eenige invloedrijke leden der Gemeente het doen?

Ik wensch het van ganscher harte.

Op deze wijze toch komen wij op zuiveren rechtsbodem, terwijl, door het betrachten van *billijkheid* en *rechtvaardigheid*, de vrede en het welzijn der Gemeente bevorderd wordt.

En, omdat ik hiervan volkomen overtuigd ben, stel ik zonder aarzelen mijn naam.

SNEEK, den 2 Sept. 1869. J. P. HEKMAN.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 18 Sept. 1869.)

De *Uitvoerende Commissie van het Centraal-Comité*, in zake de Kerkelijke goederen den 7 Juli 1869 te *Utrecht* benoemd, heeft hare circulaire aan de kerkeraden rondgezonden. Over de onwaarheden in dat stuk voorkomende lust het ons niet iets te zeggen, of ze zelfs aan te stippen, maar wij merkten op, dat van de acht leden dier commissie er vijf van adel zijn en slechts één predikant is, terwijl onder de 13 provinciale leden wederom zes adelijken zijn en één predikant. Friesland heeft er twee leden in.

Aan den Redacteur der Sneeker Courant.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 22 Sept. 1869.)

Weledele Heer!

In Uwe Courant van Zaterdag jl., wordt het bericht medegedeeld, dat de uitvoerende Commissie van het Centraal-Comité, in zake de Kerkelijke goederen den 7 Juli 1869 te *Utrecht* benoemd, zich met hare circulaire tot de *Kerkeraden* gewend heeft.

Deze mededeeling is niet volkomen juist. De circulaire is gericht »allereerst aan de bevoegde besturen (dus ook aan de kerk»voogdijen) maar voorts aan een iegelijk, wien herwinning van »de *vrijheid*, handhaving van het *recht* en vervulling van den »*plicht* onzer Herv. Gemeenten ter harte gaat." (Dus ook aan belangstellende particulieren). Er zijn dan ook velen, waaronder ook de ondergeteekende, die genoemde circulaire ontvangen hebben.

Nu zou het de moeite niet waard zijn, om op deze onjuistheid te wijzen, ware het niet, dat het bedoelde bericht met ééne pennestreek de bewuste circulaire veroordeelde, en, geheel *uit de hoogte* en *ongemotiveerd*, daarover den staf breekt.

Immers de schrijver laat zich aldus uit: »Over de onwaar»heden in dat stuk voorkomende, lust het ons niet iets te zeg»gen, of ze zelfs aan te stippen, maar wij merkten op, dat van »de acht leden dier Commissie er vijf van adel zijn en slechts »één predikant is, terwijl onder de dertien provinciale leden we»derom zes adelijken zijn en één predikant." (Van deze *bijzondere* opmerking van den schrijver verklaar ik het nut of de beteekenis niet te vatten.)

Blijkbaar neemt de schrijver de houding aan, alsof de »onwaarheden" in genoemde circulaire voorkomende, zóó grof en tastbaar zijn, dat het volstrekt onnoodig is ze aan te wijzen, daar ze van zelf iedereen in het oog vallen.

Het aannemen van zulk een voorname houding en het bezigen van zulk een deftigen term: »*het lust ons niet*" enz. heeft dit voordeel, dat men bij onkundigen, die de genoemde circulaire niet lezen, indruk maakt, en door het verwekken van wantrouwen zijn doel tracht te bereiken.

Dezerzijds zal echter worden gezorgd dat dit doel verijdeld wordt.

Schrijver dezes heeft verlof gevraagd en verkregen, om meergenoemde circulaire te laten afdrukken en bij de stemgerechtigde leden der Hervormde Gemeente alhier te verspreiden. Ieder verstandig lezer kan dan oordeelen uit het stuk in questie zelf, of er inderdaad »onwaarheden" in voorkomen.

Mij dunkt billijker en openhartiger kan men niet handelen.

Ik wil echter niet eindigen, voor ik een paar opmerkingen gemaakt heb.

Er is soms een toestand, welke niet ten onrechte den naam van *overmoed der verlegenheid* draagt. In zulk een toestand behelpt men zich met *dikke* woorden en uitvluchten, en tracht, door het aannemen van eene hooghartige houding, het gebrek aan degelijke argumenten te vergoeden.

Iedereen zal toestemmen, dat het zeer gemakkelijk is, eenvoudig te zeggen: »Het is onwaarheid" als ook, dat men daarmede niet vrij kan, maar verplicht is *aan te toonen*, waarin de onwaarheid bestaat.

Vooral is dit noodzakelijk, wanneer men, zoo als hier het geval is, tegenover zich mannen heeft, achtenswaardig door maatschappelijken stand, persoonlijk karakter en gevorderden leeftijd, en aan wien niemand, ook niet de meest besliste tegenstander, wetenschappelijke bekwaamheid, helder oordeel, en het vermogen om zich duidelijk en verstaanbaar uit te drukken, ontzeggen zal. Daarom wordt de onbekende schrijver van het bericht uitgenoodigd, om duidelijk aan te wijzen, *welke* onwaarheden in genoemde circulaire voorkomen, en dit met zijnen naam te onderteekenen.

Tegenover personen, wier namen bekend zijn, is het zich bedekken met het schild der anonymiteit niet alleen ongepast maar bepaald ongeoorloofd. De steller der circulaire, dien men aan den gespierden stijl gemakkelijk herkent, zal dan wel ge-

negen zijn haar inhoud te verdedigen, omdat men mag aannemen, dat zij nauwkeurig is overwogen, voor men haar aan de pers toevertrouwde en verspreidde.

Blijft de inzender echter in gebreke de verlangde opgaaf te doen, dan weet ik waarlijk niet hoe zulk eene handelwijze gequalificeerd moet worden. — Zij zou zijn: *beneden alle critiek.*

SNEEK, 20 Sept. 1869. J. P. HEKMAN.

De uitvoerende Commissie van het Centraal-Commité, in zake de Kerkelijke goederen, dato 7 Juli 1869 te Utrecht benoemd, heeft doen uitgaan de navolgende Circulaire, welke wij de vrijheid nemen, onze KIESGERECHTIGDE GEMEENTELEDEN aantebieden:

KERKELIJKE GOEDEREN.

De Uitvoerende Commissie van het Centraal-Comité, in zake de kerkelijke goederen den 7 Juli 1869 te Utrecht benoemd, wendt zich ter kwijting van den haar opgedragen last, allereerst tot de bevoegde Besturen, maar voorts tot een iegelijk, wien herwinning van de *vrijheid*, handhaving van het *recht* en vervulling van den *plicht* onzer Hervormde Gemeenten ter harte gaat.

Tot gedeeltelijke *herwinning onzer* VRIJHEID biedt de questie der kerkelijke goederen een bij uitstek gunstigen kans.

Men weet, hoe die vrijheid in schier onbeperkten zin meer dan twee eeuwen door onze Gemeenten genoten, in 1795 voor haar te loor ging.

Eene, der kerk vijandige, bloot staatkundige beweging, deed

onverhoeds haar aloud, op eigenaardig recht gegrond, gemeenteverband uiteenspatten, en drong haar eene, met elk beginsel van hervormd kerkrecht, strijdige organisatie op. Onze gemeenten, weleer vrij en zelfstandig, werden saamgesmolten in de valsche, kerkgenootschappelijke eenheid, en van zelfhandelende leden van een levend lichaam tot onzelfstandige deelen van een geesteloos raderwerk verlaagd.

Herwinning der verloren vrijheid is dus alleen mogelijk door herstel van de *autonomie der gemeenten*, opdat naar het beginsel des Evangelies, naar den eisch van ons kerkrecht, en overeenkomstig den levensdrang onzer Gereformeerde kerkgeschiedenis, uit de veelheid onzer plaatselijke gemeenten, geen reglementair genootschap geknutseld, maar een geestelijk gemeenteverband geboren worde.

Wat dus niet *mág* geduld, maar bestreden *moet* worden, is, de roof aan de autonomie der Gemeenten, in 1795 door een staatkundige beweging gepleegd, in 1816 door een onbevoegd staatsgezag gedekt, en in 1852 door een medeplichtig kerkbestuur bestendigd.

Wat beoogd *moet*, en herkregen *kan* worden is de zelfstandigheid, het zelfbestuur en zelfbeheer, i. é. w. de vrijheid der gemeenten, beiden op geestelijk en stoffelijk gebied.

Te meer nu de crisis, die art. 23 in het leven riep, winste belooft voor de vrijheid der gemeenten in *geestelijken* zin, kan dus de geboden kans tot vrijmaking van haar *stoffelijk* beheer, niet hoog genoeg gewaardeerd worden, en elke gemeente, die thans verzuimt voor haar vrijheid in deze op te komen, zal het zich zelf te wijten hebben, zoo voortaan hare geestelijke beweging door de gebondenheid harer stoffelijke middelen belemmerd wordt.

Zulk verzuim ware te minder verschoonlijk, nu, ter herwinning dier vrijheid, geen offer gebracht, geen strijd gestreden, maar slechts een onbetwistbaar RECHT *gehandhaafd* moet worden en *gebruikt*.

Niet genoeg kan er op gedrukt worden: onze Hervormde gemeenten hebben na 1 October tot het voeren van een vrij en eigen beheer, een volstrekt en onbeperkt recht, dat thans door 't gezag van den staat is erkend.

Was de vrijheid der gemeenten én voor haar geestelijk bestuur én voor haar stoffelijk beheer geweldadig aan banden ge-

legd, toch is voor elk dier beiden, de roof aan haar vrijheid *bij afzonderlijke acte* door den Staat bevestigd: voor het *geestelijk* bestuur door het Algemeen Reglement van 1816, voor het *stoffelijk* beheer door de reeks van Kon. Besluiten die van 1819—23 zijn uitgegaan.

In die algeheele afscheiding licht thans voor de gemeenten dit onberekenbaar voordeel, dat de kerkgenootschappelijke eenheid op geestelijk gebied in niets haar gemeentelijk eigendom en recht op vrij .beheer kan binden.

Evenmin als uit de vrijverklaring der gemeenten op stoffelijk gebied, haar vrijmaking voor het geestelijk bestuur voorvloeit, zoo min kan ook de nog voort-during van haar slavernij in geestelijken zin, haar vrijverklaring voor het stoffelijk beheer belemmeren.

Niet door de kerkgenootschappelijke grondwet van 1816, maar uitsluitend door de Kon. Besluiten van 1819—23 was aan onze gemeenten haar vrij en eigen beheer ontnomen. Intrekking dier Besluiten doet dus voor het stoffelijk beheer onze Hervormde gemeenten tot het vrij en onbelemmerd gebruik van haar recht op vrij beheer terugkeeren.

Niemand kan haar dit recht betwisten. Niemand kan dit recht haar ontnemen, dan door misleiding of geweld.

Met woorden, voor geen tweeërlei uitlegging vatbaar, is bij Koninklijk Besluit dit recht der gemeenten staatsrechtelijk erkend. Elk beletsel is dus weggevallen, waardoor de gemeenten van haar recht worden afgehouden. Zij, en zij alleen, hebben met 1 October over dit recht te beschikken en niemand mag zich hierbij tot voogd over haar opwerpen, dan met haar wettig uitgedrukten, wélbewusten wil.

Hieruit vloeit voor onze Hervormde gemeenten een hoogst ernstige PLICHT voort.

De vrijheid prijs te geven, waar men ze kan herwinnen, is misdadig. Verachtelijk is de slaaf die, vrijverklaard, zijn kluisters boven vrijheid kiest. En de gemeente die de zedelijke veerkracht miste om, nu de vrijheid haar voor de voeten wordt geworpen, de hand naar die vrijheid uit te steken, zou blijken òf den smaak der vrijheid geheel verloren te hebben, òf van zedelijk plichtsbesef geheel ontbloot te zijn.

Onze gemeenten *mogen* dus niet slechts, neen, zij *moeten* het haar teruggegeven recht tot vrij beheer *handhaven* en *gebruiken*.

Handhaven met zedelijke wilskracht, die overtuiging en plichtbesef schenkt, *allereerst* tegenover vroegere beheerders, die wederrechtelijk en in strijd met het Koninklijk Besluit, weigeren mochten het beheer der Kerkelijke goederen aan de gemeenten af te staan.

Maar handhaven niet minder met onverbiddelijken ernst tegenover hen, die zich ongevraagd als nieuwe voogden en heeren over de gemeenten trachten op te werpen. Het Algemeen College vooral, dat, zij het ook met de loffelijkste bedoeling, misbruik van zijn invloed heeft gemaakt, om de gemeenten in een onbewaakt oogenblik, zonder genoegzame voorlichting, onder een voor het minst dubbelzinnigen vorm, tot onvoorwaardelijke aansluiting aan een een zeer bedenkelijke organisatie te verlokken, moet met kracht worden tegengestaan.

Maar evenzeer moet het gehandhaafde recht worden *gebruikt*, zullen de gemeenten de vernedering ontgaan, van onder curatele te worden gesteld, waar het onvermogen om haar recht te gebruiken was gebleken.

Liefde voor de vrijheid mag geen oogenblik met zucht naar bandeloosheid worden verward. Men mag niet willen dat het recht tot vrij beheer als recht tot vrije verkwisting begrepen worde. Warschheid van voogdijschap mag niet ontaarden in een stellen van eindeloos gekibbel boven rechterlijke beslissing.

Zelf gekozen toezicht, geen opgedrongen voogdij! vrij beheer, geen heerloosheid moet onze leus zijn! En daarom er zij orde. De dag van 1 October overvalle ons niet, zonder dat een voorloopig beheer zij aangesteld. Bij vaste wet worde voor elke gemeente het beheer door haar zelve geregeld, en door groepen of kringen van gemeenten worde op *vrijen grondslag* zoodanig College van Toezicht opgericht, waardoor misbruik kan gekeerd worden en beslissing in geschillen mogelijk zij.

Staat dan, Gemeenten! uw herwonnen vrijheid niet af; handhaaft en gebruikt uwe rechten; en zijt diep doordrongen van de zedelijke verplichting die op u rust.

Zoo lang gij zelven niet bij wettige stemming uw vrijheid aan het Algemeen College hebt prijsgegeven, en uw recht hebt laten varen, — is die vrijheid de uwe, bezit gij dat recht.

Wat men ook buiten uw weten, zonder u, gedaan hebbe, is nietig en zonder kracht.

Vreest niet, in het vrije Nederland kan geen recht verkort worden, zoolang de toegang tot onafhankelijke rechtbanken ons openstaat.

Laat, waar de Besturen niet voorgaan, de gemeente zelve optreden: waar niet allen tot plichtsbetrachting bereid zijn, enkelen opstaan: zelfs al stondt gij alleen, ook dan nog hebt gij de kracht van het protest.

Hebt vooral geen te lagen dunk van het gewicht der stoffelijke belangen. Al kunnen zij het geestelijk leven niet wekken, het belemmeren, waar zij tegen u zijn, kunnen zij zeer. Het is zoo, de geestelijke levensdrang zou ten laatste den stoffelijken band wel breken kunnen, maar vergeet het niet: zijn springen zou de BREUKE ONZER KERK zijn.

En daarom, leden onzer Hervormde gemeenten, staat als vrije Hervormden voor uwe rechten pal: laat uwe vrijheid u niet rooven, en welke moeijelijkheden ge ook te bekampen moogt hebben, de Hervormde gemeente, die thans haar plicht doet, zal vrij worden en haar recht verkrijgen al was het ook uit de laatste hand.

Met deze oproeping tot handhaving van het gemeenterecht, mag intusschen de taak der Commissie niet als geëindigd worden beschouwd.

Zal eendracht ook ons machtig maken, dan moet het gemeenschappelijk belang zooveel mogelijk op eenparige wijze en gemeenschappelijk verdedigd worden.

Zonder dus in het minst zich aan het hoofd der vrijgeblevene gemeenten te willen stellen, zou zij toch het vertrouwen harer committenten verbeuren, zoo zij niet nu reeds zich bereid verklaarde, om als tusschenpersoon tusschen de verschillende gemeenten op te treden.

Opdat derhalve heerloosheid voorkomen, en de vorming van een gemeenschappelijk College, op vrijen confederatieven grondslag, na 1 October mogelijk worde, noodigt zij kerkvoogdijen, kerkeraden, nieuwbenoemde notabelen en kerkvoogden, gemeente commissiën en particuliere leden der gemeenten uit, nevensgaande tabél te willen invullen en na onderteekening onmiddelijk te willen opzenden aan den Heer R. VAN MEERLANT, notaris te Utrecht.

Na ontvangst dezer ingevulde tabel, zal portvrij aan den onderteekenaar worden toegezonden een advies, aanwijzende de gedragslijn, die bijzonder voor zijne gemeente behoort gevolgd te worden.

Ook voor die gemeenten, waar men meenen mocht dat reeds alles op vasten voet geregeld is, bevatten deze adviesen, wenken over de houding met 1 October aan te nemen, over collecten enz., waarop wij niet genoeg de aandacht vestigen kunnen.

Om nadere inlichtingen, door den eigenaardigen toestand eener gemeente noodig gemaakt, wordt men verzocht zich tot de provinciale leden te wenden.

Deze tabel zal aan hem, wien ze niet mocht zijn geworden, op franco aanvrage worden toegezonden. Deze aanvrage moet gericht worden aan den Secretaris of aan een der provinciale leden, de

HH. Jhr. Mr. L. H. VAN ASCH VAN WIJK, te Wijk bij Duurstede.
Mr. M. BICHON VAN YSSELMONDE, te Rotterdam.
Ds. C. BUDDING, te St. Oedenrode.
Jhr. Mr. E. FABRICIUS VAN LEIJENBURG, te den Bilt.
Mr. F. J. J. Baron VAN HEEMSTRA, Ter Leede Sassenheim.
Graaf Mr. H. VAN HOGENDORP, te 's Gravenhage.
Jhr. Mr. J. L. DE JONGE, te Zierikzee.
W. A. LAURENSE, te Fijnaart.
J. C. DE MOL MONCOURT, te Groningen.
W. M. OPPEDIJK, te Ylst.
S. TROMP Az., te Harlingen.
Dr. J. H. SCHUERMANS STEKHOVEN, te Harderwijk.
Jhr. G. J. G. de VIDAL DE St. GERMAIN, te Heino.

Utrecht, 8 Sept. 1869.

De Commissie voornoemd,

Mr. B. J. L. Baron DE GEER VAN JUTPHAES, *Voorzitter.*
R. VAN MEERLANT, Prov. Lid en *Secretaris.*
Jhr. Mr. J. L. C. VAN DEN BERCH VAN HEEMSTEDE, *Thesaurier.*
Jhr. Mr. M. M. ASCH VAN WIJCK.
Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER.
Jhr. Mr. J. J. TEDING VAN BERKHOUT.
Dr. A. KUIJPER.
O. Baron VAN WASSENAAR VAN CATWIJCK.

Aan de stemgerechtigde leden der Ned. Herv. Gemeente te Sneek.

Geachte Medeleden!

De ondergeteekenden, Stemgerechtigde leden dezer Gemeente, nemen de vrijheid zich tot U te wenden over een aller belangrijkste zaak.

Het geldt niets minder dan het *behoud* of *verlies* van de vrijheid en zelfstandigheid der Gemeente, in het beheer harer Kerkelijke goederen en fondsen, op den 1sten October 1869. Omdat wij de vrijheid liefhebben en het welzijn der Gemeente ons ter harte gaat, willen wij eene poging aanwenden, ten einde te voorkomen, dat de vrijheid, *op denzelfden dag dat zij verkregen wordt*, niet weder te loor ga.

Daarom maken wij gebruik van ons recht en roepen U ter stemming op over de vraag: Zal de Gemeente den 1 October 1869 *behouden* haar met dien dag te verkrijgen eigen en vrij beheer?

Op deze vraag kunt gij met JA of NEEN antwoorden.

Van hare beantwoording hangt voor een groot deel de toekomst der Gemeente af.

Wij *mogen* niet dulden, dat de Gemeente onder het juk gebracht wordt en dat nog wel op eene wijze, zoo als thans geschieden zou, *zonder dat zij zelve daarover wordt gehoord.* Niemand ter wereld heeft het recht om haar eene organisatie op te dringen *tegen haren wil.* Alles wat tot hiertoe daaromtrent geschied is, mist dan ook elken wettigen grond.

Op den 1 October e. k. ontzinkt aan de bestaande Kerkvoogden den grond van hun bestaan en keert aan de Gemeente de vrije beschikking over haar eigendom terug. Ieder lid der Gemeente heeft het recht, om met zijne medeleden te overleggen, op welke wijze de *massale* eigendom voor de toekomst zal worden beheerd. Dit recht kan niet worden betwist en mag door niemand worden belemmerd.

Ieder die het doet maakt zich schuldig aan verregaande aanmatiging, zij het ter goeder trouw. Onze bedoeling is dan ook alleen om onze medeleden der Gemeente in de gelegenheid te stellen, van hunne gezindheid te doen blijken, met betrekking tot de toekomstige wijze van beheer. Wij gaan slechts vóór en zullen zorgen, dat de stemming in wettigen vorm en met de vereischte nauwkeurigheid plaats heeft. Valt zij uit in den zin, dat de Gemeente een eigen vrij beheer wenscht, dan zullen wij de vrijheid nemen om de Gemeente andermaal opteroepen, ten einde een tiental personen te kiezen, aan wien wordt opgedragen, om het beheer, op 1 October 1869, van de dan aftredende Kerkvoogden over te nemen; een Reglement te ontwerpen, ten einde dit ter goedkeuring aan de Gemeente aantebieden, opdat er met den 1 Januari 1870 een definitief bestuur, ingevolge het nieuwe reglement, door de Gemeente kan verkozen worden.

Op deze wijze blijven wij op zuiveren rechtsbodem en wordt het belang der Gemeente behartigd. Immers, vrijheid wekt leven en belangstelling! Het VOOR en TEGEN van de autonomie der Gemeente, of onderwerping aan het Algemeen College van Toezicht, is genoeg besproken, om voor ieder die met onpartijdigheid oordeelt, een vrij en zelfstandig beheer verkieslijk te doen zijn.

Wij willen nog slechts aanstippen, dat het Algemeen College Zijn reglement, waarnaar de toekomstige regeling moet plaats hebben en dat verbindend voor de Gemeenten zal zijn, *nog niet* heeft bekend gemaakt. Wellicht komt dit op den laatsten dag der maand, wanneer terugtreden niet meer mogelijk is. Doch het is te wenschen dat wij hier mede niet te maken hebben. Laat ons zoo verstandig zijn, om onze vrijheid niet prijs te geven. Alle andere gezindheden voeren hun eigen beheer en zou dan alleen de Hervormde Gemeente te *Sneek* daartoe niet in staat zijn? Dit te veronderstellen is eene beleediging. *Vooral* voor onze Gemeente is *autonomie* wenschelijk en nuttig.

Ons Kerkgebouw verkeert in een droevigen staat, zoodat zelfs, naar het oordeel van deskundigen, het samenkomen daarin, bij hevigen storm, niet zonder gevaar is. Bovendien is de inrichting ondoelmatig en het inwendig aanzien zeer onooglijk. Een en ander eischt dringend verbetering.

Nog meer. Een zeer bekwaam Organist is steeds in de droevige noodzakelijkheid, om zijn talent te martelen op een allerel-

lendigst instrument. Een nieuw orgel is evenzeer dringende behoefte.

Daarom is het noodig dat de Gemeente hare vrijheid bekome en behoude, opdat er belangstelling ontsta, en, door eendrachtige samenwerking, er verbetering aangebracht worde.

Medeleden der Gemeente! Laat ons elk misverstand en elk vooroordeel ter zijde zetten en met onpartijdigheid handelen! Het was ons waarlijk niet te doen om het initiatief te nemen, maar wij hebben getracht HH. Kerkvoogden te bewegen, opdat *zij* de Gemeente ter stemming zouden oproepen. Doch te vergeefs.

Ook is het bekend, dat wij personen van de meest uiteenloopende richting hebben uitgenoodigd om tot deze zaak mede te werken. Voor ons is het geene questie van personen of richting, het is de *zaak zelve* die ons ter harte gaat. Wij achten haar èn uit een financiëel oogpunt, èn om meerdere zekerheid in het beheer en toezicht, maar bovenal om het wekken van leven en belangstelling, allernoodzakelijkst voor de Gemeente.

Medeleden der Gemeente! Komt dan trouw ter stembus en beantwoordt de U voorgelegde vraag, even als wij, met: **JA.**

H. J. JAARSMA.
S. SEVENSMA.
G. J. KROL.
K. A. JONGBLOED.
Th. POTMA.
H. A. HOEKSTRA.
E. VAN MINNEN.
SIJBEREN POTMA.
ABE VISSER.
JAN REPKO.
A. MIEDEMA.
T. J. HOEKSTRA.
ANNE POTMA.
J. CAMPEN.
J. P. HEKMAN.
C. M. POUWELS.
W. R. DIJKSTRA.
D. HOOGHIEMSTRA.
J. POSTMUS.
T P. DE JONG.
A. CNOSSEN.
ABE JONGBLOED.

☞ **Zooveel doenlijk zal tijdig aan ieder stembevoegd lid der Gemeente een stembriefje worden bezorgd, terwijl die op den dag der stemming aan het bureau zullen te verkrijgen zijn.**

AAN DE STEMGEREGTIGDE LEDEN VAN DE HERVORMDE GEMEENTE TE SNEEK.

KERKVOOGDEN VAN DE HERVORMDE GEMEENTE TE SNEEK, vernomen hebbende dat gij *eerst*daags uit naam van eenige stemgeregtigde leden dezer Gemeente zult worden opgeroepen, om zekere vraag met JA of NEEN te beantwoorden, voelen zich *geroepen* om in het belang van *orde* en *vrede* U *aan* te *raden*, zich van *stemming* te *onthouden.*

In de maand Januarij dezes Jaars zijt gij immers *bijna allen* opgekomen om 12 Notabelen te kiezen, in wier handen gij de belangen onzer Hervormde Gemeente hebt neêrgelegd, en aan wien gij uw vertrouwen hebt geschonken. Deze hebben later 7 nieuwe Kerkvoogden benoemd. Met den 1sten October aanstaande treden de oude Notabelen en Kerkvoogden af, en aanvaarden deze *nieuw* benoemde Notabelen en Kerkvoogden hunne taak als Bestuurders en ADMINISTRATEURS van de goederen en fondsen dezer Gemeente, en onder een wettig collegie van Toezigt in *deze* Provincie. En is dit niet *ver* te verkiezen boven hetgeen de Centrale Commissie in Utrecht wil? Of ook wilt gij intrekken uwe gedane keuze in Januarij j.l.? U aansluiten aan mannen die u gouden bergen voorspiegelen, maar onmogelijk zonder het opleggen van *zware* lasten *kunnen* volbrengen *hetgeen ze u voorspiegelen om hun doel te bereiken.*

Kerkvoogden der Hervormde Gemeente van Sneek,

(Get.) J. TER HORST GHZ.
„ J. TEN CATE VAN GONGGRIJP.
„ N. J. WOUDA.
„ R. VAN DRIESSEN.
„ D. J. BAKKER.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 29 Sept. 1869.)

ONWAARHEDEN.

»Tot gedeeltelijke *herwinning onzer* VRIJHEID biedt de kwestie der kerkelijke goederen een bij uitstek gunstigen kans."

Derhalve is de Hervormde kerk niet vrij en zal slechts voor een gedeelte vrij kunnen worden, indien de goederen zoo beheerd worden als de Commissie zulks begeert.

Is dat leugen of waarheid? In hoeverre is de kerk niet vrij? In geen enkel opzigt. Onvrij zou zij worden, indien de Utrechtsche factie hare lust en begeerte den teugel kon bot vieren; dan zou die tegenwoordige vrijheid veranderen in een gewetens-inquisitie, erger dan in de dagen van een stokebrand als de voorzitter der Synode, Bogerman.

»Men weet, hoe de vrijheid, in schier onbeperkten zin meer dan twee eeuwen door onze gemeenten genoten, in 1795 voor haar te loor ging."

Neen, dàt weet men *niet*, en dat weten de onderteekenaren ook niet. Twee hunner, en wellicht meer, weten, dat het *tegenovergestelde* waar is en dat de kerk geheel van den Staat afhankelijk was, wat andere zaken dan het geloof betreft. De magistraat had zeer groote magt in de kerk en schreef ook voor, waarover gepreekt moest worden en niet zelden gaf de magistraat den inhoud van het te doene gebed op, zelfs tot de woorden toe.

»Eene, der kerk vijandige, bloot staatkundige beweging, deed onverhoeds haar aloud, op eigenaardig recht gegrond" enz.

Klinkklare onwaarheid. De beweging van 1795 was niet enkel eene staatkundige, zij was in alle deelen eene anti-clericale de-

monstratie; men was wars geworden van het gewetenknijpen en van de verfoeijelijke inmenging der kerkelijken in allerlei zaken; men kon den druk en de aanmatiging niet langer verdragen van hen, die niets onaangeroerd, niets in rust lieten, iedereen belasterden en belaagden, die niet met hen mede wilde doen, of zich naar hunne lusten schikken. Men walgde van eene kerkelijkheid, die beschaving en wetenschap buiten hield, omdat zij inzag dat, naarmate de kennis van God, in zijne schepping geopenbaard, grooter werd, naar die zelfde mate haar geusurpeerd gezag moest afnemen.

»Herwinning der verlorene vrijheid." Welke vrijheid was verloren? Geene, tenzij men onder vrijheid verstaat het geweld, dat gepleegd werd aan het geweten, den goeden naam en soms goederen der niet kerkgezinden.

»Wat dus niet *mag* geduld — bestendigd."

Waarin was het staatsgezag onbevoegd?

Men spreekt van eene voorname houding en meer fraais, maar de woorden in de circulaire zijn noch voornaam, noch fraai, want zij werpen een smet op onze regterlijke collegiën, met name den Hoogen Raad. Zij klinken, de onwaarheden daargelaten, zeer oneerbiedig in den mond van mannen, die vóór moesten gaan om eerbied voor de Wet in te prenten, en er deels uitdrukkelijk toe geroepen zijn.

Nu heb ik nog slechts 16 regelen van deze circulaire, en reeds zoovele onwaarheden gelezen.

Het staat mij tegen dit zamenweefsel van onwaarheid en verdachtmaking verder te ontvouwen.

Geen enkele zinsnede of zij bevat het een of het ander.

Het geheele stuk is zóó in strijd met de waarheid, dat het zich zelf tegenspreekt.

Één staaltje slechts: op regel 1 of 5 wordt gezegd »tot gedeeltelijke herwinnining onzer vrijheid," op 54 heet zij »*teruggeven*" op 76 »*herwonnen*." Is dat soms geene onwaarheid?

Zelf in de namen der onderteekenaars vinden wij onwaarheid, bijv. Mr. S. Tromp te Harlingen. Zoo'n man is er niet, er bestaat in gansch Harlingen geen Mr. S. Tromp. Waartoe moet dat voorvoegsel dienen; †) om eenig *poids* aan dien naam te

†) In den overdruk staat het niet. Evenmin is dat weglaten toevallig geschied als het bijvoegen te Utrecht. Ds. kan bij slechte correctie wel een Dr. worden; maar Mr. is geen drukfout, 't zij het er te weinig of te veel te lezen staat.

verleenen? Wij beslissen het niet, maar constateeren de onwaarheid alleen, naar welke gevraagd is.

Behalve onwaarheid ademt de circulaire nog iets anders; zij beschuldigt den staat van roof. Men leze de zinsnede: »Was de vrijheid der gemeenten — de roof van hare vrijheid bij afzonderlijke acte door den Staat bevestigd." De Staat is medepligtig aan roof door haar te bevestigen. Is dit, behalve leugen, soms opruijing tegen het Staatsgezag?

Wie lust gevoelt, het stuk te lezen, en een liefhebber is van onwaarheid, zal voldaan zijn. Mij walgt het. En nu kom ik tot u, Mijnheer Hekman, die zelf erkent de verspreider te zijn van overdrukken dier circulaire in Sneek.

Gij insinueert tegen mij, dat ik wantrouwen verwek. Welke verdediging hebt gij tegen uw hoogst onchristelijk gedrag? Gij springt er naar, maar springt volkomen mis, want *ik* heb geen belang bij eenige kerkelijke goederen, hoe ook genaamd; ze zijn mij *volkomen onverschillig*. Niet alleen het beheer, maar ik herhaal het u, *alle kerkelijke goederen*, geene uitgezonderd.

Op uwe verdere insinuatiën in dezen antwoord ik niet, en trek ze mij niet aan; integendeel het is mij zelfs aangenaam door U en de Uwen geinsinueerd te worden, want ik heb een walging van »de" waarheid en dank God (niet den uwen), dat ik er buiten sta.

Ik moet u doen opmerken, dat niemand achtenswaardig is door maatschappelijken stand of gevorderden ouderdom, wel door karakter. Dat menigeen dat spijt, en anders begeert is hunne zaak. Geen stand, geen ouderdom is op zich zelf achtenswaardig; er is zelfs meer; stand en ouderdom brengen hunne eigenaardige verpligtingen mede en waar die niet vervuld worden, zijn stand en ouderdom eene verzwarende omstandigheid, omdat men door een slecht feit niet alleen zich zelven verachtelijk maakt, maar stand en ouderdom beide onteert.

Waartoe die phrase van U: »Vooral is dit — ontzeggen zal." Niemand heeft van iemand iets gezegd en niemand heeft uwe verdediging ingeroepen of begeerd.

Aan Uw verzoek om *onwaarheden* aan te wijzen heb ik voldaan; aan uw eisch om mijn naam te noemen heb ik geen regt noch wil om te voldoen. Het doet er ook *niets* toe. Het geldt hier geene persoons-, maar zaaks-questie, en deze moeten afgescheiden blijven, zelfs tegenover hen, die ze verwarren of begeeren in verwarring te brengen.

Het is niet de vraag *wie*, maar *wat* gezegd is. †)

Gij zegt niet te begrijpen, wat het moet beteekenen, dat ik vermelding heb gemaakt van het feit, dat van de 21 personen, die in de circulaire voorkomen, slechts twee predikanten zijn, maar elf jhr. baron of graaf.

Ik moet er echter zeer aan twijfelen, of uw begrip zoo weinig omvattend zou zijn.

De Utrechtsche vergadering zal er wel hare redenen voor gehad hebben, denk ik.

Weet gij niet welke de reden is, waarom naamlooze maatschappijen, die op de goedgeloovigheid van het publiek speculeren, zoo gaarne tot hare Commissarissen mannen met veel titels begeeren, en die titels dan lang en breed uitmeten en met in 't oog vallende letters in de advertentiën doen drukken? Als gij dat ook niet weet zult gij er ook geen begrip van kunnen krijgen waarom ik er op wees, maar dan is het toch vreemd, dat gij er op weest. Vindt gij niet?

Iemand ging eens over een vondel en viel in 't water, omdat die vondel in 't midden was doorgebroken en niemand kon dat van den kant af zien. De man verdronk.

Hij die den vondel er gesteld had, stond teregt wegens het door onvoorzichtigheid veroorzaken van iemands dood. Staande dit getuigenverhoor deed de procureur-generaal de vraag aan een der getuigen, of de beschuldigde had geweten, dat de plank gebroken was en dat de verdronkene er over moest passeren. De beschuldigde zeide toen, dat hij niet begreep, waartoe die vraag nu dienen moest. De procureur-generaal wist het wel, en later, toen de beschuldigde, die zoo erg onnoozel was, op grond van die gebroken plank, tot de straf naast den dood werd veroordeeld, zal hij het mogelijk wel nog niet begrepen hebben, maar toch gevoeld.

---

†) Op het kennen van namen, die U niet aangaan, zijt gij zeer gesteld: maar om anonyme schandschriften der goê gemeente sluw in de handen te spelen ten einde op hen te influënceren, daar ziet gij noch de uwen tegen op. Denk eens aan het liederlijk stukje: *Leve het Oude vrije Nederland* en kom dan tot inkeer: om niet te zeggen *schaam U.*

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 2 Oct. 1869.)

EENE KLEINE TOELICHTING OP ONWAARHEDEN.

Als hoogst bekwame mannen in kerkelijke zaken, vooral wanneer het hare geschiedenis betreft, zal ieder, tot welke rigting of kerkelijke indeeling hij behoort, de Heeren GROEN VAN PRINSTERER en LINTELO DE GEER het eerste noemen. Aan hunne diepe kennis van die zaken zal wel bij niemand eenigen twijfel bestaan; het minst bij ons.

Die kennis geeft hen aanspraak op vertrouwen en daarom vinden zij geloof. Maar *gelooven* en *weten* zijn even verre van elkander verwijderd als vertrouwen *vinden* en vertrouwen *verdienen*. Verdienen die beide Heeren vertrouwen in hetgeen zij zeggen in de bekende circulaire? Wij zullen dat eens ter toetse brengen, en ons bepalen tot onze eigene provincie; wij zullen dan eens nagaan, in hoeverre die door hen hooggeprezene vrijheid, op kerkelijk terrein, leugen of waarheid is.

In de geheele provincie Friesland stond kerk en kerkleer onder den magistraat tot aan het jaar 1795. Beide, leer en kerk waren volkomen onvrij en door het politiek gezag aan banden gelegd, die somtijds zelfs zeer knellende waren.

Om in eene predikants-vacature te mogen voorzien moest er handopening gevraagd worden aan den magistraat; had hij deze verleend, dan werd het gemaakte zestal aan hem ter goedkeuring aangeboden, daarna het drietal en eindelijk het beroep. De kerk kon in het doen van beroep, om zoo te zeggen, geen vinger in de asch steken, zonder permissie van het wereldlijk gezag en deze wijze van beroepen droeg den naam van *vrij beroep*.

Zoo ging het ten platte lande; zoo stond het geschapen met het beroep; zoo was de regeling van de kerkelijke administratie.

Alle beroep (zegt BACHIENE in zijne *kerkelijke geographie*) geschiedde politiek, zonder tegenwoordigheid van predikanten of andere kerkelijke personen, door Edelen en Eigengeërfden, welke de Officier of Grietman oproept. In dat geval werd het beroep door hem uitgebracht. †)

Een reglement op die zaken maakten de Staten voor de geheele provincie ten jare 1745, den 14 Maart, te vinden bij C. SCHOTANUS, *Beschrijving van Friesland*, bl. 136.

Uit dat stuk leeren wij, dat de kerk een onderdaan niet alleen, maar een onderdanige pupille van den Staat was, welke zonder zijne toestemming en inmenging zich noch her- noch derwaarts kon bewegen.

Van de landgemeenten verkreeg Rottevalle, toen het in 1724 werd opgerigt, bij wijze van »aanmoediging en groote gunst," het regt van vrij beroep, van de Staten.

In de steden was de onvrijheid nog grooter en soms zelfs was er geen schijn of schaduw van eenige vrijheid, daar de magistraat met de vroedschap te zamen de zaak afdeden.

Te *Sneek* bestond zelfs de kerkeraad voor de eene helft uit de burgerij en voor de andere uit den magistraat, die daarenboven nog de approbatie had. De eigenlijke leden van den kerkeraad hadden alzoo NIETS te vertellen.

Te *Franeker* handopening en approbatiën bij den magistraat.

Te *Dockum*, *Bolsward* evenzoo.

Op de laatste plaats werden de kerkelijke uitgaven en inkomsten verantwoord aan den magistraat, de gedeligeerden uit de vroedschap benevens de predikanten.

Te *Stavoren* beriep de magistraat en vroedschap den eenen predikant; ten opzigte van den anderen hadden zij handopening en approbatie.

Het kerkelijk beheer was er *geheel* bij de magistraat.

Te *Workum* handopening en approbatie.

De kerkvoogden stonden daar onder toezigt van den magi-

---

†) Men behoefde daartoe niet eens lid der kerk te zijn; een *liefhebber* van de ware religie te wezen was genoeg. Zie het reglement van 1745 art. 1.

straat, één burgemeester, die regtens administreerend kerkvoogd was, een lid uit de vroedschap en twee predikanten.

Het wereldlijk gezag was ook hier heer en meester.

Te *Hindeloopen* was het geregeld als te Stavoren.

Op de Friesche Synode kwamen twee Commissarissen-politiek, om toe te zien en te besturen.

Het laatste appèl in kerkelijke zaken was bij de Staten.

Bij besluit van 24 December 1748 gelaste prins WILLEM IV den verkoop van *alle* pastorie-goederen, indien de predikanten suppletie genoten.

Op dat besluit stemmen de resolutiën van de Staten van 12 Maart 1762, waarbij eenige dier goederen ten behoeve der provincie verkocht zijn; van 8 Maart 1764 en 26 Februarij 1765, alle betreffende deze materie.

Zóó onafhankelijk en vrij waren de gemeenten vóór 1795.

In geloofszaken was het nog erger. De overheid oefende feitelijk en regtens eene soort van inquisitie uit. De Gedeputeerde Staten beslisten in het hoogste ressort.

In 1788 zette de Grietman twee predikanten te Heerenveen af, welke hij van socianisme verdacht hield. In 1741 werd I. S. STINSTRA door de Gedeputeerden afgezet, wegens de uitgave zijner vijf preèken, getiteld: *De Natuur en Gesteldheid van Christus Koningrijk.*

Van dezen aard zijn jaar op jaar meerdere voorvallen te vermelden. Men raadplege de geschiedenis van de Kerk en hare eindelooze twisten.

Dit alles is de heeren GROEN VAN PRINSTERER en LINTELO DE GEER beter nog bekend dan mij; en toch spreken zij van het herwinnen der *vrijheid van vóór* 1795.

Welk oordeel moet men over dezulken vellen?

Ik laat dat ter beslissing over aan hunne geestverwanten.

Ik moet echter den Heer HEKMAN aanraden om in 't vervolg niet zoo haastig te zijn in het gelooven, wat die Heeren gelieven voor waar te doen doorgaan; het is veiliger eerst te onderzoeken, of hetgeen zij zeggen wel waar *is*. Dan zal men minder gevaar loopen van, zelf ligtgeloovig en onwetend in de fuik geloopen ook anderen daarin te lokken. Die het uit onkunde doet is wel te verschoonen, maar niet onschuldig, vooral niet wanneer hij zich zelf op eene hoogte heeft geplaatst, die blijkt een berg van onwaarheden te zijn. Doch ik duid *hem* dat niet

euvel, want ik herhaal het: tusschen gelooven en weten is een even groot verschil als tusschen geloof vinden en het verdienen.

De onderteekenaars van de Utrechtsche circulaire hebben bij velen geloof gevonden, die op naam, stand en ouderdom letteden, maar verdiend hebben zij het bij niemand, die onderscheid weet te maken tusschen lengen en waarheid.

Naam, stand en ouderdom zijn versieringen voor een braaf karakter, vol goede trouw en eerlijkheid; wanneer echter de laatste ontbreken, dienen de eerste slechts om de ondeugden in een nog akeliger licht te plaatsen, dan waarin zij buiten 't gezelschap van de eersten staan.

P. S. In hetzelfde nummer dezer Courant komt nog een tamelijk uitgebreid stuk in poëzie voor, op den strijd in deze Gemeente gevoerd over het beheer der kerkelijke goederen en fondsen.

Dewijl het echter geen enkel argument maar slechts *spotternij* behelst, wordt het weggelaten.

Het al of niet overdrukken er van is lang in overweging geweest, omdat het eene bijdrage wezen zou ter kenschetsing der wapenen waarmede onze tegenpartij strijd voert.

Daar het haar echter in erge mate zou compromitteeren en men de geheele partij niet aansprakelijk stellen mag voor hetgeen wellicht slechts door enkelen wordt goedgekeurd, besloot ik het achterwege te laten.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van 6 October 1869.)

AAN DEN SCHRIJVER DER STUKKEN, GETITELD:

„ONWAARHEDEN"

EN

„EENE KLEINE TOELICHTING OP ONWAARHEDEN."

Anonymus!

Op uw eerste stuk had ik geen plan te antwoorden.

Toon noch inhoud waren het waard.

Blijkbaar waart gij geraakt en hebt in drift U zoodanig vergeten, dat gij de gewone vormen der beleefdheid niet hebt betracht. In argumentatie behoeft men elkander niet te sparen, maar grofheden komen niet te pas.

Wat zou er wel van onze polemiek worden, indien ik U met gelijke munt ging betalen?

Doch, liever dan dit te doen, wil ik die beleedigingen vergeten en mij bepalen tot de zaak in questie zelf.

Uw tweede artikel is beter dan het eerste, ja, het verschil daartusschen is *zoo* groot, dat ik den Redacteur opzettelijk gevraagd heb, of het van dezelfde hand afkomstig was. Dit beweegt mij dan ook u te antwoorden.

Gij zult mij toestemmen, dat de Utrechtsche circulaire en

Uwe ongemotiveerde veroordeeling daarvan, de aanleiding tot onzen strijd is.

Ik vroeg van U, dat gij Uw beweren *bewijzen* zoudt en U niet bedekken met het schild der anonymiteit. Mij dunkt, dit verlangen was billijk en recht. Ook liet ik, na verkregen toestemming, de genoemde circulaire overdrukken en bij de stemgerechtigde leden dezer Gemeente verspreiden. Ook dit kunt ge mij niet kwalijk nemen. Immers, als het publiek met zaakkennis zal oordeelen, dan moet het stuk, waarover de strijd loopt, in zijn bezit zijn. Natuurlijk herstelde ik een paar fouten in de namen der Provinciale leden, want Uwe bewering, dat deze foutive opgaaf te Utrecht *opzettelijk* zou geschied zijn, kunt gij niet in ernst meenen.

Aan het eerste gedeelte van het verzoek hebt gij getracht te voldoen, maar tot het openbaren van Uw naam zegt gij geen recht te hebben. Hoewel ik dit nu niet begrijp, spreekt het echter van zelf, dat ik het eerbiedig en er niet verder op zal aandringen.

Zooals uit mijn eerste schrijven bleek, was het mijne bedoeling om uw antwoord aan den schrijver der circulaire, zijnde een der onderteekenaars, op te zenden, dan kon die U beantwoorden. 'k Heb het ook gedaan, maar ontving, zoo als ik trouwens ook wel verwachtte, het bericht terug: »Ik antwoord op dergelijk »grof en naamloos geschrijf natuurlijk geen woord."

Er blijft dus niets anders over dan dat ik de verdediging der bewuste circulaire op mij neem, hetgeen ik te eerder doen kan, omdat ik haren inhoud volkomen beäam.

Gij kunt dan tevens zien, Mijnheer N. N! dat we niet in lichtgeloovigheid handelen en in blind vertrouwen op de namen der onderteekenaars afgaan, maar dat we de vrijheid nemen zelf te onderzoeken en te oordeelen.

En toch is het *onvoorwaardelijk vertrouwen*, op hetgeen b. v. de heeren Groen van Prinsterer en de Geer van Jutphaes, in zake de geschiedenis, schrijven, beter te verdedigen dan Uw gedrag.

Mij dunkt, dat iemand zich wel tweemaal bedenken mag, alvorens hij, zoo als door U gedaan wordt, die heeren van eene foutive historieopgaaf beschuldigt, welke zelfs een eenigzins ontwikkelde schooljongen niet begaan zou.

Ik zal dan ook aantoonen, dat gij U èn in de opvatting der circulaire èn in Uw eigene historie-opvatting, schromelijk vergist hebt. Op den eersten volzin der circulaire, aldus luidende;

»Tot gedeeltelijke herwinning onzer vrijheid, biedt de questie »der kerkelijke goederen een bij uitstek gunstigen kans," maakt gij de opmerking: »Zoo is dan de kerk niet vrij? Neen! Zij »zou onvrij worden indien de Utrechtsche factie en een stoke»brand als Bogerman enz.

Gij meent dus, dat de Herv. kerk thans waarlijk vrij is en zich ongestoord en onbelemmerd kan ontwikkelen. Hierin nu zijt ge totaal mis. Neen, de Herv. kerk is *niet* vrij; de geheele organisatie van 1816 is een creatuur van het Gouvernement, of, zoo als de heer Groen het noemt, »een caesaropapistisch schepsel." Deze geheele organisatie is der kerk opgedrongen, zelfs onder krachtig protest, b. v. van de classis Amsterdam. Denk verder slechts aan de elf reserves, welke de volledige scheiding van kerk en staat in den weg staan.

Zoo is b. v. de Herv. kerk *verplicht* om hare predikanten te ontvangen uit de hand van het Gouvernement. Aan deze treurige en onnatuurlijke vereeniging van Kerk en Staat, welke men somtijds *scheiding* noemt, is dan ook de treurige bladzij in Neêrlandsch geschiedenis te wijten, van de vervolging der afgescheidenen in 1834.

Op verzoek en aandrang der Synode, leende de Staat den sterken arm en vervolgde menschen, die hij geroepen was te beschermen.

»Het was als of men in de afgescheidenen *weggeloopen lijf eigenen* zag, die weder met geweld naar binnen moesten worden gejaagd. Een Minister des Konings liet zich toen zelfs ontvallen, *dat men moest wederkeeren tot gehoorzaamheid, aan het door Z. M. erkende Kerkbetuur.*"

Een weinig verder nog en men zou het *aanhooren* der door den Staat aangestelde Predikanten, als *burgerplicht* voorgeschreven hebben.

Onder dit juk nu zucht de Herv. kerk, ondanks de mildere toepassing van den laatsten tijd, nog. Wel tracht de Staat zich langzamerhand terug te trekken, maar het is steeds de klacht van iederen Minister, dat het kerkgenootschap (lees synode) altijd op den Staat wil blijven leunen.

Deze band nu willen wij trachten te breken.

Wij verlangen volledige scheiding, niet slechts *in naam*, maar *inderdaad*, van Staat en Kerk. Wij verlangen, dat de Herv. kerk zich vrij en onbelemmerd kan ontwikkelen, *zonder inmenging van het Gouvernement.*

Daartoe »biedt de questie der Kerkelijke goederen een bij uitstek gunstigen kans."

Het blijkt dus duidelijk, dat dezen eersten volzin geene »onwaarheid" behelst, maar dat zij de zuivere waarheid bevat, evenzeer als dat gij U schroomelijk vergist hebt.

Ook moet ik U op eene groote vergissing opmerkzaam maken, welke gij reeds in Uw eerste schrijven begaan hebt. In de geheele circulaire wordt van geene andere vrijheid gesproken, dan van de vrijheid der Gemeenten op het *bezit* en *beheer* van haar stoffelijk goed. Daarom staat er in den tweeden volzin der meergemelde circulaire: »Men weet hoe *die* vrijheid, in schier onbe»perkten zin, meer dan twee eeuwen door onze gemeenten ge»noten, in 1795 voor haar te loor ging."

Gij daarentegen leest aldus:

»Men weet hoe *de* vrijheid enz.

Hoe komt gij er toch wel bij om deze verandering te maken? Ze schijnt klein, het is zoo, 't is slechts een verschil van een enkelen letter, en toch is het onderscheid verbazend groot.

Het is het veranderen van een *aanwijzend voornaamwoord* in een eenvoudig *lidwoord* en nu behoort gij te weten welk een verbazend onderscheid dit te weeg brengt.

En, wat het ergste is, op deze verminking van den oorspronkelijken text, hebt gij Uwe gansche redenering gebouwd.

Hoe! roept gij uit, zouden de onderteekenaren der circulaire dat niet beter weten? Zouden zij niet weten dat de Herv. kerk, als staatskerk, geheel onder de macht stond van het politiek gezag? Onwaarheid! leugen! roept gij uit, en gij bemerkt niet hoe uw geheel betoog een schermen tegen windmolens is. O ja, Mijnheer N. N.! de inmenging van den magistraat, of juister gezegd, de tyrannieke, kwelzieke Usurpatie der politieken van die dagen, in kerkelijke aangelegenheden, is wel bekend, en, ook dit zult gij mij toestemmen, bij de onderteekenaren der circulaire nog beter dan bij U of bij mij.

Maar, daarover loopt de strijd niet.

Immers het blijkt uit de alinea's die volgen, zoowel als uit het geheele stuk, dat er geen sprake is van de verhouding der *Kerk* tot den *Staat*, maar van de *Gemeenten* tot het *Kerkgenootschap*. Lees de circulaire nogmaals uit dit oogpunt en gij zult Uwe dwaling inzien en erkennen.

Met het oog op de Kerkelijke Gemeenten is de strijd, welke ons thans bezig houdt, deze:

Vóór 1795 was het Kerkelijk goed, Gemeentelijk goed. Het *bezitrecht* was onbeperkt.

Die vrijheid hadden de Gemeenten reeds twee eeuwen lang genoten. *Die vrijheid* nu is in 1795 te loor gegaan. Toen werd het Kerkegoed door den Staat, als een weerloos goed, ter zijner beschikking genomen. Het *bezitrecht* werd geschonden, Kerken ontnomen, enz. enz.

De Gemeenten raakten weer vrij in 1808.

Elke Gemeente herkreeg toen haar *bezit* en *vrij beheer* terug. (De Staatskerk was toen afgeschaft.) Maar in 1816 werd de Herv. Kerk door het Staatsgezag *geunificeerd*. Eindelijk werd, door een reeks van Kon. Besluiten, van 1819—23, ook het Kerkelijk goed, als een gezamentlijk goed der Ned. Herv. Kerk, onder een *geunificeerd* beheer gebracht.

Het Gouvernement matigde zich dit aan en trok het beheer tot zich.

(Enkele Gemeenten echter, zoo als Amsterdam, Leiden, enz. welke den moed hadden zich tegen deze willekeurige daad te verzetten, bleven vrij).

Er had toen eene dubbele schending plaats.

a. Opheffing van het zelfstandig *bezit* der Gemeenten.

b. Oplegging van een, nu de Herv. Kerk geen Staatskerk meer was, *ongeoorloofde* voogdij.

Dit onrecht is door de Sijnode van 1852, als onderdanige dienares van het Gouvernement, bestendigd.

Het bekende Kon. Besluit van Febr. 1866, gecontrasigneerd door den Minister Pické, maakt aan al dit gepleegde onrecht een einde. De Gemeenten keeren, in zake harer Kerkelijke goederen, tot den toestand van 1808 terug. *Vrij bezitrecht* en *vrij beheer*.

Nu tracht het Algemeen College van Toezicht, in verband met de Synode, dit te voorkomen en wil wederom *Unificeering* van het beheer. Van daar het aandringen op *onvoorwaardelijke* onderderwerping. De Synode vooral wil dit, om de Gemeenten, door de gebondenheid der stoffelijke middelen, op geestelijk gebied aan den band te houden. Dit nu willen wij niet. Wij meenen, dat de vrijheid èn op stoffelijk èn op geestelijk gebied aan elke Gereformeerde Gemeente toekomt. Het is juist ons pogen om de gedwongene *eenvormigheid* te breken, zoowel op geestelijk als

stoffelijk gebied, en de *autonomie* der Gemeenten te herstellen. Van daar de strijd.

»Herwinning der verloren vrijheid is dus alleen mogelijk door herstel van de *autonomie der Gemeenten*, opdat, naar het beginsel »des Evangelie's, naar den eisch van ons Kerkrecht en overeen»komstig den levensdrang onzer gereformeerde Kerkgeschiedenis, »uit de veelheid onzer plaatselijke Gemeenten, *geen reglementair* »*genootschap geknutseld*, maar een geestelijk Gemeenteverband ge»boren worde." (Geen opgedrongen *eenvormigheid* dus, maar een *vrijwillige organische eenheid*).

En nu Mijnheer N. N.! twijfel ik niet, indien gij althans eenig begrip hebt van *den eisch der vrijheid voor een gereformeerde Gemeente*, of gij zult, in dit licht beschouwd, de door U veroordeelde circulaire beter begrijpen en waardeeren.

Wat mij betreft, ik stap van de verdere behandeling van dit onderwerp af.

Het heeft voor deze Gemeente geen practisch nut meer.

De zaak is hier thans in staat van wijzen.

Wij hebben gedaan wat wij moesten doen en wachten den uitslag gerust en kalm af. In volkomen vertrouwen op ons goed recht en met het oog op de onpartijdige rechtspraak in Nederland, kunnen we dit doen.

Spoedig zal de geschiedenis ons rechtvaardigen.

Ik eindig met de betuiging van dank aan allen, die de moeite wilden nemen, om hetgeen ik over dit onderwerp schreef, te lezen, alsmede aan hen, die door tegenspraak mij in de gelegenheid stelden om deze zaak nader toe te lichten, en dus Mijnheer N. N.! ook aan U.

SNEEK den 4 Oct. 1869. J. P. HEKMAN.

Aan den heer J. P. HEKMAN.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 9 Oct. 1869.)

Gij waart niet van plan te antwoorden en dat had ik ook wel verwacht, want te erkennen, dat men zelf grovelijk gedwaald en anderen daardoor misleid heeft is niet aangenaam en zelfs niet doenlijk, wanneer men niet voornemens is zich te veranderen. Zoo toch gaat het U; tegen mijne »onwaarheden" brengt gij niets in, dan eenige nietsbeteekenende woorden, dan wat onwaarheid en verwaandheid. Zoo zegt gij, dat ik geraakt was en in drift mij zelf zocdanig had vergeten, dat ik de gewone vormen van beleefdheid niet heb betracht. Vooreerst blijkt die drift uit niets en evenmin is er sprake van onbeleefdheid. Ik kan U dan ook de verzekering geven, dat ik zeker in geen twintig jaren driftig ben geweest en het mij onmogelijk zoude zijn om mij om kerkelijke twisten driftig te maken.

Ik zou, zegt gij, niet in ernst kunnen meenen, dat men de namen opzettelijk foutief geplaatst heeft. Ik meen dat niet alleen in vollen ernst, maar houd mij er volkomen van overtuigd, wel wetende, dat bij de clericalen op geheel de wereld het doel de middelen heiligt. De circulaire en het Utrechtsche strooibillet, door U in der tijd verspreid, zijn daar, om dat te bewijzen.

Hoe gijl. met de waarheid omspringt, blijkt op nieuw uit uw schrijven van 4 Oct., waarin gij mijne woorden aanhaalt, maar in plaats van »*regt noch wil*" alleen het eerste leest, hetgeen den zin niet weinig verandert. Zelfs in kleinigheden schijnt 't u en de uwen niet mogelijk te zijn, geheel de waarheid te zeggen.

Dat de onderteekenaars der Utr. circulaire niet antwoorden is zeer natuurlijk; zij kunnen het niet, want de waarheid loochenen *durven* zij niet en voor hun opzet uitkomen *willen* zij niet.

Gij zoudt aantoonen, dat ik mij schromelijk vergist heb èn in de opvatting der circulaire èn in mijne eigene historische opvatting.

Om zulks te doen, verwart gij eerst (*opzettelijk?*) den tijd van vóór en na 1848, doch ziende, dat die verwarring toch te duidelijk moet blijken, zegt gij, neen zoo erg is het toch nu niet, maar voegt er bij, onder hetzelfde juk zucht de Herv. kerk nog. Wij vragen U, welk juk; toon aan, waaronder de kerk zucht. Gij stapelt nieuwe onwaarheden op de oude en vergroot daardoor den berg, waarop gij U zelf gesteld hebt. Dit doet uwe zaak kwaad, want gij toont er door, dat zij niet verdedigbaar is, en achter onwaarheden moet verborgen worden, waarin gij zelf echter verward zijt geraakt. Bijvoorbeeld: Gij zegt, na eerst gesproken te hebben van den dwang door den Staat aan de Kerk (op intellectuëel gebied) opgelegd, dat om deze vrij en onbelemmerd zich te laten ontwikkelen, daartoe de queste der kerkelijke goederen een bij uitstek gunstigen kans aanbiedt. Die woorden kunnen niets anders beteekenen dan leer- en geloofsvrijheid door vrij beheer der goederen te verkrijgen; en terstond laat gij er op volgen, dat in de geheele circulaire alleen sprake is van goederen. †) Dat aan vrijheid noch van goederen-beheer noch van geloofsleer vóór 1795 te denken is geweest, heb ik U, dunkt mij, volledig en naar vereischte bewezen. Die bewijzen ontzenuwt gij niet en dat kunt gij evenmin als de onderteekenaars van de circulaire, die zeer wel wisten, dat de Ned. Herv. Kerk vóór 1795 in geen enkel opzicht vrijheid heeft genoten, en dat, toen zij spraken van het terugwinnen der vrijheid, welke dan ook, zij *klinkklare onwaarheid* spraken. Dit moest gij na mijne beide artikeltjes ook weten, zoo gij 't van te voren reeds niet wist.

Ik lees verder: »Voor 1795 was het kerkelijk goed, Gemeentelijk eigendom. Het *bezitrecht* was onbeperkt." Dit zijn uw eigen woorden; doch zij hebben geen zin; gij gebruikt woorden die gij niet begrijpt.

Gij haspelt *eigendom* en *bezitrecht* door elkander als of 't een

---

†) Lees bl. 1, regel 22: »Vrijheid der gemeenten, beiden op *geestelijk* en stoffelijk gebied. Reg. 23/24: »Vrijheid der gemeenten in *geestelijken* zin. Reg. 26: »*Geestelijke* beweging."

Verder reg. 33, 35, 38, 41 en 42.

was, niet wetende, dat zij hemelsbreed verschillen in wording, verkrijging, uitoefening, gevolgen, regeling, kortom dat zij in de meeste, ja bijna alle kwaliteiten niets met elkander te maken hebben.

»Als een gezamentlijk goed" enz. Nieuwe *onwaarheid.* De goederen der Ned. Herv. Kerk zijn nimmer als een *gezamenlijk* goed beschouwd, of als zoodanig beheerd geworden. Let wel, wanneer de goederen op een zelfde wijze worden beheerd, maakt dit geen *gezamenlijk* goed. Bijvoorbeeld: de goederen van *alle* minderjarigen worden eenvormig beheerd, doch elk goed blijft op zich zelf en zij vormen gezamenlijk *geen geheel.*

Of de geschiedenis U zal regtvaardigen, of den toeleg der Utrechtsche factie meer algemeen in het ware licht stellen, zijn twee vragen, die geheel verschillend zijn, doch mij niet aangaan, evenmin als 't mij eenig belang inboezemt, wat er met de kerkelijke goederen geschiedt.

Het is mij volkomen onverschillig wat er met de kerkelijke goederen geschiedt, zij gaan mij niet aan, maar wel gaat het mij aan wanneer men onwaarheden op onwaarheden stapelt om zijn doel te bereiken. Geloof mij vrij, een doel dat goed is, behoeft geen slinksche middelen, en met onwaarheid te verkondigen kan men wel eens voor een tijd lang overwinnen, maar de waarheid is magtiger, zij komt eerlang boven en herneemt hare regten. De leugen kan haar voor een wijl verdringen, maar niet vernietigen. Eene goede zaak wordt door onwaarheden niet bevorderd, evenmin als regt, op leugen gegrond, *regt* kan heeten.

Waarom weerlegt gij de »*onwaarheden*" niet, die voor uw gevoel gansch niet onverschillig kunnen zijn; zoolang toch aan de Utrechtsche circulaire die schande kleeft, zijt gij door uw bemoeijingen medepligtig en deelt in die, den mensch minder versierende, hoedanigheid.

7 October 4869.

Aan den Redacteur der Sneeker Courant.

(Overgedrukt uit de *Sneeker Courant* van den 13 Oct. 1869.)

WelEd. Heer!

Heden avond bij mijne tehuiskomst vond ik Uwe Courant van Zaterdag jl., waarin twee *ongeteekende* stukken aan mijn adres. (Het antwoord op het eerste stuk, als op eene andere zaak betrekking hebbende, wordt hier weggelaten.)

Over de questie der kerkelijke goederen heb ik mijnerzijds de debatten gesloten, omdat het voor onze gemeente geen nut meer heeft. Aan mijn tegenstander gun ik in dezen gaarne het laatste woord, onder beroep op den onpartijdigen lezer van hetgeen hierover door ons, over en weêr, geschreven is. Voor ééne zaak moet ik echter *amende honorable* doen. Zij is deze:

Ik schreef in mijn vorig artikel, dat de beschuldiging, als zou de opgaaf in de naamteekeningen der prov. leden, bijv. Mr. S. Tromp, in Utrecht *met opzet* geschied zijn, niet *in ernst* gemeend kon wezen. Ik deed dit in de veronderstelling, dat, hoe ongunstig de schrijver ook over de *bedoelingen* der onderteekenaars denken mocht, hij hun evenwel *scherpzinnigheid* en *doorzicht* genoeg zou toekennen, om zulke fouten niet *met opzet* te begaan. Immers, deze lompheid moest dadelijk aan 't licht komen, omdat de circulaire ook in Harlingen en omstreken werd verspreid.

Ook zie ik er hoegenaamd geen nut in, waarom men het zou doen.

Doch ik heb mij in deze veronderstelling vergist. De schrijver blijft bij zijn gevoelen, dat het *met opzet* gedaan is, en nu spreekt het van zelf, dat men deze *pertinente verklaring* van den schrij-

ver als zijn *waar* gevoelen moet aannemen en mijne veronderstelling verwerpen.

Meer, Mijnheer de Redacteur! heb ik voor 't oogenblik niet te zeggen.

UEd. Dienstw. Dienaar,

SNEEK, 11 Oct. 1869. J. P. HEKMAN.

P.S. In de *Heraut* van Vrijdag 8 October, kan de schrijver een uitvoerig antwoord vinden op zijne beweering, door een der onderteekenaars van de Circulaire. Het blijkt dus, dat hij in zijne beoordeeling te haastig geweest is.

PS. Ten einde het onderling verband der stukken niet te verstoren en het lezen gemakkelijker te maken, is met het plaatsen der stukken, welke nu volgen, de Chronologische orde niet gevolgd.

De aandachtige lezer zal dit zelve ontwaren en zich gemakkelijk elk stuk op zijne plaats denken.

AAN DE STEMGERECHTIGDE LIDMATEN DER HERVORMDE GEMEENTE TE SNEEK.

Geachte Medekiezers!

Nu uit de gehoudene stemming gebleken is, dat de Gemeente een eigen vrij beheer wenscht, voor hare Kerkelijke goederen en fondsen, op 1 October 1869, is het noodzakelijk, zoo als wij in

onze vorige Circulaire mededeelden, dat er eene Commissie gekozen worde, waaraan wordt opgedragen, om op 1 October aanstaande, het beheer van de *dan aftredende* Kerkvoogden over te nemen.

Tevens bekomt die Commissie in last, om dadelijk een reglement te ontwerpen en dit ter goedkeuring aan de Gemeente aan te bieden. opdat er met 1 Januari 1870 een vast bestuur, KERKVOOGDEN en NOTABELEN, gekozen kan worden, ingevolge het nieuwe reglement.

Een en ander staat mede duidelijk op het stembillet vermeld, opdat het mandaat der Commissie duidelijk aangewezen zij.

Daarom noodigen wij, stemgerechtigde leden, onze medeleden uit, ten einde genoemde Commissie, bestaande uit zeven personen, te verkiezen, en wordt gij mitsdien vriendelijk en dringend uitgenoodigd Uw stembillet inteleveren, op Woensdag den 29 September e. k. in het locaal der vrije School voor Christelijk Onderwijs, als voren, van des morgens $8^1/_2$ tot des nademiddags 2 uur.

De Vereeniging van Stemgerechtigde leden der Herv. Gem. te Sneek:

H. J. JAARSMA.
S. SEVENSMA.
G. J. KROL.
K. A. JONGBLOED.
Th. POTMA.
H. A. HOEKSTRA.
SIJBEREN POTMA.
ABE VISSER.
JAN REPKO.
A. MIEDEMA.
T. J. HOEKSTRA.
ANNE POTMA.
J. CAMPEN.
J. P. HEKMAN.
C. M. POUWELS.
W. R. DIJKSTRA.
D. HOOGHIEMSTRA.
J. POSTMUS.
T. P. DE JONG.
A. CNOSSEN.
ABE JONGBLOED.

STEMBILLET

voor de Stemming van daartoe bevoegden in de Ned. Herv. Gemeente te *Sneek*, ter verkiezing van eene Commissie van zeven personen, aan welke zal worden opgedragen om namens de Gemeente voornoemd, op den eersten October 1869, het beheer harer Kerkelijke goederen en fondsen van de *dan aftredende* Kerkvoogden over te nemen en een reglement op dat beheer aan de Gemeente ter goedkeuring aan te bieden, *voor* den 1sten Januari 1870.

Deze stemming heeft plaats in het locaal der vrije School voor Christelijk Nationaal Onderwijs, op Woensdag den 29 September 1869, van des morgens $8^1/_2$ tot des nademiddags 2 uur.

Dadelijk daarna opening der briefjes en opneming der stemming.

DE STEMMING IS KOSTELOOS.

Aan de stemgerechtigde lidmaten der Hervormde Gemeente te Sneek.

Geachte Medeleden!

Voor onze Gemeente is, met betrekking tot het beheer en toezicht over hare goederen en fondsen, weer een nieuw tijdvak aangebroken.

De Commissie, den 29 September j.l. door stemgerechtigde leden benoemd, en waaraan, onder meer, ook is opgedragen een Concept-reglement te ontwerpen, heeft, op loffelijke wijze, deze taak volbracht. Ongetwijfeld komt haar daarvoor de dank der Gemeente toe.

Immers het reglement heeft, zoo als bekend is, gedurende acht dagen, op drie onderscheidene plaatsen in deze Gemeente, ter inzage gelegen en geene aanmerkingen van eenig belang zijn er op gemaakt.

Naar onze overtuiging zijn er ook geene billijke bezwaren tegen in te brengen.

Nu genoemde Commissie de stemgerechtigde leden der Gemeente oproept, tegen Zaterdag den 27 November e k., bevelen wij U met volle vrijmoedigheid, de aanneming van het Reglement aan.

Dan toch is er eene wet aangenomen en goedgekeurd, door de recht- en belanghebbenden zelve, waarnaar de toekomstige verkiezing van Notabelen en Kerkvoogden geschied en het beheer en toezicht plaats heeft.

Daarmede komt er een einde aan de tegenwoordige onzekerheid en willekeur, en een geregelden, wettigen toestand wordt geboren.

De Gemeente *alleen* heeft het recht te beslissen, op welke wijze haar eigendom zal worden beheerd.

Al wat buiten haar om, of niet met hare toestemming, op klare zelfbewustheid gegrond, gedaan wordt, mist allen wettigen grond. Alle rechtsgeleerden, zonder onderscheid, stemmen hierin overeen.

Het Algemeen College van Toezicht erkent het zelve.

Onbegrijpelijk is het daarom, dat eenige leden der Gemeente, gebruik, of liever, *misbruik* makende van hunne positie, doordien zij in het *bezit* zijn van het beheer der Kerkelijke goederen, der Gemeente eene organisatie willen opdringen, *waarvan zij zelve overtuigd zijn*, dat, wanneer de Gemeente gevraagd werd, of zij die organisatie wenschte, *de overgroote meerderheid er zich tegen verklaren zou.*

Aan zulk een toestand moet een einde komen.

Al zijn de leden der Gemeente, waarvan thans sprake is, invloedrijk en in elk opzicht achtenswaardig door maatschappelijken stand en karakter, *het doet er niets toe.* Wij behooren te handelen met vrijmoedigheid, *zonder aanzien des persoons.* Waarheid moet waarheid blijven en het recht en de vrijheid der Gemeente mag niet worden verkort.

Zooveel in ons is zullen wij waken dat dit niet geschied.

Wij zijn volkomen overtuigd, dat het recht en de billijkheid aan onze zijde is en deze overtuiging geeft ons vrijmoedigheid en kracht tot handelen, zonder iemand naar de oogen te zien.

Wij weten insgelijks, dat de zegepraal aan onze zijde wezen zal, omdat in het vrije Nederland geene rechten kunnen worden verkracht, zoolang de toegang tot onafhankelijke rechtbanken openstaat.

Medeleden der Gemeente! Laat ons dan nu met eenparige stemmen, het ons voorgestelde Concept-reglement aannemen en tot wet voor de Hervormde Gemeente te Sneek verheffen.

Zoodra het aangenomen is, wordt er, ingevolge de wet van 1853, Staatsblad No. 102, een exemplaar aan Z. M. den Koning gezonden, en het heeft rechtsgeldigheid.

Alles wat dan niet overeenkomstig dit reglement plaats heeft, is van nul en geener waarde. Zoo ook de stemming op 1 Dec. e. k. door de zich noemende Kerkvoogden, ter verkiezing van acht Notabelen, uitgeschreven.

Wij behooren daaraan geen deel te nemen. Die stemming be-

teekent *niets*, omdat zij geschied ingevolge het zoogenaamd besluit van het zich noemend Algemeen College van Toezicht, waaraan alle rechtsgeldigheid ontbreekt.

Medeleden der Gemeente! Laat ons onze vrijheid en zelfstandigheid handhaven! Door de ons, van wege meergenoemde Commissie, gedane vraag met »JA!" te beantwoorden, verklaren wij, dat we voor deze Gemeente *een eigen vrij beheer wenschen*, gevoerd op de wijze, zooals in het ons ter aanneming voorgelegde Concept-reglement is omschreven.

Is dit Reglement eenmaal aangenomen en tot wet verheven, dan is er een goed fundament gelegd, waarop verder kan worden gebouwd. Al het overige regelt zich dan van zelf. Dan behoeven we ons volstrekt niet te haasten. Ook al blijven de zich noemende Kerkvoogden weigerachtig om aan de stem der Gemeente gehoor te geven, het zal hun niet baten. De grond, waarop het fundament hunner bevoegdheid rust, is zoo los, dat, bij den minsten wederstand het geheele gebouw ineenstort.

Medeleden der Gemeente! Nogmaals roepen wij U toe: Laten wij met eenparige stemmen het ons voorgestelde Concept-reglement aannemen en tot wet voor de Hervormde Gemeente te Sneek verheffen! Daardoor is onze vrijheid en zelfstandigheid verzekerd; aan invloed van buiten de Gemeente een einde gemaakt; de tegenwoordige onzekerheid en willekeur opgeheven; finantiëel voordeel verkregen en, wat nog belangrijker is dan al het opgenoemde; de vrede en eendracht der Gemeente zal er bij winnen.

Komt dan allen trouw ter Stembus, op Zaterdag den 17 November e. k., van 's morgens $8^1/_2$ tot 's middags 2 uur, in het locaal der vrije School voor Christelijk Nationaal Onderwijs en schrijf op Uwe billetten het woordje „JA!"

Het Bestuur der Kerkelijke Kiesvereeniging
»REFORMATIE."

K. A. JONGBLOED.
H. A. HOEKSTRA.
T. HOEKSTRA.
J. P. HEKMAN.

LEDEN DER HERVORMDE GEMEENTE ALHIER!

In den laatsten tijd zijt Ge én door brochures én door courantenartikelen overstroomd.

Waartoe? — Waarom? — In Uw eigen belang, wordt U gezegd.

En bij velen Uwer zal de vraag zich voorgedaan hebben, hoe Kerkvoogden Uwer Gemeente daarop het stilzwijgen hebben kunnen bewaren?

En op die laatste vraag is ons antwoord dit: Wij — Kerkvoogden — hebben, naar aanleiding van het »besluit" etc. onzen weg bewandeld — wij hebben, door U »Gemeente" in der tijd mannen laten kiezen, »aan wien Ge het ook kondt overlaten of hooger toezigt op het beheer Uwer goederen U nuttig is of niet" — daarop hebben wij U opmerkzaam gemaakt bij onze mededeeling op 21 Jan. dezes jaars. — Ge hebt gekozen 12 Notabelen, en die hebben ons benoemd tot Kerkvoogden, en op de eerste Vergadering van die benoemde 12 Notabelen en 7 Kerkvoogden is met overgroote meerderheid van stemmen besloten; dat men zich zou laten welgevallen een »toezigt" uit te oefenen door een Provinciaal Collegie en door een algemeen Collegie. Met regt hadt Ge ons — hadden we anders gehandeld, en hadden we geen toezigt geduld — kunnen verwijten: Waarom we wilden medewerken om een band, die nog de Herv. Kerk aaneen hecht, te verbreken. — Ge hadt ons kunnen verwijten: »Zijn uwe zaken zóó, dat zij geen licht kunnen verdragen?" — Ons aller overtuiging is: »dat waar wij als Kerkvoogden geroepen worden tot »Rekening en Verantwoording van al onze daden als zoodanig," we geen vrees hebben, daarvan rekenschap af te leggen, niet alleen in beperkten kring, maar overal waar men er ons toe kan of wil uitnoodigen, langs den gewettigden weg. —

En nu het schrikbeeld: »hooger toezigt — prijsgeven van regt ten, alleen aan U, Gemeente, toekomende." Weet Ge, hoever het met dat hooger toezigt reeds is. Er zal ons binnen kort — we hadden het reeds verwacht — een Reglement worden gezonden ter beoordeeling; is daarin iets, wat niet overeenkomt met, of schadelijk zou kunnen werken op Uwe belangen, dan

wordt het eenvoudig door ons verworpen, en geen Collegie in Leeuwarden, 's Gravenhage, noch ergens elders heeft de magt, U zulk een Reglement op te dringen, noch U te verpligten, daaraan te moeten gehoorzamen. We hebben U opgeroepen in Januarij j. l. uwe Notabelen te benoemen; zij zijn benoemd. Door hen zijn wij, Kerkvoogden, benoemd; de toenmalige, evenmin als uwe tegenwoordige Kerkvoogden hebben deelgenomen in schrijverij buiten de zaak om en op drogredenen steunende — op zijn zachtst gezegd — maar even als toen door onze voorgangers, noodigen wij U uit, te doen wat Ge in 't belang onzer kerk, wat Ge in Uw eigen belang, wat Ge in ons aller belang te doen vindt, en U niet te laten verblinden, zelfs al wordt bij sommige aanbevelingen tot stemming met den naam van Z. M. den Koning geschermd, en zoodoende het een met het ander verwarrende, U wordt voorgespiegeld alsof Z. M., die vrijwillig afstand deed van Z. M., betrekking tot de Hervormde Kerk, nog altijd eene uitzondering daarop zou willen maken ten gelieve en gerieve van sommigen zijner beminde onderdanen, tevens leden der Sneeker Hervormde Gemeente.

Maar de zaak is te ernstig om logentaal en laster overal op den voet te volgen of te vernietigen, — Gemeente van Sneek, eenmaal riepen we U op! Ge hebt toen uw pligt gedaan; nogmaals, ziet toe wat Ge doet. Kunt ge het verantwoorden, niet te stemmen, welnu, het zij zoo; maar wilt Ge orde, wilt Ge goed, wilt Ge geregeld wettig beheer, stemt dan acht mannen, die Uwe belangen moeten behartigen, die Ge kunt vertrouwen en aan wien Ge, nevens het bestaande collegie Notabelen en Kerkvoogden, verder Uwe stoffelijke belangen als leden der Hervormde Gemeente te Sneek kunt opdragen.

SNEEK, 30 Nov. 1869.

Kerkvoogden der Hervormde Gemeente te Sneek,

(Get.) J. TER HORST Ghz.
D. J. BAKKER.
L. SCHULJT KORVER.
K. K. KOOIJ.
M. REIDSMA.
A. W. STAM.
N. J. WOUDA.

Aan de stemgerechtigde leden der Ned. Herv. Gemeente te Sneek.

Geachte Medeleden!

Thans worden wij opgeroepen om den laatsten stap te doen, ter bereiking van het gewenschte doel: *Vrij en eigen beheer en toezicht over de kerkelijke goederen en fondsen onzer Gemeente.*

De Commissie, den 29 September j.l. door stemgerechtigde leden benoemd, roept, ingevolge het door de Gemeente aangenomen reglement, ons op ter verkiezing van tien Notabelen.

Even als vroeger neemt de Kerkelijke Kiesvereeniging »*Reformatie*" de vrijheid, tot bevordering der eenstemmigheid bij de verkiezing, U hare Candidaten aantebevelen.

Hoewel het laatste blaadje, door de zich noemende Kerkvoogden verspreid, er wel aanleiding toe geeft om uitvoerig te zijn, zullen wij echter thans er weinig woorden over verspillen.

Wij achten eenerzijds de questie genoegzaam toegelicht en bovendien bestaat het plan om eerstdaags al hetgeen over deze zaak in onze Gemeente is voorgevallen en geschreven, door den druk algemeen verkrijgbaar te stellen.

Uit de Authentieke stukken kan ieder belangstellend lezer dan vernemen en oordeelen aan wiens zijde het recht en de billijkheid is.

Nu slechts dit eene:

Zij, die zich thans gerechtigd achten het beheer over de Kerkelijke goederen en fondsen dezer Gemeente te voeren, ontleenen hunne bevoegdheid daartoe, zoo als zij zelve mededeelen, aan het bekende besluit van het Algemeen College van Toezicht, dato 12 October 1868.

Maar dit besluit heeft geen rechtsgeldigheid, want genoemd College heeft den 1 October 1869 opgehouden te bestaan en had geen macht om regelen voor de toekomst te maken.

Alleen de Gemeente heeft het recht om hare eigene zaken te

regelen en zonder voorafgaande stemming over de vraag wat zij wil en wenscht, kan haar geene organisatie worden opgedrongen.

Zonderling is de toestand van hen, die hunne bevoegdheid ontleenen aan het bovengenoemd besluit. Overtuigd te zijn van het gemis van elken rechtsgrond en dan toch nog met alle macht zich vast te blijven klemmen aan zulk een wankelengrond, is op zich zelf onverklaarbaar.

Wij gelooven dan ook zeker, dat, wanneer men nu nog van voren af aan moest beginnen, men wel zou aanvangen met vooraf de Gemeente te laten stemmen over de principiëele vraag, of zij eigen beheer en toezicht wenschte, of zich wilde onderwerpen aan het algemeen College van Toezicht en aan de regeling door hem gemaakt.

En dan gelooven wij insgelijks dat de uitslag niet twijfelachtig wezen zou.

De Gemeente zou een eigen vrij beheer en toezicht wenschen, en met reden.

Was er voor aansluiting aan het Algemeen College nimmer iets met redelijken grond aantevoeren, thans wordt onderwerping daaraan dubbel afkeurenswaard.

Immers het is bekend, dat onze vertegenwoordiging, en met recht, niet alleen de gewone subsidie ad *f* 6,800, maar ook de namen Algemeen- en Provinciale Collegeën van Toezicht, van de begrooting heeft geschrapt, zoodat ook de weg voor de Provinciale Collegeën gesloten is, om subsidie uit de Provinciale fondsen te bekomen.

De Gemeenten, die zich aansluiten aan genoemde Collegeën, moeten dus alle kosten betalen.

Nu zijn er in de Provincie Friesland slechts een veertigtal Gemeenten, die zich bij het Algemeen College hebben aangesloten.

Alle overigen hebben een vrij en eigen beheer ingevoerd.

Die veertig Gemeenten zullen dus alleen het Provinciaal College moeten betalen en dan nog daarenboven haar aandeel in de kosten van het Algemeen College, benevens het aandeel in de kosten welke reeds gemaakt zijn.

Wij begrijpen waarlijk niet waarvoor dit noodig is en meenen dat wij met die Collegeën niets te maken hebben.

In onze Gemeente zijn mannen genoeg te vinden, bereid en bekwaam om het beheer te voeren en evenzeer mannen, die

toezicht kunnen houden, namens de Gemeente, dat het beheer goed plaats heeft.

Wij verklaren dan ook ronduit, dat wij niet zullen toelaten, dat deze Gemeente aan het Algemeen College van Toezicht wordt overgeleverd.

Dan moet het, hoe gaarne wij dit ook vermijden, tot een proces komen.

En toch is er nog een weg om alles in der minne en tot genoegen der Gemeente te schikken.

Reeds van den aanvang af hebben wij verklaard, dat het voor ons geene questie van personen is, maar dat het de zaak zelve is, waar tegen wij opkomen.

Indien de heeren, die thans Kerkvoogden en Notabelen meenen te zijn, zich van elke betrekking tot het zoogenaamd Algemeen College van Toezicht willen losmaken en het beheer willen voeren overeenkomstig het door de Gemeente goedgekeurde Reglement, zal er veel moeite voorkomen kunnen worden.

Wij durven gerust de verzekering geven, dat het aan billijkheid onzerzijds nooit ontbroken heeft, maar dat van den anderen kant altijd geweigerd is om naar billijke voorstellen te luisteren.

De eerstdaags te verwachten uitgaaf der gevoerde Correspondentie, met de andere stukken, zal dit duidelijk in 't licht stellen.

Wij bevelen U dan ook dringend aan, om op Maandag den 27 December 1869, met ons te stemmen, van des morgens 8½ tot des nademiddags 2 uur, in het locaal der vrije school voor Christelijk Nationaal Onderwijs, de door onze vereeniging aanbevolen Candidaten; zijnde de Heeren:

W. R. DIJKSTRA.	C. M. POUWELS.
T. P. de JONG.	L. de ROOS.
A. MIEDEMA.	S. SEVENSMA.
JACOB POSTMUS.	T. v. d. WEERDT.
THOMAS POTMA.	HOTZE ZEILMAKER.

Het bestuur der Kiesvereeniging Reformatie:

H. A. HOEKSTRA.
T. HOEKSTRA.
K. A. JONGBLOED.
J, P. HEKMAN.

(NOTULEN.)

17 SEPTEMBER 1869 's AVONDS 7 UUR

kwamen zamen ter gewone vergaderplaats van het Collegie Diakenen te *Sneek*, op uitnoodiging van den heer J. P. HEKMAN te *Sneek*, de heeren: J. P. HEKMAN, H. J. JAARSMA, K. A. JONGBLOED, J. C. EGER en HEIN HOEKSTRA; allen Ouderlingen; benevens: J. CAMPEN, J. POSTMUS, W. DIJKSTRA, S. POTMA, P. P. VAN DER HEIJ en A. MIEDEMA, allen Diakenen.

Tevens waren uitgenoodigd doch hebben zich verschoond, de heeren: 1. A. STAM VAN LANKHORST, 2. G. EVERTSZ, 3. JOHS. SCHIJFSMA, 4. A. HAGA, Az., 5. K. K. KOOIJ, 6. J. D. BOUMA, Sr., 7. G. N. BOUMA, 8. M. H. REITSMA, 9. W. BOERSMA en 10. J. F. VAN DRUTEN. (5 en 6, nieuw benoemde Kerkvoogden, 1, 6, 7 en 9, nieuw benoemde doch bedankt hebbende Notabelen, overigens particulieren,) benevens, door tusschenkomst van den Uitgever der Sneeker Courant, de schrijver van onderscheidene artikelen over deze zaak in dat blad, onder de initialen M. B.

De Heer J. P. HEKMAN opent de vergadering met gebed, doet daarna voorlezing van eene circulaire, uitgevaardigd door eene op 7 Julij 1869 te Utrecht benoemde uitvoerende Commissie, tot handhaving der regten van de Hervormde Gemeenten, ten opzigte van het beheer harer goederen en fondsen, d.d. 8 Sept. 1869; geteekend door de Heeren:

Mr. B. J. L. Baron DE GEER VAN JUTPHAES, *Voorzitter.*
R. VAN MEERLANT, PROV. LID en *Secretaris.*
Jhr. Mr. J. L. C. VAN DEN BERCH VAN HEEMSTEDE, *Thesaurier.*
Jhr. Mr. M. M. ASCH VAN WIJCK.
Mr. G. GROEN VAN PRINSTERER.
Jhr. Mr. J. J. TEDING VAN BERKHOUT.
Dr. A. KUIJPER.
O. Baron VAN WASSENAAR VAN CATWIJCK.

Waarover eenige discusie ontstaat, voornamelijk over de meening van den heer J. POSTMUS, alsof men nog een nader advies had te wachten dan dat hetwelk de heer HEKMAN zich nu voorstelt de vergadering thans medetedeelen, als heden morgen door ZEd. van die Commissie ontvangen. Daarop doet de heer HEKMAN, als door de vergadering tot haren Pres. gekozen, voorlezing van het advies, N°. V van de verzameling, als voor deze Gemeente van toepassing.

De heer P. P. VAN DER HEIJ verwijdert zich.

De Pres. stelt voor dat deze vergadering zich constitueere tot eene vereeniging van stembevoegde leden der Gemeente, om uitsluitend in die qualiteit de stembevoegde leden dezer Gemeente, vóór 25 Sept. 1869, op te roepen, om van deze te verzoeken een antwoord op de vraag: »Zal de Gemeente den 1sten October 1869 behouden haar met dien dag te verkrijgen eigen beheer?"

Waarop alleen de heer EGER ontkennend antwoordt, de overigen toestemmend.

Daarop vraagt de Pres. of de anderen in dit excuus van den heer EGER, een rede vinden zich ook te onttrekken?

Waarop allen ontkennend antwoorden.

Vervolgens vraagt de Pres. of men ook zal trachten deze vereeniging uit te breiden door het aanwinnen van nog eenige andere invloedrijke Stembevoegde leden der Gemeente?

Waarop door al de leden der zich nu geconstitueerd hebbende Vereeniging toestemmend wordt gantwoord.

De Pres. stelt voor om van dit besluit, het tot 1 Oct. 1869 fungerend Collegie Kerkvoogden, kennis te geven, met uitnoodiging om die stemming te willen doen plaats hebben; en vóór Maandag 20 dezer 's namiddags 7 uur, aan de ondergeteekenden van hun besluit daaromtrent kennis te geven; zullende bij gebreke van ontvangst van eenig antwoord op dat tijdstip, worden geacht dat dit Collegie daartoe niet gezind is.

Wordt verder besloten dat deze Vereeniging, bij ontvangst van weigerend of geen antwoord, zelf de Stembevoegde leden zal oproepen om over vorenstaande vraag te beslissen, in welk laatste geval, door toezending van eenig aanbevelend schrijven aan ieder der Stembevoegde leden, belangstelling zal worden getracht te wekken, wat Pres. echter *in elk geval* nuttig en noodig acht.

Voor het geval dat deze Vereeniging zich met deze oproeping en steminneming zal moeten belasten, wordt bepaald dat het Stembillet ingerigt zal zijn, aldus:

Stemming der daartoe bevoegden in de Nederduitsch Hervormde Gemeente te *Sneek* op den September 1869.

Zal de Gemeente den 1sten October 1869 behouden het dien dag te verkrijgen eigen vrij beheer?

NOTA. Bovenstaande vraag schriftelijk op dit billet te beantwoorden met *ja* of *neen*.

Tot uitvoering van de in deze vergadering genomen besluiten en tot regeling van al wat daartoe betrekking heeft, worden door de Vereeniging gecommitteerd de heeren: J. P. Hekman, J. Campen, J. Postmus en A. Miedema, die allen deze opdragt aannemen.

Vorenstaand relaas, den tegenwoordigen voorgelezen, verklaren allen eenpariglijk dat dit juist mededeelt en inhoudt wat in deze vergadering is overeengekomen en besloten, hetgeen zij door hunne onderteekening bevestigen.

(Get.) J. P. HEKMAN.
H. J. JAARSMA.
K. A. JONGBLOED.
H. A. HOEKSTRA.
J. CAMPEN.
W. R. DIJKSTRA.
J. POSTMUS.
S. POTMA.
A. MIEDEMA.

Ter uitvoering van het daaromtrent beslotene, wordt de volgende brief gerigt aan de WelEdelG. heeren: J. TER HORST GHz. N. J. WOUDA, D. J. BAKKER, J. TEN CATE VAN GONGGRIJP en R. VAN DRIESSEN; Kerkvoogden der Hervormde Gemeente te *Sneek*.

SNEEK, 18 September 1869.

WelEdelG. heeren!

In eene gisteren avond gehoudene vergadering van Stembevoegde leden der Hervormde Gemeente te *Sneek*, hebben de meesten van de daar aanwezigen zich gevormd tot eene Vereeniging, die zich ten doel stelt te beproeven om de rechten der Gemeente, speciaal die betrekkelijk hare goederen en fondsen, op eene behoorlijke en wettige wijze, geregeld te krijgen.

Zoo als UWEdG. bekend is ondervindt de stelling dat, in den tegenwoordigen stand van zaken, de Gemeenten allereerst behooren gevraagd te worden over hunne meening omtrent het beheer harer goederen na 1 October 1869, hoe langer hoe minder bestrijding en wint de overtuiging, dat zelfs een keuze van nieuwe Notabelen of wat ook door deze Gemeente reeds in dat opzigt mag zijn gedaan, geen recht geeft haar overteleveren aan een magt, die zij zich niet uitdrukkelijk gekozen heeft, hoe langer hoe meer veld.

Ook de gezegde vergadering en daaruit geboren vereeniging, was eenparig van meening dat onverwijld de Gemeente diende te worden voorgelegd de vraag:

»Zal de Gemeente den 1sten October 1869 behouden haar met dien dag te verkrijgen eigen beheer?"

De ondergeteekende daartoe door gezegde Vereeniging gemagtigd, heeft nu de eer of veroorlooft zich de vrijheid van UWEdG.

beleefdelijk te verzoeken, om nog vóór 25 dezer maand de bovengestelde vraag den stembevoegde leden der Gemeente voor te stellen, en dezen mede vóór dien tijd gelegenheid te verleenen, tot het geven van hun antwoord op die vraag.

Van Uwe welwillendheid wordt eenig antwoord beleefdelijk verzocht, opdat ons Uwe meening in dezen onverwijld blijke. Mogt op aanstaanden Maandag avond den 20 dezer 's avonds 7 uur, dit antwoord bij den ondergeteekende niet zijn ontvangen, dan zal men het er voor moeten houden, dat UWEdG. tot inwilliging van het in dezen vervat verzoek, ongenegen zijn.

Met schuldige achting,

UWEdG. Dv. Dienaar:
A. MIEDEMA.

(NOTULEN.)

De ter eerste vergadering der Vereeniging benoemde uitvoerende Commissie, kwam bijeen ten huize van den heer J. Campen op Maandag 20 September 1869 's avonds 8 uur.

Allen waren tegenwoordig.

De Pres. opent de vergadering met het vragen van des Heeren zegen over de Vereeniging en over de werkzaamheden van dezen avond.

Geeft te kennen dat nu van het collegie Kerkvoogden geen antwoord is ingekomen en men het er dus voor houden moet, dat het ongenegen is te voldoen aan het tot hen gerigt verzoek tot oproeping van de Gemeenteleden, ter stemming over het toekomstig beheer van de goederen en fondsen der Gemeente, dit voor de Vereeniging te doen overblijft, waartoe men eenstemmig besluit; terwijl wordt bepaald:

a. Dat daarvoor per brief van heeren Kerkvoogden zal wor-

den gevraagd het gebruik der kosterij of consistoriekamer c. a. op 25 Sept. 1869 van af 's morgens 8 uur, en bij zwijgen of weigeren van dit collegie, om daarvoor te vragen van de Vereeniging voor Christelijk Schoolonderwijs, het locaal Eben-Haëzer.

b. Dat die stemming zal worden uitgeschreven tegen Saturdag 25 September 1869 van 's morgens $8^1/_2$ uur tot 's namiddags 2 uur.

c. Dat zullen worden verzocht om te zitten in het stembureau de heeren H. J. JAARSMA Pres. J. P. HEKMAN Plaatsvervanger, A. MIEDEMA, J. CAMPEN, G. J. KROL en TH. POTMA stemopnemers; J. POSTMUS, W. R. DIJKSTRA, SIJBEREN POTMA en TETMAN HOEKSTRA, Plaatsvervangers.

d. Dat J. POSTMUS zich zal belasten met het regelen en gereed maken van stemlijst en processen-verbaal met duplicaten.

A. MIEDEMA om per brief van heeren Kerkvoogden 't gebruik der kosterij te vragen.

J. CAMPEN om van den Kerkeraad de stembus met sloten ten gebruike te vragen;

terwijl verder nog wordt besloten, dat de Gemeente in tijds zal worden ingelicht door toezending aan ieder stembevoegd lid van een circulaire, waarvan een gedrukt exemplaar in het archief dezer Vereeniging is opgenomen, tab. N°. 3.

en voorts, dat de Vereeniging met de andere onderteekenaren dier circulaire ter vergadering zullen worden uitgenoodigd, tegen Vrijdag 24 dezer 's avonds 8 uur, in het locaal Eben-Haëzer.

Ter voldoening aan punt *a.* der notulen van bovenstaande Commissie-vergadering, is verzonden navolgend schrijven aan de WelEdelGeb. heeren J. TER HORST GHz., N. J. WOUDA, D. J. BAKKER, J. TEN CATE VAN GONGGRIJP en R. VAN DRIESSEN; Kerkvoogden der Hervormde Gemeente te *Sneek*.

SNEEK, 21 September 1869.

WelEdGeb. Heeren!

Namens de Vereeniging, bedoeld in mijn vorig aan uw Collegie gerigt schrijven, ben ik zoo vrij van UWEdG. beleefdelijk te verzoeken, haar wel te willen toestaan om op e. k. Saturdag

25 dezer van af 's morgens 1 uur, desgevorderd tegen billijke vergoeding, gebruik te maken van de Kosterij of Consistoriekamer en daarhenen toegang verleenende gedeelte van het Kerkgebouw der Hervormde Gemeente te dezer stede, tot het houden eener stemming van Stembevoegde lidmaten dezer Gemeente omtrent het toekomstig beheer harer goederen en fondsen, tot welke stemming gezegde Vereeniging, na Uwe weigering, besloten is de Gemeente-leden op te roepen.

Niet ontvangen van eenig antwoord op deze, aan des ondergeteekenden adres, vóór morgen 22 dezer 's morgens 9 uur, zal wederom als eene weigering van Uwe zijde worden beschouwd.

Met schuldige achting noem ik mij,

UwEdG. Dv. Dienaar:
A. MIEDEMA.

(NOTULEN.)

Vergadering van 24 September 1869 's avonds 8 uur in het locaal der vrije Christelijke School, Eben-Haëzer te Sneek.

Tegenwoordig: H. J. Jaarsma, J. P. Hekman, K. A. Jongbloed, H. Hoekstra, Abe Visser, S. Sevensma, Tetman Hoekstra, A. Miedema, Anne Cnossen, C. M. Pouwels, Jan Repko, Dirk Hooghiemstra, Thomas Potma, Anne Potma, G. J. Krol en J. Postmus.

Hekman opent de vergadering met gebed.

Miedema leest de notulen voor.

Hekman brengt ter tafel het ontwerp-procesverbaal van stemopneming, dat na eenige wijziging wordt vastgesteld en in originale in het archief berust.

Vervolgens wordt de stemlijst vastgesteld en door de aanwezige kerkeraadsleden gewaarmerkt.

Wordt besloten, na afloop der op morgen te houden stemming,

den uitslag te insinueren aan het Collegie van Kerkvoogden en Notabelen.

Niets meer aan de orde zijnde wordt deze vergadering gesloten met dankzegging bij monde van het lid TETMAN HOEKSTRA.

(NOTULEN.)

Op Zaturdag 25 September 1869 vas 's morgens $8^1/_2$ uur tot 's namiddags 2 uur heeft in het locaal der vrije School voor Christelijk Onderwijs, Eben-Haëzer, te *Sneek*, de stemming van stembevoegde leden der Nederduitsch Hervormde Gemeente te *Sneek*, plaats gehad over de vragen:

1. Zal de Gemeente den 1sten October 1869 behouden haar met dien dag te verkrijgen eigen vrij beheer?

2. Zal de Gemeente den 1sten October 1869 zich onderwerpen aan het Algemeen College van Toezicht, volgens zijn besluit van den 12 October 1868?

De uitslag dezer stemming, in bijzonderheden beschreven in een daarvan opgemaakt proces-verbaal, was deze dat *al* de 344 geldig uitgebragte stemmen inhielden, een toestemmend antwoord op de eerste vraag.

Deze uitslag is bij Deurwaarders exploit, berustende in het archief, ter kennis gebragt van het oude Collegie Kerkvoogden en Notabelen.

(NOTULEN.)

Daarna heeft op Woensdag 29 September 1869 van af 's mor-

gens 8½ uur tot 's namiddags 2 uur plaats gehad de verkiezing van »eene commissie van zeven personen, aan welke zal wor»den opgedragen om namens de Gemeente voornoemd op den 1 »October 1869, het beheer harer kerkelijke goederen en fondsen »van de *dan aftredende* Kerkvoogden over te nemen en een re»glement op dat beheer aan de Gemeente ter goedkeuring aan »te bieden, voor den 1sten Januarij 1870."

Welke verkiezing weder plaats vond in het locaal der vrije School voor Christelijk Onderwijs Eben-Haëzér te *Sneek* en die, almede beschreven in een ten archieve berustend daarvan opgemaakt proces-verbaal, tot uitslag had dat van de 322 geldige stemmen waren uitgebragt, op AREND MIEDEMA 318, JACOB CAMPEN 314, TAMME DE JONG 312, THOMAS POTMA 311, ELPRIG BOUWMEESTER 311, EELKE BOUMA 308, JACOB POSTMUS 301 stemmen; terwijl nog 72 stemmen waren verspreid op een groot getal onderscheidene namen.

Deze zeven evengenoemde personen alzoo gekozen zijnde, hebben, des gevraagd, deze benoeming zich laten welgevallen en van deze benoeming en aanname het College van Kerkvoogden, bij Deurwaarders exploit gedagteekend 30 September 1869, kennis gegeven, met sommatie tot overgave van beheer enz. op 1 October 1869 's avonds 7 uur in de kerkekamer.

Welk exploit almede in het archief dezer vereeniging is gedeponeerd.

(NOTULEN.)

DE EERSTE VERGADERING DER COMMISSIE

voor de Kerkelijke goederen en fondsen, verkozen den 29 Sept. 1869. had plaats ten huize van den heer J. CAMPEN, den 1 Oct.

1869 des avonds half zeven. Alle leden present. Men vond onderling goed dat de heer A. MIEDEMA zou fungeeren als Pres. de heer E. BOUWMEESTER als Penningmeester en POSTMUS, nadat de heer POTMA zich verschoond had, als Secr.

Tegen 7 uur begaf de Comm. zich naar de Consistoriekamer der Gemeente en vond de deur ongesloten en het licht ontstoken, terwijl een paar vrouwen, daar aanwezig, zich verwijderden.

Niemand der Kerkvoogden of iemand van hunnentwege daar echter verschijnende, constateert de Pres. dit feit ten half acht uur en verwijderde de Commissie zich, niemand meer ter plaatse gezien hebbende dan den Koster, welke echter ook geen boodschap scheen te hebben. Bij het verlaten van den Consistorikamer werd hiervan aan den Koster, bij monde van den Pres., kennis gegeven.

Weder ten huize van den heer CAMPEN verschenen, ging men over tot de benoeming van eene Commissie van Redactie voor een Concept-Reglement op het beheer, het getal en de benoeming van Kerkvoogden en Notabelen voor de Herv. Gem. van Sneek. Dit werd opgedragen aan de HH. MIEDEMA, CAMPEN en POSTMUS.

Na rondvraag van den Pres. niets meer te behandelen zijnde, werd de vergadering met gebed en dankzegging gesloten.

(NOTULEN.)

DE TWEEDE VERGADERING

werd gehouden den 25 October 1869 ten huize van J. POSTMUS. Behalve de heer BOUWMEESTER, die wegens ongesteldheid verhinderd was, waren alle leden present, benevens de HH. H. J. JAARSMA en J. P. HEKMAN, die uitgenoodigd waren de vergadering bij te wonen. Met gebed begonnen en met dankzegging gesloten, had in deze niets anders plaats, dan de gezamentlijke beraadslaging over het reglement; nadat op hetzelve eenige kleine veranderingen waren voorgesteld en aangenomen, werd bepaald dat de Voorzitter het nog eens zou nagaan en overschrijven.

(NOTULEN.)

DE DERDE VERGADERING

had plaats den 8 Nov. Behalve DE JONG waren alle leden tegenwoordig. Het Concept-Reglement wordt besproken en vastgesteld; verder nog dat men het zal ter lezing leggen in de Logementen van BOKMA, DE GROOT en DE ROOS, van af den 13 Nov. 's morgens 9 tot den 29 des avonds ten 6 uur. en tevens de lijst der stemgerechtigde lidmaten bij BOKMA te zelfder tijd. Reclames tegen die lijst in te leveren, uiterlijk op den 22 Nov. 's avonds 6 uur, ten huize van het lid POSTMUS, terwijl op alle leesplaatsen schrijfboeken voorhanden zijn om er geteekende aanmerkingen in te plaatsen.

Niets meer te behandelen zijnde werd deze vergadering, die met gebed was begonnen, met dankzegging gesloten, nadat eerst nog besloten was een advertentie in de Sneeker Courant van Zaterdag den 13 Nov. te plaatsen, waarbij de Gemeente werd kennis gegeven dat het Reglement ter visie ligt, benevens de bijzonderheden boven omschreven.

(Gezegeld.)

Op heden Zaterdag den vijfentwintigten September 1800 negen en zestig aanvangende 's morgens half negen uur is door de Commissie van stemopneming, bestaande uit de Heeren: HEIJE JAARSMA voorzitter, AREND MIEDEMA, JACOB CAMPEN, GERRIT KROL en THOMAS POTMA, allen als stemopnemers, daartoe gekozen door en uit de zich hier te Sneek gevormd

hebbende Vereeniging van stemgeregtigde Lidmaten der te dezer, Stede bestaande Hervormde Gemeente, de Heeren: H. J. JAARSMA, S. SEVENSMA, G. J KROL, K. A. JONGBLOED, Th. POTMA, H. A. HOEKSTRA, SIJBEREN POTMA, ABE VISSER, JAN REPKO, A. MIEDEMA, T. J. HOEKSTRA, ANNE POTMA, J. CAMPEN, J. P. HEKMAN, C. M. POLWELS, W. R. DIJKSTRA, D. HOOGHIEMSTRA, J. POSTMUS, T. P. DE JONG, A. CNOSSEN, en ABE JONGBLOED, in het local der vrije School voor Christelijk Nationaal Onderwijs »EBEN-HAEZER" te Sneek, zitting genomen, ten einde op te nemen de billetten van de Stemgeregtigde Leden der Nederlandsche Hervormde Gemeente te Sneek, waarin door deze ter stemming opgekomen Leden wordt geantwoord op de navolgende hun door gezegde Vereeniging voorgestelde vragen, luidende: VRAAG 1. Zal de Gemeente den 1sten October 1869 behouden haar met dien dag te verkrijgen eigen vrij beheer? VRAAG 2. Zal de Gemeente den 1sten October 1869 zich onderwerpen aan het Algemeen Collegie van Toezigt volgens zijn besluit van den 12 October 1868?"

De Commissie, de Stembus alvorens ze te doen dienen voor de opname der gedachte Stembilletten, vertoont dezelve vooraf *open* aan het tegenwoordig zijnde publiek, ten einde daardoor de overtuiging te geven, dat deze Stembus *niets inhoudt*. Hierna sluit zij haar op de daarvoor gebruikelijke wijze, stellende de sleutels van hare sloten in handen van de Heeren HEIJE JAARSMA en ARENO MIEDEMA, den eenen in die van eerstgenoemden en oudsten, den anderen in die van laatstgenoemden en jongsten.

Onmiddelijk hierop gaat de Commissie over tot de opname der Stembilletten, en laat deze gelegenheid tot opname onafgebroken voortduren van stonden aan half negen uur tot aan den namiddag twee uur.

Dadelijk daarna wordt de Stembus, welke op de daarvoor gebruikelijke wijze gesloten is, op de gebruikelijke wijze ontsloten en alles in volkomen orde bevonden, terwijl de Stembilletten worden geteld, hun getal vergeleken met de daarvan gemaakte aanteekening der aan deze Stemming deelgenomen hebbende Stemgeregtigde Leden en worden daarop de op deze Stembilletten gestelde antwoorden voorgelezen.

Uit dit een en ander is gebleken en aan de aanwezige perso-

nen verwittigd, dat zijn ingekomen driehonderd negenenveertig stuks billetten, welk getal overeenkomt met het getal der op de daarvan aangehoudene lijsten vermeld gestemd hebbende personen.

Voorts dat van deze billetten driehonderd vierenveertig stuks inhouden het antwoord »JA" op de eerste vraag en Geene het antwoord »JA" op de tweede vraag terwijl drie stuks waren in blanco en twee van onwaarde. Zoodat uit de Stemming blijkt, dat al de geldig uitgebragte stemmen te kennen geven het verlangen der Stemmers, dat met den eersten October achttien honderd negen en zestig de Hervormde Gemeente te Sneek zal behouden het met dien dag te verkrijgen eigen vrij beheer over hare goederen en fondsen. Waarop al de ingekomen billetten in een behoorlijk pakket zijn gesloten, dat met twee verschillende cachetten is verzegeld en daarna den heer HEIJE JAARSMA in dezen genoemd in bewaring gegeven.

Waarvan door de Commissie dit Verbaal is opgemaakt, na voorlezing daarvan aan alle hierbij tegenwoordige personen gesloten en onmiddelijk daarna verteekend op dag en plaats hiervoren vermeld des namiddags ten vier ure.

H. J. JAARSMA.
A. MIEDEMA.
J. CAMPEN.
T. POTMA. Pz.
G. J. KROL.

(Gezegeld.)

Op heden den zevenentwintigsten September 1800 negenenzestig heb ik ARJEN WILBERS Deurwaarder bij het Kantongeregt te Sneek en aldaar woonachtig:

Ten verzoeke van HEIJE JANS JAARSMA, SIPKE SEVENSMA, GERRIT JANS KROL, KORNELIS ANDRIES JONGBLOED, THOMAS POTMA, HEIN AUKES HOEKSTRA, SIJBREN POTMA, ABE VISSER, JAN REPKO, AREND MIEDEMA, TETMAN JELLES HOEKSTRA, ANNE POTMA, JACOB CAMPEN, JAN PIETERS HEKMAN, CORNELIS MARTINUS POUWELS, WILLEM ROELS DIJKSTRA, DIRK HOOGHIEMSTRA, JACOB POSTMUS, TAMME PIETERS DE JONG, ANNE CNOSSEN en ABE JONGBLOED, allen stemgeregtigde leden der Nederlandsche Hervormde Gemeente te Sneek en aldaar woonachtig, domicilie kiezende ten huize van den eerstgenoemden rekwirant.

GEINSINUEERD en Kennelijk gemaakt aan het Collegie van Kerkvoogden en Notabelen der Hervormde Gemeente te Sneek, mijn exploit doende ter woonstede van het hoofd van dat Collegie, den Heer JAN TER HORST GHz. te Sneek en sprekende aldaar met ZEd. in persoon.

Dat mijne rekwiranten in vereeniging en in hunne voormelde hoedanigheid, alle de stemgeregtigde Leden der Nederlansch Hervormde Gemeente te Sneek hebben uitgenoodigd om de daartoe aan hen uitgereikte gedrukte stembilletten, schriftelijk met JA achter eene der volgende daarop gestelde vragen te beantwoorden, als:

VRAAG 1. Zal de Gemeente den 1sten October 1869 behouden haar met dien dag te verkrijgen eigen vrij beheer?

VRAAG 2. Zal de Gemeente den 1sten October 1869 zich onderwerpen aan het Algemeen Collegie van Toezicht, volgens zijn besluit van den 12 October 1868?

Dat dien ten gevolge op daartoe bestemden tijd en plaats, zijn de geweest Zaturdag den vijfentwintigsten September dezes jaars,

in het locaal der vrije school voor Christelijk Nationaal Onderwijs »EBEN-HAEZER" te Sneek *driehonderd negenenveertig* (349) billetten in de gesloten bus bij het daarvoor verkozen stembureau, door zóóvele stemgeregtigde leden van gezegde gemeente, ongeteekend zijn ingeleverd, waarvan bij opening der bus, aangevangen 's namiddags *twee* uur van gemelde dag is gebleken dat op *driehonderd vierenveertig* (344) der zelve, de eerstgestelde vraag— en op *geene* de tweede vraag — toestemmend met JA zijn beantwoord, terwijl *drie* stuks in blanco waren en *twee* van onwaarde zijn verklaard.

Dat mitsdien uit deze stemming is gebleken, dat alle de geldig uitgebragte stemmen te kennen gaven het verlangen der stemmers: *dat met den eersten October 1800 negenenzestig de Hervormde Gemeente te Sneek, zal behouden het met dien dag te verkrijgen eigen vrij beheer over hare goederen en fondsen.*

En opdat gemeld Collegie van Kerkvoogden en Notabelen van een en ander geene onwetendheid zoude kunnen voorwenden, heb ik ter plaatse, exploit doende en sprekende als voren, afschrift van dit exploit ten behoeve van het zelve Collegie gelaten.

(get.) A. WILBERS. Deurw.

Red. expl. . .	*f* 1,50
Schrijfloon . .	- 1,—^{5}
Zeg. reg. & rep.	- 1,90
	- 4,40
Nog registratie	-22,08^{5}
	*f*26,48^{5}

Geregistreerd te Sneek, den achtentwintigsten September 1800 negen en zegtig deel 31 folio 192 recto vak 1 een blad geen renvoor. Ontvangen voor regt 21×0,80 *f* 16,80 voor 38 opcenten *f* 6,38^{5} te zamen drie en twintig gulden achttien een tweede cent. 23,18^{5}

De Ontvanger,
(get.) J. HAGA.

(*Gezegeld.*)

Op heden Woensdag den negenentwintigsten September achttienhonderd negenenzestig, aanvangende des morgens ten half negen ure, is door de ondergeteekenden, uitmakende de Commissie voor de stemopneming, met namen JAN PIETERS HEKMAN, Voorzitter, GERRIT KROL, SIJBEREN POTMA, TETMAN HOEKSTRA en WILLEM ROELS DIJKSTRA, Stemopnemers; daartoe gekozen door en uit de zich hier te *Sneek* gevormd hebbende Vereeniging van stemgeregtigde leden der te dezer stede bestaande Hervormde Gemeente, zamengesteld uit de leden HEIJE JAARSMA, SIPKE SEVENSMA, GERRIT KROL, KORNELIS JONGBLOED, THOMAS POTMA, HEIN HOEKSTRA, SIJBEREN POTMA, ABE VISSER, JAN REPKO, AREND MIEDEMA, TETMAN HOEKSTRA, ANNE POTMA, JACOB CAMPEN, JAN PIETERS HEKMAN, CORNELIS MARTINUS POUWELS, WILLEM ROELS DIJKSTRA, DIRK HOOGHIEMSTRA, JACOB POSTMUS, TAMME DE JONG, ANNE CNOSSEN en ABE JONGBLOED, in het locaal der vrije School voor Christelijk Nationaal Onderwijs, »Eben-Haëzer" te *Sneek*, zitting genomen, ten einde in te nemen de stembilletten van de stemgeregtigde leden der Nederduitsch Hervormde Gemeente te *Sneek*, waarbij door deze ter stemming opgekomen leden wordt gekozen eene Commissie van zeven personen, aan welke zal worden opgedragen, namens de Gemeente voornoemd, op den eersten October achttienhonderd negenenzestig, het beheer harer kerkelijke goederen en fondsen van de dan aftredende Kerkvoogden over te nemen en een reglement op dat beheer aan de Gemeente ter goedkeuring aan te bieden, vóór den eersten Januarij achttienhonderd zeventig.

De Commissie, de stembus àlvorens ze te doen dienen voor de opname der gedachte stembilletten, vertoont dezelve vooraf *open* aan het tegenwoordig zijnde publiek, ten einde daardoor de overtuiging te geven dat deze stembus *niets inhoudt*. Hier na sluit zij haar op de daarvoor gebruikelijke wijze; stellende daarna de sleutels van hare sloten in handen van de heeren JAN PIETERS HEKMAN en WILLEM ROELS DIJKSTRA, den

eenen in die van den eerstgenoemden als Voorzitter, den anderen in die van den laatstgenoemden, als stemopnemer.

Onmiddelijk stelt de Commissie de gelegenheid open tot opneming der stembilletten, welke gelegenheid zij onafgebroken laat voortduren van stonden aan half negen uur tot aan den namiddag twee uur.

Dadelijk na het slaan van dit uur, wordt de stembus op de daarvoor gebruikelijke wijze ontsloten; terwijl onmiddelijk de stembilletten worden geteld, hun getal wordt vergeleken met de daarvan gemaakte aanteekening van de aan deze stemming deelgenomen hebbende stemgeregtigde leden en worden daarop de op deze stembilletten gestelde namen voorgelezen.

Uit dit een en ander is gebleken en aan het tegenwoordig zijnde publiek bekend gemaakt, dat zijn ingekomen drie honderd en een en dertig stuks billetten, zijnde twee meer dan het getal der op de daarvan aangehouden lijsten vermelde gestemd hebbende personen.

Onder deze waren drie billetten in blanco terwijl zes door het Stembureau van onwaarde worden verklaard.

De volstrekte meerderheid is dus een honderd twee en zestig stemmen.

Volgens de ingekomen geldige stembilletten zijn uitgebragt op AREND MIEDEMA drie honderd achttien stemmen, JACOB CAMPEN drie honderd veertien stemmen, TAMME DE JONG drie honderd twaalf stemmen, THOMAS POTMA driehonderd elf stemmen, ELPRIG BOUWMEESTER drie honderd elf stemmen, EELKE BOUMA drie honderd acht stemmen, JACOB POSTMUS drie honderd een stemmen.

Verder op H. J. Jaarsma en Jacob Postma ieder 8 stemmen, K. A. Jongbloed, Mr. M. van Heloma en D. Hooghiemstra ieder drie stemmen, A. Meidema, W. R. Dijkstra, E. E. Bouweester, J. P. Hekman, W. Dijkstra en A. Knossen ieder twee stemmen, K. K. Kooij drie stemmen, W. Beckering Lankhorst, N. Wouda, Jan P. Haga, M. Reidsma, D. J. Bakker, Mr. Pruim, A. W. Stam, W. Boersma, Sijbren Potma, E. A. Hoekstra, M. Reitsma, P. de Vries, Thomas Postma, P. Y. de Vries, P. J. de Vries, Fillippus de Wolf, Sijtse van der Woude, Jacob Wielenga, Abe Visser, W. D. Dijkstra, Anne Posma, J. Camken, D. Bakker, C. Jongbloed, Jaarsma, ten Cate van Gonggrijp, Eeke Bouma, Boorsma, C. Boumeester en J. van Campen allen ieder één stem, zoodat eerstgenoemde

zeven personen de volstrekte meerderheid van stemmen bekomen hebbende, wettig gekozen zijn. En het verschil tusschen het getal der ingeleverde billetten en dat der gestemd hebbende personen op den uitslag der stemming van geenen invloed kan zijn. Waarop al de ingekomen billetten in een behoorlijk pakket zijn gesloten, dat met twee verschillende cachetten is verzegeld en daarna den Heer JAN PIETERS HEKMAN, in dezen genoemd in bewaring gegeven, met en benevens de daarbij behoorende lijsten van gestemd hebbende personen, waarvan door de ondergeteekenden, uitmakende het stembureau in het hoofd dezes gemeld, dit relaas is opgemaakt en na voorlezing aan alle hier tegenwoordige personen, gesloten en onmiddelijk daarna, onder goedkeuring der doorhaling van drie en twintig woorden op den achtsten, negenden, tienden en elfden schrijfregel der tweede bladzijde van dit stuk, verteekend op dag en plaats hier voor vermeld, des avonds half zeven ure.

(Get.) J. P. HEKMAN.
W. R. DIJKSTRA.
G. J. KROL.
T. J. HOEKSTRA.
Th. POTMA

Op heden den Dertigsten September 1800 negen en zestig, heb ik, ARJEN WILBERS, Deurwaarder bij het Kantongeregt te Sneek en aldaar woonachtig:

Ten [illegible] van [illegible] Heeren AREND MIEDEMA, JACOB CAMPEN, TAMME DE JONG, THOMAS POTMA, ELPRIG BOUWMEESTER, EELKE BOUMA en JACOB POSTMUS; allen woonachtig te *Sneek*, te zamen uitmakende de, in eene op den negenentwintigsten (29) September j.l. in het Locaal der vrije school voor Christelijk Nationaal Onderwijs »EBEN-HAEZER" te Sneek, gehouden openbare bijeenkomst van stemgeregtigde leden der Nederduitsch Hervormde Gemeente te Sneek, tot na te melden einde benoemde Commissie; domicilie kiezende ten huize van den laatstgenoemden rekwirant:

GEINSINUEERD en

Kennelijk gemaakt aan het Collegie van Heeren Kerkvoogden der Nederduitsch Hervormde gemeente te Sneek, mijn exploit doende ter woonstede van het hoofd van dat Collegie, den heer JAN TER HORST GHz. en sprekende aldaar met ZEd. in persoon.

Dat mijne rekwiranten in de bovenvermelde bijeenkomst van stemgeregtigde Leden der Nederduitsch Hervormde gemeente te Sneek, door de zelven zijn benoemd, om namens de gemeente voornoemd, op den eersten October achttienhonderd negen en zestig, het beheer harer kerkelijke goederen en fondsen, van de dan aftredende kerkvoogden over te nemen, en een regleement op dat beheer aan de gemeente ter goedkeuring aan te bieden vóór den eersten Januarij 1800 zeventig; welke benoeming zij hebben aangenomen.

Voorts heb ik deurwaarder, ter rekwische exploit doende en sprekende als voren en met verkiezing van domicilie als boven, het voornoemd Collegie van Heeren Kerkvoogden:

GESOMMEERD,

Om zich met den eersten October aanstaande te onthouden van alle daden van beheer, in het algemeen, en van den ontvang en de uitgaaf van welken oorspong ook, in het bijzonder, gemelde gemeente regarderende, en zich wijders op vrijdag den eersten October dezes jaars, des avonds ten zeven uur, te doen vinden in de Kerkekamer, ook genaamd Consistoriekamer of Kosterij, der Hervormde Gemeente te Sneek, ten einde al wat hun met den eersten October eerstkomende eindigend beheer betreft,

door de rekwiranten worde overgenomen en voorts de rekening en verantwoording van gesommeerden, door rekwiranten worde aangehoord of besproken.

Protesterende mijne rekwiranten, bij niet voldoening aan deze sommatie, van alle kosten, schaden en intressen, daar door te veroorzaken.

Afschrift dezes heb ik deurwaarder, ter plaatse exploit doende en sprekende als voren, ten behoeve van meergenoemd Collegie van Heeren Kerkvoogden gelaten.

(get.) A. WILBERS, Deurw.

De Kosten zijn:

Red. expl. . .	*f* 3,—
Schrijfloon . .	- 1,—
Zegels & rep .	- 0,79
	f 4,79
Registratie	- 1,10⁵
	f 5,89⁵

Geregistreerd te Sneek den dertigsten September 1800 negen zestig, deel 32, folio 193 recto vak 7. Een blad een renvooi. ontvangen voor regt *f* 0,80 voor 38 opcenten *f* 0,30⁵ zamen een gulden tien en een halve cent.

f 1,10⁵

De Ontvanger,

(get.) J. HAGA.

WelEerwaarden Zeergeleerden Heer
Den Heere B. BOLLEMAN van der VEEN,
predikant te
EERNEWOUDE.

WelEerwaarde Zeergeleerde Heer!

Een viertal dagen geleden werd mij door Mr. G. Groen van Prinsterer een exemplaar toegezonden van de *Kerkelijke Courant*, No. 10. Bij inzage bleek mij, dat hierin door U een kort artikel was geinsereerd, over de hoogst belangrijke questie der „kerkelijke goederen", en dat in dit artikel het doel der toezending school. Ik durf van Uwe beleefdheid vertrouwen dat een kort woord over dit nog korter artikel bij U een welwillend gehoor zal vinden.

Vraagt gij, waarom juist ik mij ter beantwoording van de door U gestelde vraag opwerp, vergun mij dan U mede te deelen, dat de redactie van de door U geincrimineerde circulaire aan mij was opgedragen. Mij dunkt, Gij zult het met mij natuurlijk vinden, zonder aan onbescheidenheid te denken, dat de steller van dit stuk zijn eigen woord verdedigt.

Toch, ik gevoel het, ligt hierin voor U eene kleine teleurstelling. Gij gaaft aan een officieel woord van het Comité zelf den voorkeur. Van dit Comité ging de bewuste Circulaire uit. Dit Comité zelf riept ge daarom ter verantwoording op.

Om een dubbele oorzaak, meen ik echter dat het Comité, hiertoe niet licht zal overgaan.

Vooreerst om een zaak die den vorm betreft, maar toch niet onverschillig is.

Gij hebt, zoo schrijft gij in Uw artikel, de redactie der Kerkelijke Courant, beide malen dat Gij de houding van dit Comité ter sprake bracht, uitdrukkelijk verzocht een exemplaar èn van No. 41 jaargang 1869 èn van No. 10 jaargang 1870 aan de uitvoerende Commissie van dit Comité toe te zenden. Dit schreeft Gij in het vertrouwen dat beide malen aan dat verzoek was voldaan.

Dit is echter niet geschied.

Terstond na lezing van Uw laatste artikel heb ik mij bij den Voorzitter dezer Commissie (Mr. B. J. L. Baron de Geer van Jutphaas) geïnformeerd, of werkelijk deze nummers der Kerkelijke Courant door de Commissie ontvangen waren.

Hij verklaarde mij echter ten stelligste, dat noch bij hem als Voorzitter, noch bij den Secretaris (den Heer R. van Meerlant) van deze toezending iets bekend was.

Gij kent, WelEerwaarde Heer! de door U bestredene Circulaire. Dus is ook U bekend, aan wien moet worden toegezonden wat men zoo goed is, aan de uitvoerende Commissie van dit Comité, officieel te adresseeren.

Nu zult gij toch, dunkt mij, zelf de eerste zijn om toe te stemmen, dat een Commissie moeilijk zich officieel verantwoorden kan tegen een aanval, die zelfs niet officieel ter harer kennisse komt.

Maar ook dan zelfs — en zie hier de andere reden, waarom ik U op geen officieel antwoord hoop durf geven — brengt de usantië ten onzent niet mede, dat Collegien zich in polemiek mengen.

Laat mij slechts op de *Synode van ons Kerkgenootschap* en de *Maatschappij van het Nut* mogen wijzen, om U zelf tot de erkenning te nopen, dat deze usantie bestaat. Gij weet het, beiden zijn zeer scherp aangevallen. Geen dier beiden heeft echter aan officiëele zelfverdediging gedacht.

Ja, laat mij een beroep doen, op wat nog meer voor de hand ligt. Onze polemiek loopt over de kwestie der kerkelijke goederen. Die kwestie heeft nog een ander dan het Centraal Comité in het leven geroepen, een Comité, dat

zich den naam geeft van *„Algemeen Collegie van Toezigt."*

Welnu, Gij zult het met mij eens zijn, dat het ook dit collegie niet aan tegenspraak heeft ontbroken. Dat ook tegen dit Collegie de beschuldiging is uitgebracht van valsche verklaringen in zijn officiëele stukken te hebben ingeweven. En toch, zoo min als mij, zal U iets van eene officiëele apologie ter oore zijn gekomen.

Maar ook al hoort Gij mij met welwillendheid aan, dan nog moet het U bevreemden, dat thans eerst onzerzijds zich een stem ter weerlegging Uwer aanklacht verheft.

„Er zijn nu," dus schrijft ge, „reeds meer dan vier maanden verloopen, sedert No. 41. van de K. C. is uitgegeven",.. en nog steeds zaagt ge vruchteloos naar antwoord uit!

Ware dit zoo, er zou oorzaak voor die bevreemding zijn. Maar ook in Uw oog zal die bevreemding wegvallen, zoo ik woordelijk citeer, wat reeds *vier maanden geleden* onder dagteekening van 4 October, door mij geschreven en gepubliceerd was.

Dat Gij hiervan geen kennis droegt, begrijp ik. Niets gewoner, dan dat men aan de overzijde de kerkelijke bladen niet kent, die van orthodoxe zijde worden uitgegeven. Mijnerzijds erken ik openhartig, dat van de 52 nummers der K. C. geen drie telken jare onder mijn oogen komen.

Toch staat het niet lezen der K. C. en het niet lezen van het door mij bedoelde blad, zoo ik wel zie, niet over-en-weer gelijk.

Het Kerkelijk Weekblad der Modernen ontgaat mij niet. De staatkundige bladen mijner tegenstanders lees ik getrouw. De maandschriften door mannen van andere richting gepubliceerd interesseeren mij ten hoogste.

Dit moet zoo zijn, zullen wij ons niet wederkeerig afsluiten.

En waarom ik dan ook de K. C. niet lees? Alleen voor haar een uitzondering maak?

Omdat de officiëele berichten in onze bladen worden overgenomen, en ik buiten die officiëele berichten niets belangrijks in haar vond. Haar streven om neutraal te zijn, ont-

neemt haar elk recht op de belangstelling van een richting, die alleen onder allen het beneficie harer neutraliteit moet derven.

Dit gold, oprecht gesproken, van het door mij bedoelde blad, althans in deze kwestie, voor U niet.

De *Heraut* dingt niet naar den prijs der neutraliteit. In de kwestie der kerkelijke goederen heeft zij steeds hare kolommen voor de bepleiting van het „vrij beheer" geopend. Met het *Kerkelijk Weekblad* was in deze kwestie de Heraut het orgaan uwer tegenpartij. Mag men nu billijker wijze vorderen, dat wie zich in een geschil partij tegenover U stelt van de organen in dat geschil betrokken, kennis nemen. Dan meen ik dat er grond is voor mijn beweren, dat mijn niet-lezen van de *K. C.*, met Uw niet-lezen van de *Heraut*, althans zoolang deze kwestie hangende was, niet volkomen gelijk staat.

Hier meen ik op te mogen drukken, ook bij het lotgemeenschap onzer teleurstelling. Uit Uw schrijven toch blijkt me, dat niet Gij alleen, maar ik met U, dupe geworden ben van de vergetelheid eener redactie.

Ook ik toch had den uitgever der *Heraut* verzocht U een exemplaar van het straks door mij te citeeren nummer toe te zenden. Uit Uw laatste artikel maak ik op, dat dit of niet geschied, of het verzonden nummer U niet ter hand gekomen is. Het staat bij mij vast, dat gij niet zoudt geschreven hebben, wat Gij geschreven hebt, zoo de inhoud van dit nummer der *Heraut* U bekend ware geweest.

Uit dit artikel zou U gebleken zijn, dat Uw vraag reeds beantwoord was, *eer ze gedaan werd.*

Zaturdag 9 October 1869 verscheen Uw vraag.

Vrijdag 8 October 1869 was die vraag reeds beantwoord.

Vraagt ge, hoe dit kan?

WelEerwaarde Heer, de door U gestelde vraag was het land reeds doorgegaan toen zij, met Uw naamteekening voorzien, ook in de K. C. verscheen. De *Sneeker Courant*, de *Arnhem-*

sche Courandt en de *N. Rotterdammer* waren U voor geweest en hadden in veel uitvoeriger memorie dezelfde beschuldiging tegen de Circulaire van 8 September 1869 ingebracht. Wat Uw schrijven van deze dagbladartikelen onderscheidde, was alleen de bezadigder toon; niet de nieuwheid der vraag zelve. De *Sneeker* en *Arnhemmer* waren bits en fel. Gij humaan en wellevend. Maar de aanklacht bleef één.

Terstond na het verschijnen dezer scherpe artikelen, heb ik mijn antwoord gereed gemaakt en zelfs een poging aangewend om mijn repliek in de ook door U gekozen K. C. te plaatsen. Wijl ik wist hoe weinig notitie men van onze bladen neemt, zoo men niet zelf aan onze zijde staat, scheen de keuze van een neutraal orgaan mij in het belang der tegenpartij gewenscht.

De copy van het bewuste artikel werd daarom in gewijzigden vorm door mij aan den Uitgever der K. C. toegezonden, met verzoek het mij ongeplaatst terug te zenden, zoo het eerst de lange reis naar Deventer ondernemen moest, om toegang tot de kolommen van dit blad te verkrijgen.

Soms had ik gezien, dat de K. C. stukken opnam, waarboven gedrukt stond: „buiten verantwoordelijkheid der redactie." Gij laast dit zelf boven Uw eigen artikel in No. 10. Dit wekte bij mij het vermoeden dat de Uitgever blanco crediet had, om in deze kolom ingezonden stukken op te nemen. Op dit vermoeden afgaande zond ik mijn artikel in. Alleen ingeval men mij tot de reis naar Deventer en onderwerping aan de keur der Redactie wilde nopen, vroeg ik mijn verweerschrift terug.

Het werd mij dan ook teruggezonden. Zelfs buiten verantwoordelijkheid der redactie, mocht niet geplaatst worden, wat niet door de redactie was getoetst.

Deze bijzonderheid deel ik U mede, om ook hier door U te toonen, hoe mijnerzijds al het mogelijke gedaan is, om publiciteit aan mijn repliek te geven.

Gij zult erkennen, na deze teleurstellende ervaring bleef niets anders dan plaatsing in een bevriend orgaan over.

Ik koos daartoe de „*Heraut*", het onzerzijds meest gelezen Kerkelijk weekblad, dat zich voor ons kleine land inderdaad in een zeldzaam uitgebreid debiet verheugen mag.

Echter, niet gelijk ik het aan de K. C. opzond, werd mijn verweerschrift in de kolommen der „Heraut" geplaatst. Het scheelt, waar ge spreekt. In een bevriend orgaan kon ik vrijer lucht geven aan wat mij op het harte lag. In de kolommen der K. C. had ik uit bescheidenheid veel te verzwijgen. Men offert natuurlijk een deel van zijn vrijheid op, door van den tegenstander een gunst te vragen.

In dit artikel nu, onder dagteekening van 4 October 1869 in No. 41 der „*Heraut*" geplaatst, en met mijn naam voluit onderteekend, nam ik de vrijheid op de grove, beleedigende insinuatiën der *Sneeker Courant* en hare *Arnhemsche* zuster, onder meer het volgende te repliceeren:

»Onder meer in onze circulaire, waarop men aanvalt, wordt vooral storm geloopen op onze verklaring:

Men weet, hoe die vrijheid, in schier onbeperkten zin meer dan twee eeuwen door onze gemeenten genoten, in 1795 *voor haar te loor ging.*

»In schier onbeperkten zin meer dan twee eeuwen genoten!" Dat is het flagrante delict. Dat schreit ten hemel. Zulk een logen! Of ze niet om wrake roept!

Dat durven mannen zeggen, als Groen en de Geer. Durven dat zeggen tegen beter weten in. Durven de geschiedenis zoo onbeschaamd in het aangezicht slaan. Een historicus als Groen. Een kenner onzer oudheid als de Geer. En dan zulke infame logens.

Ziet toe, gemeenten!.... en uit de schatkist der kerkschandalen, wordt dan een jammerlijke schilderij opgehangen van al de knevelarijen, al de geweldenarijen en tyrannieke misbruiken, die de Staat die beide eeuwen lang zich ten laste liet komen jegens onze gemeenten.

Convincant, niet waar! Hoe zullen de Geer en Groen ooit weer hun oogen van schaamte durven opslaan tegenover het Nederlandsche publiek!

Maar nu, ik stel daartegenover, dat of die dat schreef de circulaire niet verder las (en dus geen regt van spreken had) óf wel las, maar dan tegen beter weten in dus sprak (en dus oneerlijk is).

Waar dan de schoen wringt?

Eenvoudig hier.

Men kan van *vrijheid der gemeenten*, en van *vrijheid der kerk* spreken.

Vrijheid der *kerk* is vrijheid van de *kerk* tegenover den *staat*; dus vrijheid naar *buiten*.

Vrijheid der *gemeenten* is vrijheid der *enkele gemeenten* tegenover het *kerkelijk geheel, dus* vrijheid *in eigen boezem*.

Wie nu van 1595—1795 van vrijheid der *kerk* tegenover den *staat* dorst spreken, zeker, die loog.

Wie daarentegen niet weet dat er van 1595—1795 *schier in onbeperkten zin vrijheid der gemeenten* tegenover het *kerkelijk geheel* heeft bestaan, kent de geschiedenis niet.

Waarvan nu is in de circulaire sprake? Zoo van *vrijheid der kerk*, dan is de Arnhemmer in haar recht, en zijn de Geer en Groen misleiders des volks. Maar zoo van *vrijheid der gemeenten*, dan spraken de Geer en Groen waarheid, en heeft de Arnhemmer oneerlijk gedebatteerd.

Men zie de circulaire in.

Wat staat er?

» . . . die *vrijheid*, in schier onbeperkten zin meer dan twee eeuwen *door onze gemeenten* genoten."

Dus de juiste uitdrukking.

En hoe wordt die vrijheid verder omschreven?

» . . . *Onze gemeenten, weleer vrij en zelfstandig, werden saámgesmolten in de valsche, kerkgenootschappelijke eenheid, en van zelfhandelende leden van een levend lichaam tot onzelfstandige deelen van een geesteloos raderwerk verlaagd.*

En verder:

»*Herwinning der verloren vrijheid is dus alleen mogelijk door herstel van de autonomie der gemeenten.*

Overtuigend duidelijk dus: niet de *vrijheid der kerk* tegenover den Staat, maar de *autonomische vrijheid der gemeenten* tegenover het *kerkelijk geheel* is bedoeld. De geheele circulaire is ten bewijze.

En zeker nu is het wel geoorloofd, zelf zoo weinig helder te denken, dat men die beiden verwart. Maar wat niet geduld mag, het is: dat men, waar mannen als Groen en de Geer helder denken, en de begrippen juist onderscheiden, op hen de schuld van eigen gebrek aan logisch denken werpe, en hen als misleiders des volks ten toon stelle."

Daags na de uitgave van dit Heraut-nummer vond ik Uw eerste artikel in de K. C., die ik opzettelijk inzag, om mij op de hoogte te houden van wat de redactie, ter betooning harer hooggeloofde neutraliteit goed mocht vinden tegen ons Comité te polemiseeren, ten vervolge op een vorig artikel.

Vergelijking van Uw ingezonden stuk met de felle pleidooien der *Sneeksche* en *Arnhemsche* Couranten, zullen U toonen, dat elk nieuw element in de door U gestelde vraag ontbrak.

Al zou dus Uw wellevender toon mijn repliek kalmer gestemd hebben, zoo die aan Uw adres ware gericht geweest, toch kon hierin voor mij geen aanleiding liggen, om geheel dezelfde tegenwerping, alleen om den vorm der inkleeding, in een opzettelijk artikel te behandelen.

Het eenige wat op mijn weg lag, deed ik echter: den uitgever van de Heraut verzoeken, U een exemplaar van No 41 toe te zenden. Ik meende dat dit sints vier maanden geschied was, en leefde voorts in de kalme overtuiging dat mijn repliek ter Uwer kennis was gekomen en U zoo tamelijk bevredigd had.

Dat gij van deze repliek niet wist, kon ik te minder vermoeden, daar Mr. G. Groen van Prinsterer in No. 8 van zijne *Nederlandsche Gedachten*, onder vermelding van den oorsprong, de hoofdgedachte van mijne verdediging had overgenomen. Zoo al de *Heraut* Uwe aandacht niet trok, mij dacht, wat een man als Groen schrijft, laast gij toch? Blijkbaar heb ik mij ook daarin vergist.

Thans zal aan die onbekendheid met wat geantwoord werd, Uwerzijds spoedig een einde komen. De uitgever van dit boekske zal, hoop ik, mij geen tweede teleurstelling bereiden, en door opzettelijke adverteering in de *Kerkelijke Courant*, zal ik zorg dragen, dat ook de lezer van dit weekblad te weten komen, dat ik geantwoord heb.

Van U, WelEerwaarde Heer, mag ik dan immers verwachten, dat Gij Uw laatste artikel naar den eisch der waarheid rectifieeren zult?

Gij steldet ons het défi.

Of onze hoofdstelling te bewijzen.

Of onze circulaire in te trekken en met Christelijken ootmoed te erkennen, gedwaald te hebben.

Het eerste was reeds geschied, toen gij dit schreeft.

Als gij dus in dezer voege voortgaat:

»En nu zijn reeds meer dan vier maanden verloopen, sedert No. 41 van dat blad is uitgegeven, en de uitvoerende Commissie heeft, immers zoover mij bekend is, geen poging gedaan om hare grondstelling te verdedigen."

En hieruit de conclusie trekt:

»Hieruit meen ik te mogen afleiden, dat zij zich hiertoe niet in staat gevoelt."

Dan zal, dunkt mij, met de onjuiste præmis, ook de daarop gebouwde conclusie vervallen moeten.

Mag ik U beleefdelijk vragen, of de uitdrukking „*met Christelijken ootmoed*" niet beter in haar neutralen vorm ware gebleven.

Mij dunkt, de gedachte van „Christelijke ootmoed" is zoo intiem, gaat zoo diep, welt zoo op uit de diepste roerselen van het hart, waar het zich voor den driemaal heiligen God stelt! En als er dan zooveel verschil bestaat tusschen ons, over de uitdrukking van dit stellen voor den Heilige, en ons beider gedachten over den Hoogen God en over de zonde zoo uiteenloopen, — zou het dan niet kiescher zijn in een geschil over de kerkelijke goederen, bij het schrijven voor het publiek, dat intieme godsdienstig leven te sparen? Het is maar een wenk.

Ten slotte durf ik U vragen: Vergeef mij de vrijheid die ik nam, om dit schrijven achter het klaagboek mijner Sneeker geestverwanten te plaatsen.

Misschien vindt ge den tijd, om haar klachten-register even te doorbladeren. Is dit niet te veel gevergd dan durf ik hopen, dat ook dit U overtuigen zal, dat tot verzet tegen het Algemeen Collegie niet alle aanleiding ontbrak.

Aanvaard, WelEerwaarde Zeergeleerde Heer, de betuiging mijner hoogachting.

UTRECHT,
23 Maart 1870.

Uw dw. dienaar,
A. KUYPER.